GERALD DURRELL

A véznaujjú maki meg én

MADAGASZKÁRI MENTŐEXPEDÍCIÓ

EUROPA

GERALD
DURRELL

A véznaujjú maki meg én

MADAGASZKÁRI MENTŐEXPEDÍCIÓ

E U R Ó P A
KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST
2012

„Az ágakon közeledett felém a homályban, átható tekintetű kerek szeme izzott, kanálforma füle, akár a radarernyő, ide-oda járt, mindegyik külön-külön, a maga akaratából, fehér bajsza rezgett-mozgott, akár a szenzor, fekete mancsa, vézna, hegyes ujjaival – a harmadik fantasztikusan hosszú volt – kényesen kocogtatta előrehaladtában az ágakat, mintha csak zongorista játszana egy különlegesen bonyolult Chopin-etűdöt."

Így írja le Gerald Durrell megismerkedését a „véznaujjú maki"-val, a madagaszkári őserdő mélyén rejtőzködő legendás „áje-áje"-val. Ez a nagy fülű, bánatos szemű, hosszú ujjú állatka ma már csak kis kolóniákban él. Gerald Durrell – ezúttal is – azzal a szándékkal indult expedícióra, hogy Madagaszkáron találjon és összefogjon néhány pár áje-ájét, majd Jersey szigeti híres állatkertjében tenyészkolóniát létesítsen, s ezáltal ezt az állatot is megmentse a kipusztulástól.

Durrell könyve élvezetes olvasmánya a laikus olvasónak is; „Gerry" angyali humorral írja le a magadaszkári zomá-t, az óriási piacot csakúgy, mint a bennszülöttek mulatságait, mindnenapi életüket, különös ételeiket és mágiájukat – és persze mindenekfelett az állatvilágot. Nemcsak a „sztár", a véznaujjú maki szerepel a könyvben, hanem az ugyancsak antropomorf tulajdonságokat felmutató más, őshonos élőlények – teknősök, ugrópatkányok és egyéb állatfajták –, no meg persze az expedíció bel- és kültagjai, különféle nemzetek fiai csakúgy, mint a szeretettel megrajzolt bennszülöttek, akik oly sokat segítenek Gerrynek, feleségének, Lee-nek, meg az egész expedíciónak.

A kötetet a szerzőnek és – emberi-állati – társainak színes fényképei díszítik.

Fordította Borbás Mária
Gerald Durrell: The Aye-Aye and I

Harper Collins Publishers, London, 1992

Copyright © Gerald Durrell, 1992

Hungarian translation © Borbás Mária, 1994

A SZERZŐTŐL AZ EURÓPA KÖNYVKIADÓNÁL MEGJELENT:

Állatkert a kastély körül
A bafuti kopók
A Bárka születésnapja
Családom és egyéb állatfajták
Életem, értelme
Férjhez adjuk a mamát
Fogjál nekem kolóbuszt!
A hahagáj
A halak jelleme
Istenek kertje
Kalandorok az őserdőben
Léghajóval a világ körül
Madarak, vadak, rokonok
A piknik és egyéb kalamajkák
A részeg erdő
Rokonom, Rosy
A susogó táj
Vadászat felvevőgéppel

LEE-nek,

aki kibírt, kibír
és remélhetőleg
bírni fog,
ameddig bírja

Néhány szó elöljáróban

Az ágakon közeledett felém a homályban, átható tekintetű kerek szeme izzott, kanálforma füle, akár a radarernyő, ide-oda járt, mindegyik külön-külön, a maga akaratából, fehér bajsza rezgett-mozgott, akár a szenzor, fekete mancsa, vézna, hegyes ujjaival – a harmadik fantasztikusan hosszú volt – kényesen kocogtatta előrehaladtában az ágakat, mintha csak zongorista játszana egy különlegesen bonyolult Chopin-etűdöt.

Walt Disney-féle boszorkányos fekete macskára emlékeztetett, a tetejébe egy árnyalatnyi hasonlatossággal E. T.-hez, a Földönkívülihez. Ha a Marsról megérkezik a repülő csészealj, vélhetőleg ilyesmi bukkan ki belőle. Mintha a Lewis Carroll Szajkóhukkja elevenedett volna meg, nagy kákatörzsek erdején.

Vállamra ereszkedett, hatalmas, delejes tekintetű szemével arcomba bámult, s karcsú ujjait oly értőn jártatta végig szakállamon-hajamon, mint holmi borbély. Lecsüggő állkapcsában óriási, vésőforma fogakat láttam, fogakat, amelyek szüntelenül növekedtek, s én mozdulatlanul ültem. Szajkóhukk apró, horkanó zajt hallatott – „höhh” –, és az ölembe ereszkedett. Ezután szemügyre vette a sétabotomat. Fekete ujjai úgy játszottak rajta, mintha fuvola volna. Majd előrehajolt, és irdatlan fogainak két harapásával akkurátusán kettészelte a botot. Szemmel látható bosszúságára nem lelt benne lárvákat, hát visszatért a vállamra. És megint

fésülgetni kezdte szakállamat-hajamat, mint holmi szelíd kis gyerekszellő.

Ekkor azonban, rémületemre, felfedezte a fülemet. Itt aztán alighanem fenséges méretű és királyian zamatos lárvák rejtőznek – mondta magában. Gyengéden morzsolgatta, mint ínyenc az étlapot, majd roppant óvatosan belehatolt vékony ujjával. – Hát akkor most megsüketülünk – sóhajtottam megadóan. – Menj arrébb, Beethoven, adj egy kis helyet.

– De legnagyobb meglepetésemre alig éreztem az ujjat, amint radarszonda módjára letapogatta a fülemet, hátha talál valami elrejtett csemegét. Mivel azonban kukacoknak se íze, se bűze nem jutalmazta kutatását, Szajkóhukk még egy halk – és bosszús – „höhh”-öt hallatott, és visszamászott az ágak közé.

Így esett megismerkedésem véznaujjú makival – szülőföldjén „áje-áje” a neve –, és menten láttam, hogy jó sorsom merőben hihetetlen teremtménnyel hozott össze. Segítségre szorul, hát segítenünk kell neki. Hogy kihalni engedjünk egy ilyen elképesztő és bonyolult teremtményt, az éppolyan elképzelhetetlen, mint tűzre vetni egy Rembrandtot, diszkót telepíteni a Sixtusi Kápolnába, vagy lerombolni az Akropoliszt, hogy a helyén felépüljön a Hilton. Márpedig igenis fennáll a veszély, hogy az áje-áje, ez a különös teremtmény, amely már-már mitikus tekintélynek örvend Madagaszkár szigetén, eltűnik a föld színéről. Varázslatos állat – nem csupán biológiai értelemben, de a malgas nép gondolatvilágában is, akik között él, és, fájdalom, pusztul.

Ezt a különös állatot 1782-ben írták le először, a legkülönbözőbb tulajdonságok valóságos anatómiai kotyvalékaként, úgyhogy a tudósok évek hosszú során át nem tudták, hová tegyék. Nyilvánvalóan nem közönséges maki, és

masszív fogazata miatt egy darabig nem is tartották rágcsálónak. Végül is eldöntötték, hogy az áje-áje – az áje-áje; egy makifaj, de egyedibb lakója a bolygónak, mint bármely más teremtmény. Saját külön családot ruháztak rá, és dallamos névre, *Daubentonia madagascariensis-nek* keresztelték.

Madagaszkár szigete tobzódik tabukban. Ezeket itt *fady*-nak hívják, és ahány falu, annyiféle a *fady,* nem meglepő tehát, ha a fejlődés egy ennyire sajátos termékének, mint az áje-áje, varázserőt tulajdonítanak. Hogy milyet, az faluról falura, törzsről törzsre változik. Némelyik helyen a halál hírnökének tartják, és ha a falu szomszédságában találnak rá, kötelességüknek tekintik, hogy megöljék. Ha kicsike az állat, valamelyik falubeli kisgyerek halálát jelzi. Ha nagy, és a szőre fehér, akkor világos bőrű személy forog halálos veszedelemben, ha pedig sötét az irhája, sötét bőrű embert fenyeget a veszély.

De olyan fertálya is akad a szigetnek, ahol ha egy falubeli a háza közelében talál és öl le egy áje-áje-t, azzal háríthatja el a balszerencsét, ha a tetemet a szomszédja udvarára teszi. A szomszéd, mihelyt rátalál a kétes értékű ajándékra, menten továbbítja a túloldali szomszédja udvarára. Így vándorol végig a falun az áje-áje teteme, míg csak ki nem hajítják az országúira, az arra járók nagy ijedelmére. Amolyan áje-áje hólabdalánc ez: ha nem továbbítod, nagy szerencsétlenség ér. Más környéken leölik az állatot, kezét-lábát raffiába kötözik, s a tetemet a falu elején felakasztják, amíg oszladozni nem kezd – akkor aztán odavetik a kutyáknak. Megint másutt az áje-áje vézna középső ujját megszárítják, és a falubeli boszorkánymester használja bűvös talizmánként, jó avagy

gonosz célokra. Így tehát az áje-áje, az evolúció szeszélyéből, varázserejű ujjnak lett a birtokosa.

A malgas nép változatlanul űzi a könyörtelen és öngyilkos „vágd ki és égesd föl” gazdálkodást: irtják a sziget szívét-vérét – az erdőt, s az áje-áje meg számos egyéb egyedülálló faj biztos sorsa a kipusztulás. Egy időben már azt hitték, az áje-áje valóban ki is halt, de azután rájöttek, hogy ez a különös állat még megél néhány elszigetelt zugban – habár azokat is az erdőpusztítás réme fenyegeti.

Az áje-áje avagy véznaujjú maki varázserejét a túlélésre fordította. Ahogy fogyatkozott az élettere, behatolt oda, amivel az ember az eredeti területet pótolta – kókuszültetvényekre, cukornádligetekbe, szegfűszegtermő gyümölcsösökbe. Ha falusi vagy, és a megélhetésed, mondjuk öt kókuszpálmától, egy zsebkendőnyi cukornádültetvénytől meg fél tucat szegfűszegfától függ, akkor a véznaujjú maki nem varázserejű veszedelem – hanem az a teremtmény, amely örökre elapaszthatja megélhetésed forrását. Következésképpen vagy megölöd, vagy magad pusztulsz éhen.

Mivel az erdők tizedelése akadálytalanul folyik, ezek az elszigetelt áje-áje búvóhelyek halálra vannak ítélve. Csak remélhetjük, hogy hamarosan új, értelmesebb gazdálkodó módszereket vezetnek be, hogy jóvátegyék a pusztítást. De addig is tulajdon érdekében fogságba kell ejteni néhány véznaujjú makit, hogy a faj fennmaradjon: ha már a vadonban kipusztulnak, legalább néhány állatot visszatelepíthetünk természetes környezetébe (már persze ha az a természetes környezet még létezik). Napjainkban nyolc véznaujjú maki él az Egyesült Államokban, a Duke

Egyetem Főemlősközpontjában, egy pedig a párizsi vincennes-i állatkertben. Még néhányat fogságba kellett

ejteni, hogy életképes kolóniákat nevelhessünk. Ezért Jersey-szigeti alapítványunk, a Jersey Wildlife Preservation Trust úgy határozott, hogy mentőexpedíciót indít ennek a célnak az érdekében.

Az alábbiakban olvasható, hogyan vadásztunk a varázsujjú teremtményre, s milyen kalandokat éltünk át. De a történet a morandavai óriás ugrópatkányról meg a laposfarkú teknősről is szól, és a tűnőfélben levő tó nádasaiban élő szürke félmakiról. És szívből remélem, hogy méltó képet fest a világ egyik leggyönyörűbb szigetéről is.

Egy tó eltűnik

Egyszer azt írtam valahol, hogy Madagaszkár olyan, mint egy félresikerült omlett, ahogy ott hever az Indiai-óceánban Afrika keleti oldalán, melyről évmilliókkal ezelőtt leszakadt. De akármilyen félresikerült az omlett, azért tele van mindenféle finomsággal. A világ negyedik legnagyobb szigete, növény- és állatvilágának kilencven százaléka sehol másutt nem található. Afrika a pocakos baobab-fa egyetlen fajtájával dicsekedhet – Madagaszkár héttel. Madagaszkáron él a világ kaméleonjainak kétharmada, a gyufaszál nagyságúaktól kezdve a karhosszúságúakig. És így sorolhatnám tovább, amíg csak szemed-szád el nem állna a sziget biológiai bőségétől. Valóságos kincsesbánya, és ha a titokzatos erdőket békességben hagynák, és gondosan, óvatosan derítenék fel, még ma is új és meglepő fajokra bukkanhatnának. Csodálatos, barátságos nép lakja ezt a gyönyörű országot, amely ezermérföldnyire nyúlik a haltól hemzsegő, százszínű korallpadokkal szegett azúrkék vízben. Erdeiben minden megtalálható, a dús trópusi növényzettől a hegyi növényekig, a lombhullató erdőkig, a tüskésdisznó módjára szúrós tövisbozótig, és az alig félarasznyi magas törpe erdőig. Élnek itt akkora makik, mint egy négyesztendős gyerek, de akkorkák is, hogy beleférnének egy kávéscsészébe. Pinceászkái golflabda nagyságúak, éjjeli lepkéi akár a múlt századbeli legyezők. Ha az ember expedícióra indul, mint mi, jó, ha nem téveszti szem elől kitűzött célját, mert könnyen

eltérítheti és tévútra vezetheti az a sok gyönyörűség, ami körülveszi.

Ez az óriási sziget valójában önálló miniföldrész, éghajlata a keleti oldal trópusi nedvességétől a magasan fekvő vidékek hűs mediterrán levegőjéig, a déli tövisbozótosok sivatagi hőségéig terjed. Az antropológusok máig sem döntötték el, mióta él ember a szigeten: a malgasoknak sima a haja, nyelvük a malájpolinéz nyelvekkel mutat hasonlóságot. Kontiki módra tutajon vagy csónakon jöttek ide a maláj szigetvilágból, vagy szárazföldön, végig Afrika partján? Senki sem tudja bizonyosan, de az antropológusok mindenesetre pompásan elvitatkozhatnak, elmarakodhatnak rajta, tanúul idézve nyelvet, szövést és kelmét, zenét és hangszereket, kihantolt holtakat és sok egyebet. Feltételezik, hogy a *Homo sapiens* Kr. u. 500 körül jelenhetett meg Madagaszkáron, és szokása szerint magával hozta az állatvilág végzetét.

A makik ősei itt voltak már ötvenmillió esztendeje, és számos különös formává fejlődtek; köztük borjú nagyságú is akad. A világ legsúlyosabb madara, az óriási, struccforma *Aepyornis* is itt élt, és alkalmasint ihletője volt Szindbád Rokmadár legendájának – ez az óriásmadár az elefántra is lecsapott, és magával ragadta, eleségül. Az Aepyornis ugyan óriási volt, de nem lett volna képes ilyen katonásan elbánni az elefánttal – még az elefántbébivel sem –, azon egyszerű oknál fogva, hogy akárcsak a strucc – nem tudott repülni. Ez a gazdag préda, amely valószínűleg éppolyan szelíd volt, mint minden más állat, amely még nem ismerkedett meg az emberrel, könyörtelen vadászok zsákmánya lett, és amikor földművelés és legeltetés céljára kiirtották az erdőt, elpusztult addigi otthona. Nem kellett hozzá sok idő, hogy eltűnjön

valamennyi óriás maki, és az *Aepyornis* is. Az óriás madár tekintetében különösen rövidlátónak bizonyult az ember, hiszen ha megszelídíti, a madárnak egyetlen tojása jóllakathatott volna egy nagyobbacska falut.

Az arabok természetesen tudtak Madagaszkárról, és 1300-ban már létesítettek is településeket. Majd 1500-ban a portugálok, ezek a fáradhatatlan felfedezők, Diego Díaz vezetésével, a Fűszerszigetekhez vezető útvonal keresése közben „megtalálták" Madagaszkárt (ami el sem veszett soha), de Díaznak nem sikerült megvetnie a lábát a szigeten. A tizenötödik század során már összeolvadtak a törzsek, kezdve a szakaláv királyság felbukkanásával nyugaton. A tizenhatodik század elején a sziget keleti partja nagyarányú kalózkodásnak volt a melegágya, a szokásos vérontással, palánkon sétál tatással, hetvenkedéssel, ahol az erőszak és a fosztogatás szórakozásszámba ment. (Napjainkban persze mindezt a televízióban élvezhetjük.) Mindennek ellenére a sziget keleti oldalának lakosait rövid időre olyan ember egyesítette, akinek kalóz volt az apja. A középső fennsíkokon a tizenhatodik század végén létrejött a merina királyság. Első uralkodójuk, ha hiszik, ha nem, Andrianampoinimerina névre hallgatott, amibe alattvalóinak alighanem beletörött a nyelve.

Ekkortájt kezdtek beszivárogni a hittérítők. Nem volt könnyű dolguk a hosszúnál hosszabb nevű királyok és királynők tömkelegében, amíg csak II. Ranavalona királynő fel nem vette a keresztséget 1869-ben. 1895-ben a franciák protektorátust létesítettek a szigeten, és egyebek között bevezették a kézfogást, a puszizkodást és a szófosást. A következő esztendőben Madagaszkár francia gyarmat lett, és a hála sajátos gyarmatosító gesztusaként III. Ranavalona királynőt Algírba száműzték, ahol hamarosan meg is halt. A

monarchia megszűnt, de a királynő földi maradványait 1938-ban hazavitték Madagaszkárra.

A sziget 1960-ban elnyerte teljes függetlenségét. Az 1970-es években a kormányzat Nyugat-ellenes volt, az utóbbi időben azonban engedékenyebbnek mutatkozik olyan országok iránt, amelyek többet aprítanak a tejbe, mint a marxista-leninista nációk.

Antananarivo a legvonzóbb képét mutatta: fura, vörös téglás, faerkélyes malgas házak emelkednek modern irodatömbök szomszédságában – a tetszetős összevisszaságot himlőhelyes utcák szelik át. A sziget közepén elterülő hatalmas, szurokfekete vizű Anosy tó köré a partját szegélyező száz meg száz jakaranda-fa szirmai kék szőnyeget terítenek – ezen zajlik az óriási forgalom. A tóparton száguldó kocsikat, embereket egyaránt kék szirmok díszítik. A távolban az irdatlan zöld fákon mintha fehér óriásvirágok csillámlanának, míg az egyik „virág” lassan, kecsesen szárnyra nem kel – s csak akkor ébredsz rá, hogy a fákon ezer meg ezer pásztorgém és nagy kócsag tanyázik, amikor szárnyra kapnak, hogy átrepülve a város fölött, túlnan, a rizsföldeken kutassanak halakbékák után.

Mint minden állatgyűjtő expedíció alkalmával, most is lenyűgöz a tömérdek ellentmondó információ, amelyet a jóakarat zúdít ránk, ezúttal malgas, francia s egyfajta angol nyelv keverékén.

– Milyen az út A. és B. között? – kérdezzük például.

– *Mon Dieu!* Meg ne próbálják! – sopánkodik informátorunk, elrettenve a gondolattól. – Csupa gödör, akkora mind, akár a boroshordó, s imitt-amott egészen eltűnik az út!

Más jóakaróktól azt az értesülést nyerjük, hogy a szóban forgó út selyemsima, hogy göcsörtös, akár a krokodilus háta, hogy szakasztott olyan, mint a rue de Rivoli, csak egy kicsit különb.

– Hát a komp? – tudakoljuk reménykedve.

– Még hogy a komp?! *Ma fői,* sohasem jár pontosan, és ha megfordul a dagály, akár huszonnégy órát is ott rekedhetnek, ha ugyan nem tovább.

– A komp? Ne aggódjanak – első osztályú és hajszálpontos!

És így tovább: vigyenek rizst, ne vigyenek rizst; vigyenek olajat, ne vigyenek olajat; vigyenek konzerveket, sose vesződjenek a konzervekkel. Anamatarateviolala városát – hogy a nyelv bele nem törik! –, amelyet érinteni szándékozunk, oly ragyogó színekben festik le, hogy londoni nagyáruházak fiókjaira számítunk. Egy másik bizalmas értesülés szerint viszont a város maga a gasztronómiai sivatag.

– Keressék Pierre-t – tanácsolják. – Az információk valóságos tárháza! – És hol találjuk? – Q, csak álljanak meg akárhol, és kérdezzék a járókelőket. Pierre-t mindenki ismeri, kész nevezetesség. A világon mindent elintéz. Ha kell, talál dinoszauruszt az Eiffel-torony tetején vagy mélyhűtőt az Északi-sarkon. – Alig várod, hogy találkozz ezzel a csodaművessel, hogy fáradt fejedet becsületes keblére hajthasd, és fülébe súghasd gondjaidat. Persze mire Anamatarateviolalába érkezel, nagyáruház nincs ott egy szál se, és Pierre-ről senki sem hallott.

Mindez a Colbert Szálló bárjában zajlik, ahol összetoltak néhány asztalt, hogy elférjen valamennyi jóakarónk. Az asztalon sörök és kólák erdeje, a söralátétek halmaza kitenne

egy Gutenberg-bibliát. A palackok közt térképek, brosúrák és sebtében papírra vetett jegyzetek, amelyek kibetűzése idővel rendőrségi írásszakértőt igényel. Arcok kaleidoszkópja villog előttünk, fehér, tejeskávé, csokoládébarna vagy okkersárga színekben.

Mire holtfáradtan ágyba kerülünk, megszállnak bennünket a szúnyogok; cérnahangjukon a bogárszínpad Mozart-operáit adják elő. A fürdővíz sötétbarna és vaníliaillatú. Egy szelíd malgasi szolgálja fel kora reggeli teánkat – ami szintén sötétbarna és vaníliaillatú. Miközben felvirrad az új nap, olyasmi jár a fejemben, hogy vajon a konyhai melegvíz-csapnál töltik-e meg egyszerűen a teáskannát. Am fáradt szöveteinket felserkenti korai reggelink: a mangó, az ananász, a licsi meg a friss málnaié.

Hogy elkerüljük informátoraink buzgó seregét, akik már felajzva várnak ránk a bárban, megkeressük a szálló hátsó kijáratát, és lelki üdülésül meglátogatjuk a *zomá*-t, a világ egyik legfantasztikusabb piacát.

Messziről gombamezőnek látszik a számtalan fehér ernyő, ezek alatt terül el a város éléskamrája. Vörös, zöld és őzszín gúlákba rakva a hüvelyesek; göcsörtös csomókba kötve a zöldnek minden árnyalatában pompázó fűszernövények, különös formájú levelekkel, akárha egy istállónyi boszorkánylónak elegendő abrak; halmokban a harmatos, frissen kisuvikszolt saláta, vízitorma; porrá tört fűszerek, mint holmi malgas Tiziano vagy Rembrandt palettája: umbrabarna, buzérvörös, zöldek, kékek, izzóvörösek s oly törékeny sárgák, akár a zsenge krókusz, és mind arra vár, hogy olajjal elegyedve nyelvedre bocsáthassa ezernyi aromáját; zsákszámra az érthetetlen formájú és színű bab, némelyik gömbölyű, némelyik akár a tégla, akad olyan

parányi, mint a gombostűfej, és mintha takaros kis cipzár futna az oldalán. Mellettük édesgyökér- és vaníliaszálak, mind éles és fanyar illatú; amott jáspiszöld kacsatojásokból rakott piramisok, odébb, hasonló halomban, krétafehér vagy kenyérbarna tyúktojás. E kupolák tövében csirkék hevernek, összekötözött lábbal, kócos, méltatlankodó csomóban, mint megannyi életre kelt tollseprű, és jámborul hápogó kacsák figyelik idegesen a barna lábak elhaladó erdejét.

Hátat fordítva ennek a látványnak óriási bödönökkel találjuk szemben magunkat: apróhal csillog bennük, mint megannyi ezüstpénz; a nagyobbak – szénfeketék – szépen sorba rakva. Mellettük glédában, némán duzzognak a nagy pontyok, óriás pikkelyeik széle ezüst vagy arany, mintha páncélt viselnének. A halakon túl a húsárusok bódésora, utolsó földi nyughelye a különös, púpos zebunak; véres tetemek lüktetnek a légyrajok leple alatt. Amott egy tálban nyúzott, főtt zebuajkak – átlátszók, kocsonyásak, reszketnek, akár a piszkos békatojás, olyikukon elvétve szőrszál is akad. A tál fölé rongyokba bugyolált öregasszony görnyed, töpörödött arca ráncos, mint az aszalt szilva, s bádogvillával tömi fogatlan szájába a rémes ínyencséget. De nem messze tőle bódé bódé után, pultjukon csupa szépséges, hímzett abrosz és ruha, és töméntelen tarkabarka friss virág. Mintha szivárvány ragyogna a hullaház fölött.

Újult erőre kapva a *zoma* zengzeteitől, színeitől, aromáitól, visszatérünk hotelszobánkba, hogy haditanácsot tartsunk gondosan elkerülve a félretájékoztatástól csöpögő buzgó informátorainkat a bárban.

Négyen voltunk: Lee, a feleségem; jómagam; a hórihorgas, elnyűhetetlen John Hartley, évek óta személyi titkárom; és csúszómászóink kurátora, Quentin Bloxam – magas, izmos

férfi, eltökélt ábrázata „Buldog” Drummondra emlékeztet, amint épp azon igyekszik, hogy feleségét, Phyllist kiszabadítsa a gaz Carl Pederson markából. Sörözés közben vitattuk meg, hogyan fogjunk hozzá az expedícióhoz. Három helyet kell felkeresnünk: a sziget keleti oldalán fekvő Mananara vidéket, ahol remélhetőleg sikerül a bújócskázó makit elcsípnünk; a nyugati oldalon a Morandava környéki erdőket, a laposfarkú teknős, illetve az óriás ugrópatkány lakhelyét, valamint az Alaotra tavat, ahol az apró és félénk szürke félmaki lappang a nádasokban.

Arra az elhatározásra jutottunk, hogy ha időt akarunk spórolni, két csapatra kell oszlanunk. Két Toyota terepjárónkat (az egyik testvérszervezetünk, a nemzetközi Wildlife Preservation Trust adománya, a másik a dús Toyota társaságé) John és Quentin viszi el Morandavába, és ott ütnek tábort. Eközben Lee meg én északkeletre megyünk, az Alaotra tóhoz, és megpróbálunk a szürke félmaki nyomára bukkanni. Siker esetén magunkkal hozzuk a makikat, és elhelyezzük őket az antananarivói Cimbazaza állatkertben, majd Morandavába repülünk, és csatlakozunk a többiekhez. A haditervet valamennyien kitűnőnek tartottuk, megéljeneztük magunkat, majd lementünk, és ünnepi lakoma gyanánt elfogyasztottunk két tucat apró, édes, zamatos malgas osztrigát.

Alaotra tavi terveink megvalósításához segítőnkül szegődött Olivier Langrand (aki épp akkoriban publikált hézagpótló kalauzt Madagaszkár madárvilágához), valamint szépséges és fantasztikusan talpraesett felesége, Lucienne. Az utóbbi nagy munkával nyomozott a tavon két őshonos, de állítólag kihalt madárfaj (egy réce meg egy vöcsök) után. Lucienne tudomásunkra adta, hogy a tóvidéken Mihanta

nélkül egyszerűen egy lépést sem lehet tenni. Elszorult a szívem. Már megint egy bujkáló Pierre, aki nyomban felszívódik, mihelyt a közelébe kerülünk? De nem: félreismertem Lucienne-t. Másnap reggel ugyanis ötven százalék bűbájt, ötven százalék hatékonyságot sugározva megjelent, sarkában egy szélesen vigyorgó, mókás tekintetű aranyos malgasszal. Mihanta negyedéves medikus, az Alaotra tavat szegélyező számtalan falu egyikében született, és tucatjával élnek unokatestvérei, bácsikái, nénikéi és oldalági rokonai szinte valamennyi településen. Mihanta azon nyomban ügyes kezébe vette egész vállalkozásunkat. Azt terveztük, hogy repülőn érjük el a tavat, visszafelé viszont vonatozunk, és hozzuk az esetleges megszerzett állatokat. Mihanta azonban odafelé is vonaton utazik, magával viszi a ketreceket, szállást csinál egy *hotely*-ben,*[1] és megszervezi közlekedésünket a tóparti falvakban, ahol remélhetőleg ^sikerül fogságban tartott szürke félmakit *(Hapalemur griseus alaotrensis-i)* találnunk. Az évnek ez igen alkalmas szakasza arra, magyarázta, hogy makit szerezzünk, mert ilyenkor égetik fel a helyi lakosok nagyterületeken a nádasokat, hogy helyet csináljanak a rizsültetvényeknek. A tűz elől menekülő makikat agyonverik, és eladják eleségnek, vagy elfogják, és eladják háziállatkának. Mondanom sem kell, hogy mindezt szigorúan tiltja bár a törvény, mégis változatlanul folytatódik.

---

[1] Madagaszkáron minden vendéglőt *hotely*-nek hívnak. Mivel sokuk (ilyen-olyan) szállást is kínál a fáradt utasnak, én egyszerűen *hotely* néven emlegetek minden vendéglőt és minden szállodát, Lee nagy bosszúságára, ő ugyanis a pontos meghatározások híve. Én viszont azzal az ellenérvvel éltem, hogy a *hotely* sokkal aranyosabb név, mint bármi egyéb, amivel a hasonló műintézeteket illetnénk.

Az Alaotra tó története szomorú história, és sajnos ugyanez a helyzet szerte egész Madagaszkáron. A tó – a sziget legnagyobb tava – valamikor Madagaszkár rizses fazeka volt, és ellátta az ország tekintélyes szükségletét. (A malgas nép egy főre eső rizsfogyasztása a legmagasabb az egész világon.) A tavat szelíd hajlatú dombok szegélyezik, amelyeket valaha erdő borított. Az évek során azonban a tónak ezeket a védőbástyáit ledöntötték, hogy növeljék a megművelhető földterületet. A mezővédő erdősáv kihaltával az időjárás viszontagságainak kitett talaj alig néhány esztendeig hozott termést, és a dombok fokozatosan elmorzsolódtak. A fák már nem fogták a talajt, s az vörös gleccserként csordult az Alaotrába, lassan elposványosította a vizet, és tünedezni kezdett maga a tó is. Az Alaotra ma már nem az ország rizsesfazeka, és a nehéz gazdasági helyzetben vergődő Madagaszkár szűkös devizatartalékaiból kénytelen importálni ezt a nélkülözhetetlen élelmiszert.

Erről nem a malgas nép tehet, hanem azok, akik a múltban kormányozták az országot. Ha a paraszt kiirt egy erdősávot, ezt nem tekinti ökológiai öngyilkosságnak – nyert egy darab földet, aminek a terméséből néhány esztendeig megél, a kivágott fa pedig évekre ellátja tüzelővel a lábas alá. O is csak azt csinálja, amit előtte őseinek nemzedékei – miért is ne tenné? Nem tudja, hogy ma már ötször annyian vannak, mint nagyapja idejében, s hogy a természet kincseinek eltékozlása éhhalálra ítéli az unokáit.

Elmondhatatlanul lehangoló volt a repülőutunk az Alaotra tó mentén fekvő legnagyobb városig, Ambatondrazakáig. A valaha erdős vidék ma csupasz, ameddig a szem ellát, és milliószámra szabdalják vörös redők, a föld szétmállásának, az eróziónak első jelei. Háromnegyed

órás repülésünk során mást sem láttunk odalent, csak ezt a szörnyeteg tájat. – Mintha a Szahara fölött repülnénk – mondtam Lee-nek, amire ő így felelt: – így keletkezett a Szahara.

Füves terepen szálltunk le, és a gép addig gurult, amíg egy aprócska épület elé nem ért: ez volt az irányítótorony, a bár meg a poggyászszállító-szalag egyben – de az említettek közül pillanatnyilag egyik sem működött. Mihanta sehol – vajon nem fog mégiscsak kiderülni róla is, hogy csupán a mondákban él? Kicipeltük poggyászunkat a légikikötő elé (ha ugyan annak lehet nevezni), és végigpillantottunk a hosszú, vörös agyagúton, ami csupa-csupa lyuk volt és csillogó pocsolya – az éjszaka nyilván kiadósan zuhogott. Az út távoli fák homályába veszett – Mihantának változatlanul se híre, se hamva. Az egyetlen, korosodó taxiba egy terebélyes malgas hölgy, hasonlóan terebélyes leánya meg egy gyerek gyömöszölődött.

– Menjünk be a városközpontba – mondtam Lee-nek –, és küldjünk ki onnan kutatóosztagokat. Őket pedig kérjük meg, hogy vegyenek fel a taxijukba.

A malgas hölgy és családja nyájas tekintettel, széles mosollyal tessékelt be a taxiba. Még éppen befértünk. Elindultunk. A kocsi rugózata minden egyes gödörnél tiltakozva csikorgott, kerekeink alól akár a vér, fröccsent a pocsolyák leve. Vagy negyedmérföldön át úgy haladtunk, mintha trambulinon egyensúlyoznánk, s útközben beavatást nyertünk a terebélyes hölgy magánéletének legmeghittebb részleteibe. Egyszer csak megpillantottunk egy közeledő autót, s benne a gesztikuláló Mihantát. A pocsolyák vörös tükörcserepei közepette kocsit és bókokat váltottunk,

Mihanta pedig sűrű mentegetőzés kíséretében *hotely*-nbe szállított.

Ami malgas viszonylatban tekintélyes épület volt, egy kínai férfi és malgas felesége vezette, és remek helyen állt, éppen szemközt Ambatondrazaka nyitott piacával. Lenyűgöző – de egyben gyötrelmes látvány. Lent ültünk a bárral és étteremmel kombinált hallban, a három nagy ablak az utcára nézett, és hajnaltól éjszakáig zajlott a vásár.

Első pillantásra észrevettem, hogy valamennyi nő kalapot visel. Varázslatos látvány – imádom, ha kalap van egy nőn. Elegáns malgas hölgyek siklottak tova az ablak előtt, tarkabarka *lambá*-ba burkolva (amelyben a hátukra szíjazott kisbabájukat vitték), és csodálatos szövésű szalmakalapjuk széles karimája alól sandítottak rám. A fiatalabbja persze még nem cipelt gyereket. Tovasiklottak, magukra tekert *lambá*-juk minden kihívó idomukat kirajzolta, és széles karimájú fejfedőjük alól akkora szemek bámultak, mint a fekete szeder. Varázsos látvány, de ha jól meggondoljuk, nem ez hozott az Alaotra tó partjára.

Jókora szobánk tele volt zsúfolva fölösleges bútorokkal, az ágyat viszont alkalmasint Szent Ágoston részére tervezték, hogy ne kísértse se a szex, se az álom. A szoba ablakán rács, úgyhogy szállásunk kissé az Alcatrazra emlékeztetett. Madagaszkári mércével mérve azonban alighanem három csillagot érdemelne a Michelin-útikönyvben.

Abban a pillanatban, ahogy megérkeztünk, felfordult a gyomrom, ami nem ritka nyavalya a trópusokon. Lehet enyhe, lehet mindent elsöprő és fájdalmas. Az én esetem az utóbbi kategóriába tartozott. Lenyeltem egy marék orvosságot, reménykedve a hatásban, Mihanta ugyanis tájékoztatott, hogy első teendőnk: bemutatkozni a két helybéli elnöknek – a

tó két partján akiknek a területén óhajtjuk működésünket kifejteni.

Mihanta felfogadott egy nagydarab, jóképű malgast, aki teljesen valószínűtlen módon a Romulus névre hallgatott. Vele furikázunk majd rozoga csotrogányán, amit alighanem a roncstemetőből szöktetett meg – valamennyi ablaka le volt tekerve, és nem volt kurbli, amivel fel lehetett volna csavarni. Egyik hátsó ajtaja beszorult, mindkét ablaktörlője eltűnt, eleje is, hátulja is közeli ismeretségbe kerülhetett egy jól megépített fallal, kereke mind kopasz volt, akár a keselyű, kipufogója bágyadtan csüngött, és útközben dallamtalan kaparászó zörejt hallatott. Motorja azonban működött (a maga módján), sűrű nyögések, nyikorgások, hörgések, morgások és időközönkénti le-leállások közepette.

Ezzel az özönvíz előtti járgánnyal keltünk útra a város pereme felé, hogy az első elnök elé járuljunk. Roppant értelmes, energikus férfiú volt, és csak kezet kellett fognunk vele, máris tudtuk, hogyan tett szert magas állására. Lee pontosan elmagyarázta, mi járatban vagyunk, és az elnököt kellőképpen lenyűgözte – nem annyira Lee franciasága, mint a személyisége. Egyszer-kétszer barátságosan rám pillantott, az idő java részében azonban le nem vette a szemét Lee-ről, és végül kijelentette: mindent megtesz, amit csak óhajtunk. Úgy éreztem, ha Lee kérné, szívesen nekiajándékozná az Alaotra tavat. Kölcsönös jókívánságok hangoztatása után távoztunk és elhajtottunk a tó nyugati partjára, a második elnök elé.

Lehangoló volt az út. A tavat környező szelíd dombok mind csupaszok, a síkság, ahol hajdan víz volt és gazdag rizsföldek, ma terméketlen posvány. Csak imitt-amott nő néhány szál gaz, és zebucsordák meg libafalkák legelésznek kedvetlenül. Elszomorító látvány. A messzi távolban

megpillantottuk a tavat meg a nádast: ott rejtőzik a keresett makik egyre fogyatkozó otthona.

Amparafaravolo jómódúnak látszó nagy falu: a vályogházak nádfedelesek, a középületek téglából épültek. Az utóbbiak egyikében vezettek be bennünket az elnök előszobájába. Sajnos éppen értekezleten volt és nem fogadhatott, de közölték velünk, hogy a helyettesét fél háromkor felkereshetjük. Addigra már elmúlt a beszedett antibiotikum áldásos hatása. Úgy éreztem, mintha egy duhaj krokodilus vette volna be magát a gyomromba, és halaszthatatlanul szükségessé vált, hogy felkeressem a mosdót. Átmentünk hát a helyi *hotely*-be, ahol fantáziátlan, de a célnak megfelelő ebédet fogyasztottunk.

Pontosan fél háromkor betereltek bennünket a helyettes irodájába. A hófehér hajú, magas, karcsú malgas férfi makulátlan fehér vászonöltönyt viselt, a nyaka köré kötött vidám, vörös-sárga selyemkendő olyan volt, mint egy csokor orchidea. Nadrágjának éle örvendező mosolyt csalt volna monsieur Guillotine ajkára. Udvariasan végighallgatta, amint Lee előadta kérelmünket, de nyilvánvaló volt, hogy tulajdon személyén kívül édeskevés érdeklődést tanúsít bármi más iránt. Izig-vérig bürokrata, akinek sikerült magas polcra tornáznia magát. Miközben Lee beszélt, az ablak előtt egy agresszív ifjú kakas ország-világ tudtára adta, hogy ez az ő szemétdombja, a szomszéd szobában pedig valaki harmóniumon a „Csendes éj”-t próbálgatta, de nem jutott tovább a második sornál. Fehér öltönyös barátunk tudtunkra adta, hogy boldogan ír nekünk ajánlólevelet, amelynek hatására – érzékeltette – minden ajtó megnyílik előttünk. Majd behívta a titkárnőjét, s az ült ott türelmesen, míg Fehér Öltöny megírta kézírással a levelet, majd átnyújtotta

titkárnőjének, hogy gépelje le. A titkárnő kivitte a levelet, és máris hallottuk, amint egy ujjal pötyögtetni kezdi.

Gyomorgörcsöm immár szinte az elviselhetetlenségig fokozódott, és halaszthatatlanná vált a mosdó felkeresése. Minthogy a jelek szerint a levél megalkotása körülbelül annyi időt vesz igénybe, mint a középkori Birtoklevelek Könyvéé, kértem, mutassák meg, merre van az, amit az amerikaiak magasztosan „komfort-állomás”-nak neveznek. Kivezettek az épület mögé – ahol az éles hangú ifjú kakas gőgösen végigmért –, majd egy salakbeton építményre mutattak, amely körülbelül akkora volt, mint egy kisebbfajta kredenc. Belépve azonnal megállapítottam, hogy komfortfokozatát még egy görög taverna tulajdonosa is lebecsülné. Két beton lábtartó között egy lyuk tátongott a földben – s az utóbbiból áradó mohó, mérges, sziszegő, zizegő zajok arra engedtek következtetni, hogy ezen az illatos enyhhelyen tizenkétmillió féreggel osztozom. Otthonául szolgált továbbá menedékem a legnagyobb csótányoknak, amelyekkel életemben találkoztam. Lényegesen hosszabbak voltak, mint a hüvelykujjam, csokoládébarna- és bronzszínben tündököltek, s némán és fényesen suhantak, mint megannyi gyári új Rolls-Royce. Odakint még akkor sem adta fel a reményt a „Csendes éj” művésze, és a harcias ifjú kakas szolgáltatta a kíséretet. A második sorral azonban egyikük sem boldogult.

Visszatértem Fehér Öltöny irodájába, s íme: elkészült a levél! Fehér Öltöny lendületesen alákanyarította a nevét, s mindannyian felálltunk, távozásra készen, ám ekkor bürokrácián edzett szeme megakadt az okirat valamely hibáján. A nevünket mindössze egy r-rel írták! A levél tehát visszakerült a szégyenkező és dorgálásban részesült titkárnőhöz: írja le újra – mi pedig megint letelepedtünk.

Körülbelül egy évszázad elteltével – melynek során a harmónium mestere nem tett jelentősebb előrehaladást – megszületett az új levél, tüzetesen megvizsgáltatott, aláíratott, és mi végre távozhattunk. Az ügylet mintegy másfél órát rabolt el időnkből, és a levél felmutatására soha nem került sor.

Ezenközben Mihanta valamely rejtélyes módon hírét vette, hogy egy hárommérföldnyire fekvő faluban lakó unokanővérének van egy szürke félmakija – odahajtattunk hát, hogy ellenőrizzük a hír valóságtartalmát. Alig értünk oda, Mihanta kiszállt a kocsiból, és – a malgasok néma, nyugtalanító módján – eltűnt, akár a füst, majd csakhamar megjelent, diadalmasan, kezében egy rafiaszatyorral, amelyben egy halálra rémült, serdülő maki lapult. Kiderült, hogy Mihanta unokanővére aznap a piacra ment, ahol éppen négy vagy öt eleven makit kínáltak eladásra, mint élelmiszert. Az asszony meg is vett egyet, nem kevesebb, mint hetvenöt pennyért, gondolván, hogy nagyszerű vacsorát sikerít a férjének. Megtérítettük a vételárat, és közben elmagyaráztuk, hogy ezeket az állatokat leölni, elfogni és elfogyasztani törvényellenes – amiről az asszonynak fogalma sem volt, és ugyancsak meglepődött tőle.

Jellemző példája volt ez az állatok „papír-védettségének". Világszerte így megy ez, nemcsak Madagaszkáron. Törvényt hoznak egy bizonyos állatfaj védelmére, de az ország lakossága nem értesül erről, arra pedig nincs pénz, hogy a törvényt be is tartassák, így aztán gyakorlatilag egy fabatkát sem ér.

Szegény kicsi jószág annyira rémült volt, hogy elhatároztam, nem súlyosbítom a stresszhelyzetet azzal, hogy

átteszem a szatyorból az útiketrecbe. Lee az ölében tartotta a szatyrot és szorosan befogta, nehogy a makinak kedve támadjon megpróbálkozni a szabadulással. Ingatag egészségi állapotomra való tekintettel úgy döntöttem, jobb lesz, ha visszatérünk *hotely*-nkbe, ahol viszonylag civilizáltak a körülmények. Ahogy ott gurulunk a szürkületben, egyszer csak elénk ugrik egy ember az út közepére, és nagy buzgalommal kaszál a karjával. Szerencsére a fék Romulus kocsija kevés működő alkatrészének egyike, de az az ember még így is hajmeresztő közelségbe került a halálhoz. Egyébként azt akarta tudomásunkra hozni, hogy vagy negyedmérföldnyire, egy faluban három maki raboskodik.

Jobb meggyőződésem ellenére letértünk az országúiról, és zötykölődtünk, rázódtunk a szörnyűséges úton, amely végül is egy egészen tekintélyes falu főterébe torkollt. Megálltunk, s én azt ajánlottam, Lee, mint francia tudor, menjen és nézze meg a makikat – ha ugyan valóban *vannak* –, aztán jöjjön vissza, és számoljon be a tapasztaltakról. Lee az ölembe dobta az első zsákmányunkat tartalmazó rafiaszatyrot, és kiszállt a kocsiból, a többiekkel együtt, akik úgy eltűntek, mint a kámfor.

Én meg ott ültem, egy szürke félmakit tartalmazó rafiaszatyrot szorongatva, miközben a semmiből egyszer csak előbújt vagy kétszáz malgas gyerek meg egy harmincfőnyi libafalka, és mind a kocsi köré gyűltek. E ponton két dolog történt, egyidejűleg: a maki felébredt, és úgy döntött, megpróbál kitörni, rajtam pedig minden addiginál komiszabbul vett erőt a gyomorgörcs. Sürgős szükségem volt egy kies helyre, ahol meghúzhatom magam, elmémben a közelítő halál gondolatával. Nem kevésbé sürgős szükségem volt valamely módszerre, amellyel féken tarthatom a makit.

Ha elengedem a szatyor nyílását, a maki kiugrik, s mivel le van eresztve valamennyi ablak, és becsukni őket nincs mód – a kis jószág egy szempillantás alatt túl lesz árkon-bokron. Szörnyű kutyaszorítóban voltam, de nem panaszolhattam el senkinek, hiszen kétszáz gyerekfőnyi közönségem – amely ezt a fura, szakállas *vazaliá*-t (így hívják malgas nyelven a fehér embert) a Marsról pottyant látogatónak kijáró tisztelettel bámulta – természetesen csak malgasul ért, márpedig ez a nyelv nem szerepel a repertoáromon. A libák szelíd érdeklődéssel szemléltek, el is gágogták magukat olykor-olykor, de rajtam ez sem segített.

Az elbűvölő kis fekete arcok tengerében, amelyekből csészealj méretű tágra nyílt fekete szemek bámultak, valamint a libakórus kíséretében, ezúttal is, mint már annyiszor, keserű szemrehányásokkal illettem magam. Hát hülye vagyok én? Miközben a maki egyre kézzelfoghatóbban igyekezett tudomásomra adni, hogy szívesen lemondana társaságomról, miközben a gyomorgörcseim már azt a képzetet keltették, mintha valaki életlen fűrésszel nyeszetelné belsőségeimet, áttekintettem életemet.

Miért, kérdeztem, miért teszed ezt magaddal? A te korodban már több eszed lehetne, semhogy eszeveszetten ugrálj, mint valami huszonéves süvölvény. Miért nem vonulsz vissza, mint más, miért nem golfozol, tekézel vagy faragsz szappanból szobrokat? Miért vagy tenmagadnak inkvizítora? Miért kellett elvenned egy sok-sok évvel fiatalabb nőt, aki belerángat minden hülyeségbe? Miért nem kötöd fel egyszerűen magadat? Igen ám, gondoltam, csakhogy, ha megteszem, a maki megszökik. Kész. A kör bezárult. Meditációm e pontján felhagytam a bölcselkedéssel, megpillantottam Romulust a falubeli utca túlsó végén, és meg

sem gondolva, miféle hatást kelthetek, kidugtam a fejem a kocsi ablakán, és elüvöltöttem magam:

– Romulus – *iá – trés vite!* Ide – de szaporán!

A gyerekek mozdulatlan, lenyűgözött szemlélőkből egy csapásra rémült tömkeleggé váltak. Visítozva menekültek a szélrózsa minden irányába, végigrohantak a sikátorokon, berontottak a kunyhók menedékébe, mintha csak a Nagy Fehér Vazaha Ördög kergetné őket. A mindaddig békességes libák kitárták szárnyukat, mint megannyi angyal a sírkövön, s vak rémületükben dudálva, akár az özönvíz előtti kocsik, a gyerekek után iramodtak, benyomultak még a kunyhókba is, ahonnan persze azonmód kiakolbólították őket. Hosszú életem során még soha, sehol nem keltettem ekkora pánikot, sem emlős-, sem madárkörökben. Romulus rohanvást közeledett; az ő arca is vakrémületet tükrözött.

– *Monsieur – zihálta –, qu 'est-ce que vous désirez? Mit óhajt, uram?*

– A feleségemet óhajtom, *tout de suite* – válaszoltam. – Azonnal!

Romulus eltűnt, majd alig néhány másodperc múlva már jött is vissza, a rémült Lee társaságában.

– Mi baj van? – kérdezte Lee.

– Nem tudok megbirkózni a heveny gyomorgörccsel és egy makrancos makival egyidejűleg! – közöltem. – Tegyük be szatyrostul az útiketrecbe. Nem is értem, miért nem ez volt az első dolgunk.

Szerencsésen elintéztük ezt is, mást is, de attól tartok, sok-sok évbe telik, mire azoknak a boldogtalan gyermekeknek a leikéből kitörlődik a rémületes, üvöltöző, szakállas *vnzaha* emléke. Őszintén sajnálom, mert szebb emlékeket

érdemelnének a fehér fajtáról, mint amilyennel én sajnálatos módon kénytelen voltam megajándékozni szegényeket.

Visszatértünk *hotely*-nkbe, és becsempésztük a makit. Hosszú évtizedek keserves tapasztalata megtanított rá, hogy bizonyos szállodák nem örülnek, ha az ember kiskorú varacskos disznót tart a szobájában, máshol pedig képesek rossz néven venni, ha kígyókat szállásol be a fürdőkádba. Meggyőződésem, hogy ez a vaskalapos üzletpolitika csak árthat a forgalomnak. A vendég a közönséges csempész szintjére degradálódik, ha ilyen-olyan úton-módon sikerül a szobájában elhelyeznie Isten valamely néma teremtményét, anélkül, hogy ebbéli szándékáról előzőleg értesítené a szállodaigazgatóságot. Kockázatos vállalkozás az ilyesmi. Egy csinos dél-amerikai szobalány egyszer például kis híján szívrohamot kapott, amikor felfedezte, hogy ágyamat nem feleségemmel vagy szeretőmmel osztom meg (amiben senki sem talált volna kivetnivalót), hanem egy sörényes hangyászkölyökkel.

Most, hogy jobban szemügyre vehettük a makit, megállapítottuk, hogy körülbelül feleakkora, mint egy macska, a bundája bronzos-zöldes, óriási, aranyszínű szeme van, és aránytalanul nagy keze-lába. Útban hazafelé megálltunk, és Mihanta szedett néhány szál zamatos nádat és papiruszsást. Ezt Lee elvegyítette apróra vágott sárgarépával és banánnal. Minél hamarabb rávehetünk egy frissiben elfogott állatot, hogy bővítse az étrendjét, annál könnyebb a dolgunk. Ilyenfajta nádat, és ami azt illeti, papiruszsást sem találunk Jerseyn, hát mihamarabb rá kell kaparnunk a jószágot sárgarépára, banánra meg ilyesmire. Amikor Lee kinyitotta a ketrec ajtaját, hogy megkínálja a keverékkel új vendégünket, az a sarokba hátrált, felállt hátsó lábára, szeme

izzott, szája tátva, karja kitárva, mintha csak magához akarná ölelni Lee-t.

– Hát a hírével ellentétben nem valami szelíd kis maki ez – jegyeztem meg, amikor az állatka, mint holmi feldühödött játék kutya, megugatta Lee-t.

– Nem vehetjük rossz néven szegénykétől – mentegette Lee. – Miért, te hogy éreznéd magad, ha egy hajszál híja lett volna, hogy feltálaljanak?

Beláttam, hogy igaza van.

Miközben fakírnak való ágyunkon ültem és marokszám nyeltem az antibiotikumot, nagyobb mennyiségű whisky kíséretében, Lee átment a túloldali piacra: hátha talál valami ízesebb gyümölcsöt vagy zöldséget, amivel kibővíthetnénk új vendégünk étrendjét. Amint csend lett a szobában, kapargálást hallottam a ketrecből, majd a táplálkozó maki elégedett ropogtatásának zörejét. Örvendetes hang volt, annál is inkább, hiszen a frissen fogott állat a stresszhatás következtében gyakran huszonnégy órás vagy még hosszabb böjtöt szab ki magára. Ha ez a böjt elhúzódik, és már az állat élete forog veszélyben, kénytelenek lehetünk szabadon ereszteni. De amelyik állat azonnal táplálkozni kezd, féligmeddig már bele is törődött a fogságba.

Makink alaposan – és zajosan – belakott, majd felfedező útra indult a ketrecben. Időnként alig hallhatóan, kérdő hangsúllyal nyivákolt egy kicsit, mint holmi macskakölyök, aztán sokáig hallgatott. Majd hirtelen roppant fura hangot hallatott, amit talán így lehetne visszaadni: „plup”. Mintha pici üvegből húznák ki a dugót. Amikor első ízben hallottam, az jutott eszembe: hátha Lee, merő szívjóságból, egy parányi üveg pezsgőt helyezett a maki keze ügyébe. Ennek az elméletnek ellentmondott a tény, hogy a palacknyitogatás

rendszeres időközönként folytatódott, s én arra a következtetésre jutottam, hogy ez valamiféle kommunikációs jelzés. Lehetséges, hogy a sűrű nádasban a „plup” messzebbre hallatszik, mint bármilyen más hang, s a makicsapat így maradhat kapcsolatban, anélkül, hogy látnák egymást.

Amíg csak nálunk volt ez a maki, meg a többi a fajából, folyvást ámultam kiterjedt szókincsük – a dugóhúzóhang, a nyivákolás, a dorombolás, a kölyökkutyát utánzó vakkantás, a minitigrishez méltó morgás – hallatán. Másnap reggel, nagy örömünkre, azt tapasztaltuk, hogy első példányunk felfalta valamennyi növényféleséget, amit a ketrecébe tettünk, nemkülönben némi sárgarépát és egy fél banánt. Amikor Lee etette, a maki még a hátsó lábán állt, karját kitárta, száját figyelmeztetően eltátotta – de már nem vakkan tott, és jó jel volt ez is.

Mihanta közölte, hogy másnap Romulus átvisz bennünket a tó sűrűn lakott keleti partjára. Ott majd bizonyára találunk párt a makinknak, és talán további példányokat is.

Makik minden mennyiségben

Másnap reggelinél – miközben egyenlő arányban fogyasztottam antibiotikumot és tükörtojást – a járókelőket néztem az ablakon át. Romulus megüzente, hogy a kocsija lerobbant (mely tény egyáltalán nem hatott a meglepetés erejével), s hogy csak később tud értünk jönni. Így kedvemre legeltethettem szememet a piacon, ami hajnali négykor nyitott, és most már javában zajlott a vásár. Lee belevetette magát a tömkelegbe: fedeles kosarakat akart venni leendő makijaink elhelyezésére, én pedig rajzolgatással mulattattam magam. És eközben volt alkalmam megfigyelni, milyen sokféle módon viselik a *lamba* nevezetű ruhadarabot.

A *lamba* egy méter hússzor két méter negyvenes pamutkelme, bonyolult, tarkabarka mintával. Ifjabb éveimben az ilyet szárongnak nevezték, és Dorothy Lamour viselte, ám mindössze bájainak hangsúlyozására szolgált. Ambatondrazaka piacterén észleltem, hogy a *lamba* számos egyéb, gyakorlati célra is alkalmazható. Először is magad köré tekerheted, hogy a hátadon hordozd magzatodat, mint holmi kihelyezett méhben. Ha nincs kisbabád, helyettesítheted kisebbfajta rizseszsákkal, esetleg csirkékkel és kacsákkal, sőt hordhatod ugyanott az ebédedet is. A *lamba* viselhető ruhának, köpenynek, csuklyának, nap ellen, avagy ágyékkötőnek. Könnyű, meleg takaró, ha alszol, és végül, de nem utoljára: nagyon csinosan festesz benne.

A malgas nők picik, finom csontúak, és nincs az a balett-táncosnő, aki kecsesebben járna, mint ők. Pompás tartásuk

titka: kisgyerekkoruktól megszokták, hogy a terhet a fejükön hordják. Elképesztően gyönyörűek voltak ezek az ambatondrazakai nők, szivárványszín *lambá*juk ingerlően kirajzolta minden idomukat, vakítóan fehér szalmakalapjukat kacéran félrebillentették. Nem kevésbé volt azonban elképesztő az sem, hogy némelyikük milyen súlyokat cipel a fején, s csak azt nem értettem, hogyhogy az a virágszál nyakuk ketté nem roppan. Láttam egy hölgyet, aki óriási kosár édesburgonyát hordozott a fején. Két barátnője segítségével tudta csak terhét felemelni és a fejére illeszteni, de mihelyt ott volt, és kielégítően kiegyensúlyozta, mindjárt oly simán és könnyedén siklott tova az úton, mint jégen a kő. Egy másik hölgy különös látványt nyújtott, mert a fején cipelt óriási kosárban két liba trónolt. Csak a nyakuktól felfelé látszottak ki, ami azt a képzetet keltette, hogy a kosárnak két gágogó feje nőtt.

Miközben a bárral kombinált étteremben üldögéltem, szüntelen emberfolyam járult a tulajdonos csaposként tevékenykedő felesége elé: mindenféle terméket kínáltak megvételre. Volt ott hatalmas bádoglavórra való hal, fejjel lefelé lógatott, összekötözött több pár csirke, netán egy zebuborda vagy egy-két tucat tojás. Madame apróra megvizsgált minden árut, és vagy átküldte a konyhába, vagy egy kézlegyintéssel elbocsátotta a reménybeli eladót.

Miközben ezt a lenyűgöző és színpompás előadást figyeltem, megjelentek barátaink, Araminta és Edward, akik elhatározták, hogy velünk töltik a szabadságukat – lelkes támogatói ugyanis a munkánknak, és kíváncsiak voltak, hogyan halad gyűjtőutunk. Edward dédnagybácsikája, Herbert Whitley alapította és építette Devonban a paigntoni állatkertet, és valamikor régen sok példányt vett át tőlem, a

gyűjteménye gazdagítására. Csodálatos, különc természetbúvár volt, az a fajta, amelyik láthatólag csak Angliában tenyészik; varázslatos érzéke volt mindennemű élőlényhez, állatkertjében olyan állatokat tenyésztett, amilyeneket más életben sem tudott volna tartani. Edward külsőleg sok tekintetben hasonlít dédnagybátyjára. Magas, jó felépítésű férfi, fejét jellegzetesen félrebillenti, elbájoló, ártatlan, sportfiús küllemére rácáfol határozott álla. Araminta, a tüzes, fekete szemű, éber tekintetű szépség, tökéletes párja életörömtől duzzadó férjének, és külön el vagyok ragadtatva csodálatos, Viktória korabeli keresztnevétől, mert mélységesen sajnálom, hogy ezek a bűbájos, régi nevek kimentek a divatból.

Amikor két napja, a repüléstől, időeltolódástól kimerültén megérkeztek, üdvözlésül menten átadtam Aramintának a bennem fészkelő ki-tudja-miféle vírus leszármazottait. Csak azzal a feltétellel volt hajlandó megbocsátani e barátságtalan gesjtust, ha megígérem, hogy első két makinkat Aramintának és Edwardnak keresztelem. Természetesen beleegyeztem. Eközben Araminta meg én egymást váltogattuk a „komfort-állomáson”, akárcsak az a két kis figura, amelyik felváltva bukkan elő az időjárást előrejelző kis svájci faházikókból.

– Hát hogy vagytok ma? – érdeklődtem.

– Pompásan, pompásan! – ragyogott Edward, azzal a túltengő életvidámsággal, amely az egészségesek sajátja a reggelizőasztalnál. Araminta mindössze egy dermesztő pillantást vetett rám.

– Enned kell valamit – szólt hozzá Edward. – Kérsz egy kis *chop suey*-t három-négy tükörtojással? Igazán finom.

Araminta elsápadt.

– Köszönöm, csak egy csésze üres teát kérek.

– Mi a mai program? – tudakolta Edward, és nyelte a *chop suey*-t, mint valamely nagyobbfajta és gátlástalan növényevő. Elújságoltam, hogy Romulus kocsija lerobbant.

– Lerobbant? – vonta fel a szemöldökét Edward. –Az a csoda, hogy eddig egyáltalán járt!

– Valószínűleg egy órát vesz igénybe a javítás – mondtam. – És nektek mi a programotok?

– Karácsonyi bevásárlás – közölte Edward.

– Karácsonyi bevásárlás? *Itt?*

– Otthon, Angliában nem lesz rá időnk, hát úgy gondoltuk, kimegyünk a piacra, és megnézzük, mit kapni – magyarázta Araminta.

– Van szép csirkéjük meg libájuk – bólogattam. – Vagy inkább disznóban gondolkodtok? Az imént láttam öt kismalacot, mind más és más színű, és éppen beleférnének a hátizsákotokba.

– Köszönöm, de én inkább kosarakra és *lambá*-kra gondoltam – tudatta méltóságteljesen Araminta.

Így aztán, amíg én továbbra is szemléltem a piacot, ők ezen a merőben valószínűtlen helyen vágtak neki a karácsonyi bevásárlásnak. Idővel egy csomó színpompás *lambá*-val megrakodva tértek vissza, valamint mindenféle-fajta kosárral: volt köztük kerek és pocakos, fedéllel, volt szögletes, volt gyárkémény formájú tarka – mind szép, mind sűrű fonású, mind fényes, akárcsak megannyi sütemény, beleszőtt bonyolult mintákkal, a szivárvány minden színében.

Miközben a csudálatos zsákmányt szemléltük, visszatért Lee is, a maga kosárkészletével – nem voltak annyira szemrevalóak, mint Araminta szerzeményei, de szépek ezek is.

Végre-valahára befutott Romulus és Mihanta, sűrű mentegetőzés közepette, és elindulhattunk a tó keleti része felé. Az odavezető út nem volt annyira elkeserítő, mint a nyugati oldalon. Itt-ott valóságos ligetekben bújtak meg a gazdaságok, míg a nyugati részen hallelujával üdvözöltünk minden egyes fát.

Már az első faluban szerencsénk volt. Mihelyt megálltunk a főtéren, Mihanta eltűnt, akár a lidérc, és alig tíz perc múlva megjelent, kosarában egy szürke félmaki kölyökkel. Épp belefért volna egy teáscsészébe; óriási fejével, jókora kezével-lábával tüneményes kis jószág volt. Eredeti szándékunk szerint csak félig felserdült vagy felnőtt példányokat akartunk gyűjteni, de sehogy sem tudtuk rászánni magunkat, hogy ezt a szánalmas kis senkit jelenlegi tulajdonosának a markában hagyjuk. Mellette a kosárban csak egy darabka egészségtelen, túlérett banán hevert, és biztos voltam benne – akármennyire állította is a tulajdonosa az ellenkezőjét hogy a kismaki még szopós: ebben a korban a végét jelentené, ha félig rohadt gyümölcs kerül a gyomrába. Igen olcsón vettük meg, és alaposan kioktattuk volt gazdáját. Nem tudja, hogy törvénybe ütközik ezeket az állatokat elfogni vagy megölni? Hogyne tudná, ismerte be, tudja jól, de mivel soha senki nem ellenőrizte, hogy betartják-e a törvényt, mi értelme volna engedelmeskedni? Az ember világszerte mindenhol ilyenféle magatartásba botlik, és ettől igazán nehéz az élővilág megóvásának munkája.

Már kifelé tartottunk a faluból, amikor lestoppoltak, és újabb három makikölyökkel kínáltak meg. Valamivel idősebbek voltak, mint az első, és legalább már részben átszoktak a szilárd táplálékra, de ezeket sem hagyhattuk sorsukra, efelől semmi kétségünk sem lehetett. Megvettük

hát őket, itt is ismertettük a törvény előírásait, majd birtokunkban immár négy makicsemetével, elhajtottunk.

Ahol csak sikerült makit szereznünk, mindenhol csupán szerény „ellenszolgáltatást” adtunk értük, olyan alacsony árat, hogy a lakosok ne kapjanak kedvet a makikereskedelemhez. Részletesen és türelmesen elmagyaráztuk továbbá minden egyes faluban a törvényt, és bemutattuk iratainkat, amelyek igazolták: a madagaszkári kormány engedélyével gyűjtjük a makikat, abból a célból, hogy tenyészkolóniákat létesítsünk. Hogy a mondókánkból mennyit értettek meg, nem tudom – de mi mindenesetre megtettük, ami tőlünk telt.

Az egyik útba ejtett faluban volt egy kis beteggondozóház, s ott be tudtunk szerezni egy fecskendőt, hogy tejet adhassunk a szopós makikölyöknek. Romulus kocsijának éktelen zörgése halálra rémítette a négy makikölyköt (mi tagadás, bennünket is), Andrebában tehát egy óráig álltunk, hogy megetethessük csecsemőinket. Mohón itták a tejet, aztán a nagyobbacskákat megkínáltuk egy kis banánnal, amit megnyugtató módon el is fogyasztottak. Miközben az etetés zajlott, Mihanta megint eltűnt, majd megjelent, madzagon vezetve egy felnőtt nőstény makit. A maki már egy ideje raboskodott, és viszonylag szelídnek volt mondható. A bundája fakó volt, a fogazata kopott, magatartása apatikus, de mégis megvettük. (Ami később igen okos cselekedetnek bizonyult.) Négy bébink közben jóllakott, és kellőleg erőre kapott, hogy újból elviselje Romulus motorjának rémtetteit. Hajtsunk minél sebesebben *hotely*-nkbe, javasoltam, nemcsak a csecsemők érdekében, hanem magam miatt is, a beszedett antibiotikumoknak ugyanis semminémű áldásos hatása nem mutatkozott, sőt.

Meglehetősen kényes helyzetben voltunk. Egy felnőtt, egy serdülő és négy kölyökmaki van a birtokunkban: ezt már aligha leplezhetjük a szállodaigazgatóság előtt. Gyáva cenk lévén, Lee-re bíztam a nemes feladatot: tapintatosan hozza a tulajék tudomására a fenyegető makiinváziót. Legnagyobb meglepetésünkre örömmel üdvözölték a tényt, nagy állatbarátok, mondták, és mindjárt adtak nekünk egy szobát a magunké mellett, hogy ott tartsuk értékes zsákmányunkat. Pici szoba volt, benne mosdótál, asztal meg egy óriási hitvesi ágy. Az ágyneműt leszedtük, a matracot gondosan beborítottuk gumilepedővel. Az asztalon készült a makieledel, a mosdótálban mostuk el a tálkákat. Az állatokat az ágyra helyeztük, az asztal alá kerültek a gyümölccsel, zöldséggel megrakott kosarak. Azóta sem élveztem ennyire egy szálloda feldúlását, amióta^ Korfun filmeztünk, és a szállodaigazgató (amúgy lelkes hüllőbarát) javaslatára egy tarkateknős-nyájat tartottam a fürdőkádban. A görög szobalány visítása, amikor szembetalálja magát egy kádra való tarkateknőssel, legalább annyira átható, mint a néhai Maria Callasé, amint skorpióra lép (csak talán egy árnyalattal kevésbé dallamos).

Másnap azzal a meggyőződéssel ébredtem, hogyha bárki hozzám surran, és öt garast kínál valamennyi belsőségemért, habozás nélkül elfogadom az ajánlatót. Következésképpen közöltem Lee-vel, hogy nem tudok vele tartani tó körüli makivadászatán, hanem a *hotely*-ben maradok, mintegy az illemhelyhez láncolva, ám új szerzeményeinknek gondját viselem. Eltekintve a magam sürgető problémáitól, úgy véltem, hogy makikölykeink – kivált a legkisebb – rendszeres táplálást igényelnek. Megetettem valamennyit, azután levittem naplómat a bárba, és ott írtam meg jegyzeteimet. Egy aranyos kislány szolgált ki, aki azonban malgas nyelven

kívül semmi mást nem beszélt. A bár sarkában jókora és harsány színes televízió állt, s a lányka, miközben engem rendszeres időközökben ellátott itallal, kimeredt szemmel bámult egy francia teleregényt, amely javarészt ágyban játszódott, sűrű nyögés-lihegés közepette.

Ebéd előtt megint felmentem megetetni a bébiket. Az idősebbek már mohón nyakalták a tejet a csészealjból, de a legkisebbet még most is fecskendővel kellett táplálni. Ivott, ivott, hogy már csak úgy dagadt a kis pocakja, s közben akár a satu, markolta a kezemet, és tágra nyílt aranyszemével az arcomba bámult. Az ilyen korú maki feje, keze, lába aránytalanul nagy a karcsú testéhez képest, és amikor lapos felületen mozog, roppant komikusán chaplini a járása. Csak amikor felkúszik az ágak közé, akkor látható, micsoda hatékony markolószerszám az irdatlan keze-lába. A ketreceket a hitvesi ágy mellé állítottam, hadd lássa legifjabb szerzeményünk az új, korosabb nőstényt (akit Aramintának kereszteltünk), és örömmel hallottam, amint halk pukkanásokkal elpletykálkodnak.

Visszamentem a bárba, ahol továbbra is folytatódott a teleregény lázas szexuális tevékenysége, és rendeltem egy tányér levest, sok rizzsel, remélve, hogy ez majd lecsendesíti háborgó gyomromat, valamint néhány mangót a makiknak. A bár és az étterem már megtelt, a hangegyveleg párosulva a tévényögéssel-lihegéssel szörnyű kakofóniává fokozódott, úgy döntöttem hát, visszavonulok hálószobámba. Mivel a mangókat meg a naplómat nem tudtam volna egyszerre felvinni, jelbeszéddel tudtára adtam a kislánynak, hogy szívesen fogadnám a segítségét. Kidugta a nyelve csücskét, és olyan ünnepélyes arckifejezéssel, mintha szent kelyhet hordozna, felemelte naplómat, és óvatosan felvitte a

szobámba. A mangókkal zsonglőrködve követtem. A lányka nagy reverendával az éjjeli asztalkára helyezte a naplót, biccentett, malgas nyelven előadott köszönetem – *miszaotra* – hallatán ragyogó mosolyt vetett rám, és eltűnt. Néhány perc múlva vettem csak észre, hogy az ajtóra ráfordította a kulcsot – fogoly voltam!

Ha azt mondom, kutyaszorítóba kerültem, keveset mondok. Madagaszkáron minden ajtó és minden bútor olyan fából készült, amelynek fajsúlya és állaga vetekszik a gránitéval, szóba sem jöhetett hát, hogy holmi James Bond-féle akcióval nekirohanjak az ajtónak és kitörjek – csak a vállamat sikerült volna kificamítanom. Hasztalan lett volna kiabálnom is – az alanti étkezők lármája, valamint a teleregény zajos szexuális tevékenysége elfojtotta volna segélykiáltásaimat. Körülnéztem, hátha lelek valamiféle fegyvert, amellyel megtámadhatnám az ajtót – de nem találtam semmit. Az ablakon sűrű és vastag rács. Kikiabáltam – hátha sikerül magamra vonnom egy járókelő figyelmét. Többen is felnéztek és barátságosan integettek. Sokan felfelé fordították a tenyerüket, annak jeléül, hogy alamizsnára számítanak. Leültem az ágyra, és áttekintettem a helyzetét. A csecsemőim éhesek, s ami legalább annyira lényeges: az illemhely a folyosó végén van.

Egyszer csak eszembe ötlött: azt hallottam, hogy' minden ajtót, még biztonsági zárat is ki lehet nyitni egy hitelkártyával. Fellelkesültem. Előrántottam American Express hitelkártyámat, és nekiestem a zárnak. Fogalmam sincs, miért hordom magamnál ezt a hitelkártyát, amit még sehol a világon egyetlen üzletben, szállodában sem fogadtak el. Ez az alkalom sem különbözött az eddigiektől. Az ajtó is elutasította a hitelkártyámat. Tartozom annyival az

American Expressnek és az igazságnak, hogy a madagaszkári zár egészen különleges képződmény. Végtelenül tömör, formatervezett valami, nyilván Mao Cetung személyes ajándéka, és számos kínai sajátossággal rendelkezik, melyek közül az egyik legfurább, hogy a kulcsot fejjel lefelé kell belehelyezni, majd balról jobbra fordítani, ha be akarjuk zárni, és jobbról balra, ha ki akarjuk nyitni az ajtót. Többheti kísérletezés árán tanulhatod csak meg, hogyan juthatsz be madagaszkári szállodai szobádba, valamint, hogy hogyan juthatsz ki belőle. Az elkövetkező egy óra során fel-alá jártam, és azon törtem a fejemet, hogyan keveredhetném ki a kutyaszorítóból. Gyomrom pedig nem szűnt meg nyomatékosan figyelmeztetni, hogy ha nem sikerül kijutnom, méghozzá nagyon hamar, nem vállalja a felelősséget a következményekért. Éppenséggel kicsavarozhattam volna a helyéből az egész zárat, csak történetesen nem volt nálam csavarhúzó vagy ahhoz hasonló.

Beletörődtem, hogy fogoly maradok, míg Lee este haza nem tér – amikor hirtelen felpattant az ajtó, és ott állt a malgas kislány. Ragyogó, meleg mosolyt vetett rám, majd egyetlen szó mentegetőzés-magyarázkodás nélkül eltűnt. Gyorsan kivettem a kulcsot a zárból, nehogy megint rám csapódjék a börtönajtó, és eliramodtam a komfort-állomás felé. A felmentő sereg az utolsó pillanatban érkezett.

Amikor bementem a csecsemőkhöz, hogy megetessem őket, a nagyobbakat fergeteges jókedvükben találtam: az ágak között ugrándoztak, néha pedig lezökkentek a padlóra, és megtaposták a legifjabbak akinek ez szemmel láthatólag nem esett nagyon jól. A fejlettebb bébik nem bántották kifejezetten, inkább élettelen tárgynak tekintették, mintha fatörzs volna vagy banán – és ez valószínűleg nem nyerte el

helyeslését. Bánatosan nézett rám. Beletehettem volna éppenséggel valamelyik csinos kis rafiakosárba, amit Lee hozott, de úgy éreztem, ha magányra kárhoztatom, még rosszabb lesz a közérzete. Ekkor támadt egy ötletem. A szürke félmaki társaságkedvelő teremtmény, szelíd a természete, nem szokott összeverekedni a rokonaival. Van egy korosabb nőstényünk – vélhetőleg túl azon a koron, hogy még megkölykezhessen –, hát mért ne nevezzem ki pótmamának a kicsike mellé? Minél többet gondolkoztam ezen, annál jobbnak látszott az ötlet. Nem tudtam, vajon az idős hölgy^osztja-e véleményemet, de viszonylag jámbornak látszott, és ez megkönnyítette a dolgot. Felemeltem ketrece ajtaját, és beköltöztettem a bébit – felkészülve az azonnali mentőműveletre, ha az asszonyság netán nemtetszésének adna kifejezést. A bébi rápillantott, átrohant a ketrecen, és rácsimpaszkodott a nőstényre – lelkesedésében egyenesen a fejére-arcára mászott, majd hamarosan megtalálta a makicsecsemőt megillető zugot, és eltökélten a nőstény mellére csimpaszkodott. Azt egy pillanatra megdöbbentette a váratlan invázió, de nagy megkönnyebbülésemre a következő pillanatban már átkarolta a kicsit, ő meg a nőstény sűrű, meleg bundájába fúrta magát. A nősténynek persze nem volt teje, és a következő probléma az volt, hajlandó lesz-e a bébi megválni tőle, amíg megetetem. Kár volt aggódnom. Egyszer megpróbált tejet fakasztani az aszott bimbókból, mire kapott egy csárdás pofont. Ezután amint meglátta, hogy nyílik a ketrec ajtaja, és megjelenik Lee keze a tejjel töltött fecskendővel, már mászott is le pótmamájáról, átbotladozott a ketrecen, mint haldokló a sivatagban, aki oázist pillant meg, Lee kezére vetette magát, és vedelt, amíg jól nem lakott.

Tökéletes volt a munkamegosztás: tőlünk kapta az ennivalót, a nősténytől a meleget és a szeretetet.
Az este folyamán fáradtan és szomjasan tértek meg a rettenthetetlen vadászok, ám diadalmasan hoztak két serdülő makit, egy hímet, egy nőstényt, mindkettőt gyönyörű állapotban. Megetettük, lefektettük a makikat, aztán megünnepeltük a diadalt. Araminta és én antibiotikummal fogyasztottuk a whiskyt, a többiek tisztán.

Éjszaka rosszul éreztem magam, a lázam felszökött 39°-nál is magasabbra, izzadtam, akár a gőzfürdőben, de reggelre jobban lettem valamivel, és úgy határoztunk, kiszaladunk néhány faluba, ahol még nem jártunk. Hogy az egyikbe eljussunk, Mihanta egy pocsék rossz csapásra vezényelt bennünket. Úgy egy-két mérföld után jókora halomhoz értünk, amelynek teodolit csücsült a tetején. Onnan jól láthattuk a tavat és körülötte a nádast meg a rizsföldeket. Maga a tó nem látszott nagyon nagynak, de mielőtt a környező dombokról lemaródott talaj eltömte, alighanem óriási lehetett. Nagy esőzések után, magyarázta Mihanta, a tó szintje emelkedik, és a víz elárasztja a nádasokat. A lekaszált nádasok helyén alakulnak ki a rizsföldek. Amikor a víz szintje apad, pocsolyák maradnak utána, ezek amolyan természet adta halcsapdák, és a hajdani nádasok helyén bőséges aratás esik rizsből, halból egyaránt. A nádhordalék hatására azonban megcsappant az Alantra bőséges termése, és kiürült a rizsesfazék. A helyzet komolyságát jól illusztrálja, ha összehasonlítjuk a népesség növekedésének, illetve a rizstermelés csökkenésének számadatait.

Ugyancsak érdekes, de szomorú változás a tó életében, hogy eltűnnek az őshonos halak. Az ember, abbéli

meggyőződésében, hogy mindent ő tud a legjobban, szüntelenül beavatkozik a természet munkájába. Különféle idegen fajokat telepített be, tilapiát és pontyot, amelynek az életmódja annyira ellentétes volt a helybéli halfajokéval, hogy amazok fokozatosan kihaltak. Senki sem tudja, hány őshonos halfaj tűnt el, mert senki sem tanulmányozta a tó állatvilágát, de annyi biztos, hogy kipusztultak, olyikuknak még az a kétes értékű elójog sem jutott ki, hogy tudományos elnevezést kapott volna.

Egy közeli faluban Mihanta megint eltűnt, mint Alice elől a fakutya, csak széles mosolyának emléke maradt velünk – ám hamarosan visszatért, láthatólag igen önelégülten, a kezében három rafiakosárral, és mindegyikben egy-egy serdülő makival. Most aztán már bajban voltunk, ugyanis meghaladtuk engedélyezett kvótánkat, és hat helyett tíz példányra tettünk szert. De egyiket sem hagyhattuk ott, hiszen tudtuk, még aznap terítékre kerülnének a falusi kunyhók valamelyikében.

Visszakanyarodtunk hát *hotely-xúhe,* és haditanácsot tartottunk. Sikeresen elvégeztük kitűzött feladatunkat, sőt túlteljesítettük, hiszen induláskor úgy véltem, szerencsésnek mondhatjuk majd magunkat, ha egypár makit szerezhetünk – most meg itt állunk tíz gyönyörű szép példánnyal. Eredeti tervünk az volt, hogy vonattal visszük Antananarivóba prémes szállítmányunkat. Araminta meg én azonban most már olyan pocsékul éreztük magunkat, hogy elhatároztuk: semmint hogy vállalkozzunk egy tizenkét órás zötyögésre, a legokosabb lesz a társaság egészséges férfijait, Edwardot és Mihantát vonatra ültetni a felnőtt makikkal, mi többiek pedig repülőre ülünk a bébikkel.

Lee *lambár*ba burkolva vitte a makicsecsemők kosarait, Araminta a karácsonyi ajándékokat tekerte magára, úgyhogy olyanok voltak, mint maga a lábra kelt piac. A malgasok szerencsére általában békés népek, s olykor maguk is a legkülönösebb csomagokkal utaznak, hát egykedvűen szemlélték sajátos poggyászunkat. Mihelyt ott ültünk a parányi repülőgépben, s az szerencsésen fel is szállt, elővettem angol-malgas szótáramat, amit abban a reményben szereztem be, hogy elvonja figyelmemet a gyomorgörcsökről, és öregbíti malgas tudományomat, mely mind ez ideig a,jó reggelt"-re meg a „köszönöm"-re korlátozódott – márpedig ezt intellektuális csevegéshez nem ítéltem elegendőnek. Ám alig fogtam hozzá a tanuláshoz, elkeseredésemre azt kellett tapasztalnom, hogy könnyebb volt a dolgot elhatározni, mint megvalósítani.

A malgas szép, csicsergős-csattogós, csengő-bongó nyelv, kicsit arra emlékeztet, amikor valaki könnyedén kiborít egy hordóra való üveggolyót a kőlépcsőre. Lehetséges, hogy ez hiteltelen kitaláció, de azt mondják, az írott malgas nyelvet korai walesi hittérítők dolgozták ki és vetették papírra. Feladatukat alighanem annak a népnek az élvezetével végezték, amely a maga országában várost és falut csupa olyan névre keresztelt, amiben az ábécé valamennyi betűje bennfoglaltatik. Wales térképe telistele van szórva afféle nyelvfacsarókkal, mint Llanaelhaiarn, Llanfairfechan, Llanerchymedd, Penrhyndeuddraech, no és természetesen Llanfairpwllgwyngyllgogerychwyrindrobllantyssiliogogogoch.
A hittérítők nyilván nyalogatták a szájuk szélét, miközben nagy buzgalommal nekiláttak a munkának, hogy egy nyelvet szőröstül-bőröstül egyetlen nagy, csengő-bongó harangjátékká formáljanak, s túltettek önmagukon a fordítás hosszúságát és

bonyolultságát illetően. Amikor tehát szótáram kinyílt a *„búst”* szónál, és kiderült, hogy malgas nyelven ez *„ny tra tra seriolona voasokitra liatramin ny tratra no ho miakatra”,* én már nem is csodálkoztam. Azt persze elmulasztotta közölni a szótár, hogy a szó ez esetben „törött”-et, anyagi szempontból „tönkrement”-et jelent-e, avagy női keblet. Ha az utóbbit, véltem, alighanem tekintélyes időt venne igénybe a hölgy anatómiájának egyéb élvezetes részleteit leírni és érdeme szerint dicsérni, mely idő során ő alighanem arra a következtetésre jutna, hogy téged csupán az említett testrésze érdekel, s gőgösen hátat fordítana. Ilyen hosszúságú nyelv óhatatlanul gátolja a kommunikációt, kivált a romantikus természetűt.

Épségben megérkeztünk Tanára, és becsempésztük *hotely*-nkbe a bébiket. Ezúttal két nagy hálószobából és egy fürdőszobából álló lakosztályt vettünk ki. A második hálószobában tároltuk állatfelszerelésünket (az összehajtható ketreceket meg a többit), és különben is jó hasznát vesszük majd, ha a jerseyi Channel Televízió forgatócsoportja megérkezik.

A Channel Televízió évek óta filmezi a jerseyi állatkertben végzett munkánkat. Most végre alkalmuk támadt egy valódi állatgyűjtő expedíciót filmre venni, és kapva kaptak a lehetőségen. Hamarosan beállítanak a filmtől a generátorig mindent tartalmazó bonyolult felszerelésükkel.

A tóparti felnőtt makik épségben megérkeztek, hála Edward és Mihanta szerető gondoskodásának, és hamarosan jó helyet szereztünk nekik a cimbazazai állatkertben. Úgy döntöttünk, hogy a bébiket egyelőre a szállodában tartjuk, mivel annyira sűrű időközökben kell őket etetni.

Megérkezésünk másnapján az ágyban fekve álmosan azon merengtem, hogy fel kéne kelni és megetetni a csecsemőket – amikor a szomszéd szobából, ahol a piciket helyeztük el takaros, kerek kosaraikban, izgatott „plupp”-ok kórusa hangzott fel. A pluppogás hangosabb lett, és crescendóvá terebélyesedett. Azután néma csend. Mi a csudát művelhetnek parányi gyámoltjaink? Egyszer csak eszembe jutott, hogy talán macska vagy patkány keveredett a szobába, és most éppen értékes kis kincseinket falja?! A szörnyű gondolat tettre serkentett, s épp idejében ugrottam ki az ágyból, hogy meglássam Edwardot, kvartettünk legkisebbjét, amint – maga a nagy szemű ártatlanság – chaplini járásával bekacsázik a szobába. Valahogyan sikerült félretolnia a kosara fedelét, és kiszökött. Nyilván hallott bennünket a szomszéd szobából, s mivel mi vagyunk az eleség forrása, neki pedig már igencsak reggelizhetnékje támadt, szépen beállított hozzánk. Amikor lehajoltam, hogy felemeljem, elszörnyedve felvakkantott, és az ajtó mögé menekült. Az ő helyzetéből nézve alighanem olyan lehettem, mintha valakit az Eiffel-torony vagy a Himalája támadna meg. Becsuktam az ajtót, hogy hozzáférjek Edwardhoz, ő pedig azonnal védekező állást vett fel: hátsó lábára állt, karját kitárta, hátát a falnak vetette, és kihívóan ugatott rám. Felnyaláboltam, s amikor egy szintbe került az arcommal, menten játszani kezdett a szakállammal, és dorombolt, mint valami kiscica.

Az ágyamra telepítettem, egy darabka banán társaságában, ő meg fogta e nedvdús trófeát, és azonnal átsétált Lee arcán, hogy a párnáján kényelmesen megreggelizhessen. Kinyitottam az ajtót, és átkukkantottam a másik szobába: vajon mit művelnek Edward kollégái – és tengernyi makicsecsemő nézett velem farkasszemet.

Alighanem figyelemmel kísérték Edward szabadulótechnikáját, és hűségesen lemásolták. Beletelt egy kis időbe, mire valamennyit összeszedtem, és takaros körben leültettem őket az ágyra, egy tányér tej köré. Mindenesetre hálás voltam, hogy nem óhajtottak felszerelésünk között felderítő útra indulni, mert ha beszabadullak a hátizsákok és a többi holmi közé, legalább olyan nehéz lett volna megtalálni őket, mint mondjuk a Hampton Court-i park útvesztőjében.

– Imádni való kis jószágok – mondta Lee, miközben félig rágott banánt takarított le a párnájáról, én meg az ágyterítőről itatgattam fel a tejet (csecsemőinknek bőségesen lenne még mit elsajátítaniuk az illemtan terén) –, de nem fogom bánni, ha már az állatkert biztonságában tudhatjuk őket.

– Én sem – mondtam, és megkaparintottam Edwardot, aki eltökélte, hogy ő lesz a függönymászás első makibajnoka. – Ez a pluppogó kórus a megtévesztésig emlékeztet egy elvadult koktélpartira.

A délelőtt folyamán az állatkertből telefonáltak: szívesen fogadják a bébiket, és legnagyobb örömünkre kiderült, hogy Joseph Randrianaivoravelona fogja gondjukat viselni. Joseph egyike volt az első madagaszkári diákoknak, akik nálunk tanultak Jerseyn, tudtuk hát, hogy duhaj bandánk jó kezekbe kerül.

Sok-sok évvel ezelőtt kirajzolódott már előttem, hogy a veszélyeztetett fajták fogságban való tenyésztését legjobban őshazájukban lehet folytatni. Csak az a baj, hogy ezeknek az országoknak legtöbbjében nincs megfelelő szakembere ennek a kényes mesterségnek, és így nem is vállalja a munkát senki. Ezért alapítottuk hát meg Jerseyn az International Training

Centre-t, a Nemzetközi Kiképző Központot az állatkert melletti birtokon. A diákok itt az állattartás mindennapi folyamatával ismerkednek meg, valamint a megőrzés és a környezetvédelem alapelveivel. Néhány diák költségeit hazájuk kormánya fizeti, mások tőlünk kapnak ösztöndíjat. Amikor kitanulták nálunk a mesterséget, hazamennek a tudományukkal, és a mi segítségünkkel megalapítják a veszélyeztetett állatvilág tenyészkolóniáit.

A projekt óriási sikernek bizonyult. Ez ideig hatvanöt országból kétszáznyolcvankét diák nyert kiképzést. A tanfolyam további haszna, hogy oly sok különböző nemzet fiait hozza össze, és tudatosítja bennük: nem az ő hazájuk az egyetlen, amelyik nem rendelkezik megfelelő anyagi eszközökkel, bürokráciája viszont kérlelhetetlen, kormánya érzéketlen, avagy éppenséggel a lakosság vélekedik úgy, hogy csak a leölt állat a jó állat, a kidöntött fa a jó fa. Ez a bajtársiasság érzését ébreszti fel bennük, és a diákoknak ebben a világ körüli kézfogásában senki sem érzi már magát elszigeteltnek. Hogy továbbra is kapcsolatban maradjanak, diákjaink számára közzétesszük a dodóhoz hasonlóan kihalt madár nevét viselő, *Solitaire* című hírlevelet; ebből értesülhetnek a többi diák problémáiról és eredményeiről. Kiváltképpen alkalmasnak éreztük, hogy első madagaszkári tanítványaink egyike, Joseph viselje gondját ritka gyűjteményünknek.

Kiképzőprogramunk csupán az első lépés a helyes irányba. Sok még a tennivaló. Hol létesítsünk tenyészkolóniákat az eredeti országokban? A nyilvánvaló válasz kezdetben a helyi állatkert volt. Csakhogy az állatkertek világszerte ugyancsak lerobbant, silány állapotban vannak – kevés a pénz, és nem egy esetben híja

van a szakértelemnek is. Ha ezeknek az intézményeknek fel lehetne emelni a színvonalát, fontos szemeivé válhatnának a világot körülfonó láncnak a fogságban való tenyésztés kísérleteihez. Csakhogy honnan kerül pénz az újításokra?

Egy régebbi madagaszkári kiruccanásunk alkalmával tűnődtem ezen a problémán, és arra a következtetésre jutottam, hogy a világnak sok gazdag, jól szervezett állatkertje érdeklődik az egyedülálló madagaszkári állatvilág iránt, és szívesen részt venne a megmentésében. Ezek a gazdag intézmények megengedhetnék maguknak, hogy pénzzel segítsék kevésbé szerencsés kollégáikat. Lee-nek és hűséges, széles látókörű jerseyi csapatomnak a segítségével kidolgoztam egy megfelelőnek látszó képletet. Először alkossunk csoportot, és ahány állatkert csatlakozni akar, fizessen évi tagdíjat. Az így összegyűlt pénzből kell talpra állítani a helyi állatkertet, és szakképzett tanácsadókkal, kiképző személyzettel, ketrecek újjáépítésével, felújításával segíteni.

Másodszor, néhány év elteltével, amikor az illető állatkert már talpra állt és jól működik, a csoport tagjai és maga az állatkert készítsenek közös tenyészprogramot Madagaszkár veszélyeztetett állatai számára. Igen lényeges feltétel, hogy az állatok és a külhoni állatkertekben született kicsinyek is a madagaszkári kormány tulajdonában maradjanak, amely bármikor hazarendelheti őket. A madagaszkári hatóságokkal aláírt megegyezésünkbe biztonsági okokból illesztettük ezt a záradékot, mivel számos ország úgy véli, hogy a kívülállók csupán meg akarják kaparintani az állatvilágot, aztán kereket oldani vele, és magának az országnak az érdekeit nem viselik a szívükön. Félreérthetetlen szándéknyilatkozatunkkal bizalmat akartunk kelteni, és

rámutatni: semmiképpen sem az a célunk, hogy kisajátítsuk az ország zoológiái örökségét.

Amikor nekifogtunk a terv megvalósításának, sok állatkert tanúsított érdeklődést, másoknál viszont a bélyeggyűjtő mentalitású állatkertigazgatók hisztériájával találtuk szemközt magunkat: hallani sem akartak róla, hogy olyan állatokra költsenek, amelyek nem kerülnek a tulajdonukba. Szerencsére kellő számban akadt intelligens igazgató és állatkert, akik és amelyek felmérték az elgondolás előnyeit, és hamarosan megalakult a Madagascar Fauna Group (Madagaszkár Állatvilága Csoport).

Az MFG egyik első projektje színhelyéül az antananarivói Cimbazaza parkban levő központi állatkertet szemeltük ki, a fővárosban ugyanis viszonylag könnyű tenyészegységeket létesíteni. Ez nem csak a már Cimbazazában élő állatok számára lenne hasznos – az oktatás szempontjából is óriási lenne a jelentősége. Amikor Madagaszkár francia gyarmat volt, iskolarendszere a franciaországi oktatási rendszeren alapult, a malgas gyerekek rókakomáról, nyuszikról, vadnyulakról és egyéb, a madagaszkári erdőkben nem található állatokról tanultak, viszont fogalmuk sem volt a sörtés sünök, a makik, a kaméleonok meg a teknősök létéről. Első ízben az 1970-es években mentem Madagaszkárra, amikor felnőtt és gyerek csupán egy bizonyos gyufamárka skatulyáinak hátán található elmosódott színes ceruzarajzok alapján szerezhetett ismereteket a helybeli állatvilágról. Nyilvánvaló volt, hogy óriási nevelő hatása lehetne a főváros központjában a helybéli állatvilág reprezentatív gyűjteményének, és a szépséges parkban már ott volt az őshonos fák és növények gazdag és változatos kollekciója. A parkot régi barátunk, Voara Randrianasolo és felesége, Bodo,

vezették, mindketten odaadó hívei voltak a parknak, és azon igyekeztek, hogy állatok és növények értékes nemzeti gyűjteményévé növelhessék.

Amikor az MFG megalakult, már éve^ óta dolgoztunk Randrianasolóékkal, hogy talpra állíthassuk Cimbazazát. A személyzet két tagja (az egyik Joseph volt) átjött tanulni Jerseyre, és hazatérve sok új tapasztalatot vittek magukkal az állatok kezeléséről, valamint ezeregy más szükséges dologról, ami kell az igen sokféle teremtményből álló tenyészkolónia létesítéséhez. Mi is kiküldtük személyzetünk néhány tagját, hogy egy ideig Cimbazazában dolgozzanak, de a pénzügyi keret szokás szerint szűk volt, és a haladás lassú.

Az MFG-nek szerencsére sikerült megnyernie egy amerikai nő, Fran Woods szolgálatait, aki már sok tapasztalatot szerzett különféle állatkertekben. Frant kiküldtük, hogy tanácsadói minőségben dolgozzon egy évig Voara és emberei mellett, a fejlesztés különféle stádiumaiban; jelentse az MFG-nek, hogyan halad a munka, és a jövőben mire lehet szükség a zoológiái parkban. Termékeny vitáink voltak Voarával és Frannel, amikor az expedíció kezdetén Madagaszkárra érkeztünk, és bízunk benne, hogy az országnak néhány év múlva olyan nemzeti zoológiái és botanikai gyűjteménye lesz, amely vetekszik a világ bármelyik nagy intézményének állományával.

És eközben mi lesz a sorsa az eltűnésre ítélt tó partjáról származó szegény, üldözött makijainknak? Ottani tapasztalataink alapján nyilvánvaló volt: sokaknak fogalmuk sincs róla, hogy ez az állat védett, aki meg tudja, nem veszi tudomásul, mert az infrastruktúra annyira szegényes, hogy a törvényt egyszerűen nem lehet érvényesíteni. Valamiféle

kampányra lenne szükség – de milyenre, és hogyan hajtsuk végre? Ekkor Mihantának ragyogó ötlete támadt. A helyzet kulcsa a gyerekek kezében van, magyarázta széles mosollyal, mert a szülők hallgatnak a gyerekekre, ha a törvénynek esetleg fittyet hánynak is. Mihanta azt találta ki, hogy időnként néhány értelmes, magasabb osztályos tanulót kell összegyűjteni a tó körüli iskolákból, és vonaton elvinni őket a fővárosba: természetvédelmi előadásokat hallgatnának, meglátogatnák a Cimbazaza parkot, és a maguk szemével látnák az állatokat, a növényeket meg a múzeumot. Egyidejűleg mi Jerseyn tarka természetvédő plakátot állítanánk elő, amely elmagyarázná, miért kell megvédeni az ártalmatlan makit, amely *sehol másutt a világon nem található* (ez a tény nagy hatást gyakorolt azokra, akikkel beszélgettünk). A plakátot valamennyi iskolában és középületben kifüggesztenék, és adnának belőle a gyerekeknek is, hogy vigyék haza. A kormány kétségbeesetten igyekszik megbirkózni az Alantra-problémával, és megakadályozni a tó végleges eltűnését. Ha az ő erőfeszítéseik is sikerrel járnak, a mieink is, remélhetőleg megvan az esély, hogy megmeneküljön a tó is, a makik is.

Jelenleg Jerseyn biztonságban tudjuk az egyetlen fogságban élő szürke félmaki csoportot. Bízunk benne, hogy szaporodni fognak, akkor pedig (a madagaszkári kormány engedélyével) szétosztjuk saljaikat más állatkerteknek, hogy ne tegyük fel valamennyi makit egy lapra. Reméljük, élnek és virulnak majd, mint megannyi tanulságos példája annak, mit érhet el a természetvédelem, és zálogaként jövőbeli létüknek.

Yniphora-epizód

Madagaszkáron öt teknősfaj honos, de a legnagyobb és leglátványosabb az Angonoka vagy ekevas-teknős *(Geochelone yniphora:).* Ez a tekintélyes állat, amely néha félméteresre megnő, és a súlya akár huszonöt kiló is lehet, csupán a Baly-öböl vidékén található, a sziget északnyugati részén. Azzal dicsekedhet, hogy a világ legritkább teknőse. Valamikor régen lényegesen nagyobb területen és nagyobb számban élt, mint ma, és sokféle okra vezethető vissza, hogy az élőhelye is, a létszáma is összezsugorodott. Ezek közül a leghalálosabb, hogy évente felégetik a bozótost, ahol a teknős él, ami gyökerestül megszünteti és megváltoztatja az élőhelyét. A lomha mozgású, nagy testű állatok nem tudnak elmenekülni a tűz elől, és elevenen megégnek.

A második fenyegetést vélhetőleg a betelepített afrikai bozótdisznó jelenti. Ez a falánk és mindenevő jószág átröfögi és -túrja magát a bozótoson, és domesztikált európai szarvasgombavadász rokonainak kifinomult szaglóérzékével állítólag éppúgy kiszimatolja a szarvasgombához (számára) hasonlóképpen ízletes ekevas-teknős fészkeit, a teknősöket felkoncolja, tojásait és puha héjú kicsinyeit pedig oly lelkesen falja fel, mint holmi ínyenc emberfia egy tányér zamatos osztrigát.

A harmadik fenyegetés magától az embertől származik. A környékbeli törzsek szerencsére nem fogyasztják a teknőst. Fura módon azonban háziállatként tartják, és a csirkeólba rekesztik, abban a hitben, hogy a hüllőnek vagy ürülékének

jelenléte valamiképpen megóv a kolerához hasonlatos baromfivésztől. Erre nézve még nem sikerült bizonyítékot találni. Az ekevas-teknős tehát választhat, hogy elevenen megsül a tűzben, sarjai a bozótdisznó étkéül szolgálnak, vagy pedig bezárják a csirkeólba, egy rakás silány baromfi védőoltása gyanánt.

Mára mindössze 200-400 ekevas-teknős maradt életben, és éppen elég problémát jelent a faj fennmaradása, de van még egy végső veszedelem: ha a számuk túlságosan csökken, azzal arányosan nő a lehetőség, hogy a hímek nem találnak maguknak nőstényt. Mivel a párzási hajlandóságot a rivális hímek csatározása gerjeszti, ha egyre kevesebben lesznek, nemcsak hogy nőstényt nem találnak, de kellő számú rivális hímet sem, hogy felhorgadjon bennük a párzási kedv.

Az I. U. C. N. (a nemzetközi természetvédelmi egyesület)-nek a fajták fennmaradásával foglalkozó bizottságán belül a teknős-specialista csoport 1985-ben felkérte alapítványunkat, hogy vállalkozzunk mentőexpedícióra az ekevas-teknős érdekében. Beleegyeztünk, és a projekt Lee kezébe került, mert annyira érdekli Madagaszkár, és olyan jól ismeri. Legelőször is biztosította Dávid Curl részvételét, aki tanulmányozta a madagaszkári teknőst, és érdekes dolgozatot írt az állat jelenlegi helyzetéről. Dolgozatában megemlítette, hogy a madagaszkári kormány *Eaux el Faréts* (Víz és erdő) hivatala hét ekevas-teknőst tart fogságban a keleti part egy erdészeti állomásán. Ez a hely nem alkalmas a tartásukra, mert minden egyébtől eltekintve is az éghajlat nem megfelelő, szaporodásuknak tehát igen csekély a valószínűsége. A hatóságokkal folytatott megbeszélések során megállapodtunk, hogy az állatokat megfelelőbb területre szállítják, és ott

létesítenek fogságban tartott tenyészkolóniát. Megbíztuk Davidet, keressen alkalmas helyet, ahová átszállíthatjuk a teknősöket.

David némi gondolkodás után a Mahajanga város közelében levő Ampijoroa erdészeti állomást ajánlotta, ahol megfelelő az éghajlat, és a tetejébe még néhány kisebb épület is áll ott, amelyet projektünkhöz felhasználhatunk. A madagaszkári légitársaság, az Air Madagascar előzékenyen „szabadjegyet" bocsátott értékes szállítmányunk rendelkezésére, és a hét teknős átrepült a keleti partról, hogy természetes otthonához lényegesen közelebb kezdjen új életet.

Davidnek ekkor el kellett hagynia a projektet, hogy folytathassa tanulmányait, s mert Madagaszkáron még nem volt elsőrangú szakértője a hüllők tenyésztésének, Lee-nek Nagy-Britanniában kellett sürgősen keresnie valakit, akinek megvan a kellő szakértelme, ráadásul hajlandó eltemetkezni Madagaszkár őserdejében, említésre sem méltó fizetésért, és meghatározatlan időre (a teknősök nem hagyják sürgetni magukat, legkevésbé akkor, ha a szexuális életükről van szó). Lee már-már feladta a reményt, hogy talál ilyen hüllészeti csodalényt, amikor belebbent az életünkbe Don Reid. Döbbenetesen hasonlított Melvyn Douglashez, a filmsztárhoz, és életének központi érdeklődését képezte valamennyi állat, kiváltképpen, ha hüllőszerű, a teknőstől a levelibékáig. Mihelyt tehát Dont odatelepítjük, indulhat a vállalkozás.

Ez volt Lee első projektje, és hamarosan rá kellett jönnie, hogy egy dolog a tervezés, ám a kezdéshez szükséges anyagiak előteremtése és a projekt működtetése már egészen más. Telefonja éjjel-nappal zümmögött, mint holmi trópusi béka- és tücsökkórus, napi postánk java részét a projekttel kapcsolatos levelezés tette ki. Lelki szemeim előtt

megjelentek az ekevas- teknősök, amint lassan vonszolják át magukat egyre fogyatkozó élőhelyükön, és szerencsére fogalmuk sincs a megmentésük érdekében kifejtett eszeveszett igyekezetünkről. Jó, hogy szegény jószágok nem tudtak a rengeteg zűrről, nehézségről – még utóbb kollektív ideg-összeroppanás érte volna őket, minek következtében úgy kihaltak volna, mint a dodo.

Végre-valahára sikerült előteremteni az anyagiakat, és Don átlibbenhetett Madagaszkárra. A teknősök igen jól beilleszkedtek, annyira, hogy már első ampijoroai évükben nekiláttak a szaporodásnak. Ha ez továbbra is ilyen sikeres lesz, a következő lépés, hogy *yniphora* rezervátumot tervezzünk valahol az eredeti élőhelyükön. Ez újabb teknős-projektet jelent majd – további pénzkérincsélést, további bonyodalmakat, további vitát a világon mindenkivel, hogy hol lenne a legjobb helye a rezervátumnak, hogy hányféleképpen védhetjük meg gyámoltjainkat disznótól, kutyától, szarvasmarhától és embertől. De ez még a jövő zenéje. Egyelőre érjük be a kezdeti eredményekkel.

Minthogy éppen Madagaszkáron voltunk, az áje-áje nyomában, Lee nagyon szerette volna a tulajdon szemével látni, hogyan halad a teknősprojektje. Mihelyst tehát meggyőződtünk róla, hogy szürke félmakijaink jó helyen vannak Joseph keze alatt, elrepültünk Mahajangára, ahol Don várt, és átfuvarozott a száztíz kilométerre fekvő Ampijoroába, amely egyben az egyik legnagyobb madagaszkári rezervátum. Ankarafancika székhelye. Itt már várt ránk Don malgas segédje, Germain. Kicsi, karcsú fiú; akármit mond neki Don, mindenen szélesen vigyorog, hacsak nem teknősökről van szó – ilyenkor ugyanis elkomolyodik és feszülten figyel. Germain roppant tanulékony; máris

elsajátította a hüllőtartás napi feladatait, jerseyi tanfolyamunkat pedig kitüntetéssel végezte. Vért venni még nem tud, s egyéb, az *yniphora* megfelelő kezeléséhez szükséges kényes tudományos manipulációt sem végez, de olyan értelmes, hogy csak idő kérdése, és a kisujjában lesz az egész tudomány.

A rezervátumot szegélyező fák árnyékában tervezte meg és építette fel Don a teknőslakótelepet. Egyszerű építmények a ketrecek – sürgönypóznához hasonló vastag oszlopokat fektetett vízszintesen, kerítésnek, ami eléggé alacsony, hiszen a teknősök nem tudnak mászni. Mindegyik ketrecnek van egy pálmalevéltetővel fedett része, ha a hüllők árnyékra áhítoznának. A ketrecek mentén egy lényegesen nagyobb, pálmalevéllel fedett színben készül a teknősök kosztja hatalmas, fűvel-zöldséggel teli rozsdamentes tálakban. A fehérjeszükséglet fedezésére időnként nyers tojás is kerül a tetejébe.

Mindegyik ketrec tágas, és a párzási procedúra érdekében háromtól ötszörösére növelhető, azon egyszerű módon, hogy elmozdítanak a helyéről néhány gerendát. Az állat feje alatt a páncél furcsa kitüremkedése (amelynek az „ekevas" elnevezést köszönheti), az *ampondo,* a teknős harci felszerelése. A hímnek igen fontos, hogy verekedjen, mert láthatólag csak így tudja magát kellőleg felhergelni, hogy rájöjjön a párzási láz. A magányos hím, ha mégoly (teknősi mértékkel mérve) izgató, teltkarcsú, kéjes idomú hölggyel van is összezárva, csak kószál búbánatosan, rá se néz a körülötte sündörgő, fondorkodó, vonzónál-vonzóbb nőszemélyekre, egyszerűen azért, mert nincs kivel verekednie. Az ember azt hinné, ha az egyetlen hímet szebbnél szebb és roppant készséges nőstények veszik körül, ez minden valamirevaló

teknősből kihozná a Don Jüant – ám az ekevas-teknős nemi serkentőszere a pofozkodás. Megfelelő feltételek esetén kezdődik a csata, és roppant érdekes végignézni.

A két komikusan pocakos, harci páncélba öltözött hím teknős voltához képest szapora ügetéssel közeledik egymáshoz. Összecsattan a két páncél, majd bevetésre kerül az ekevas-teknősök *ampondó*ja. Mindkét harcos azon igyekszik, hogy ellenfele alá sikerítse ezt a kitüremkedést, és felfordítsa – miáltal ő lesz a vértelen párviadal győztese. Ide-oda tántorognak, mint holmi pikkelyes szumó-birkózók, körülöttük apró porfelhők kavarognak, míg imádatuk tárgya körülbelül olyan izgatottan és lelkesen szemléli a szenvedélyes küzdelmet, mint egy szilvapuding. Végre valamelyik udvarlónak sikerül fegyverét helyzetbe hoznia, és vadul csúszkálva, emelgetve nagy sokára felborítja ellenfelét. Ezután sarkon fordul és odaballag a nőstényhez, hogy elnyerje méltó jutalmát, a legyőzött teknős pedig, nagy kalimpálással, erőfeszítéssel talpra vergődik, és lehangoltan elkullog. Mint a természetnek oly sok csatája, ez is csak ösztönzés, erőpróba, ahol nincsenek áldozatok.

Mostani látogatásunk nem esett a párzási időszakra, de láttunk már ilyen csatát az előző esztendőkben. Idén azonban valami egészen mást, valami egészen különlegeset láthattunk – ezeknek a hüllőpárbajoknak az eredményét.

Don egy különleges kis ketrechez vezetett, amelyet úgy építettek, hogy ne férhessen hozzá se héja, se kígyó, se valamelyik helybeli kutya, nem is szólva a Madagaszkáron őshonos, *Fosa* nevezetű óriás ragadozó macskaféléről.

– Hát ez volna a legfrissebb eresztés – mondta Don, alig leplezett büszkeséggel. Lehajolt, és a következő pillanatban

Lee buzgón kinyújtott kezébe rakott egy frissen kikelt ekevasteknős négyest.

– Jaj de édesek! – kiáltott fel Lee.

Valóban édesek voltak. Mintha négy parányi, naptól meleg kavicsot tartott volna, amit szél és víz simítottpettyezett gyönyörűségesre. Lee elbűvölten gügyögött nekik, csodálta az értelmes képükbe ónixszemcse módjára beágyazódott parányi, ragyogó szemüket, arany félholdat formázó helyes, manikűrözött karmukat, zömök kis lábukat, amelyet finoman faragott pikkely borított, mint valami törpe fa megannyi megkövült levele. Akármennyire kimerítő jelentéseket küldöz is a helyszínen dolgozó emberünk, semmi sem fogható ahhoz, mint ha a magunk szemével látjuk, a kezünkben tartjuk munkánk gyümölcsét. Mihelyt ezek a még puha, gömbölyű kis életdarabkák ott mocorogtak a kezünkben, egyszeriben semmivé foszlott a pénzért való harc és kunyorálás, a bürokrácia ellen vívott küzdelem, a tervezés és a keserves robot sok hosszú hónapja. A tenyerünkben megbúvó, muris kis süteményforma csemeték fajuk jövőjét képviselték. Tudtuk: ha megoltalmazzuk őket minden bajtól, idővel belőlük is olyan súlyos egyéniség lesz, megannyi nehéz, idomtalan páncélba bújt lovag, akik évről évre ölre mennek hölgyük kegyéért, hogy ezek az özönvíz előtti különleges teremtmények szaporodhassanak, és új évszázadok felé totyogjanak, emlékeztetőül: hogyan kezdődött a világ, s hogy örömünket szolgálják különleges szokásaik és sajátos alakjuk. Lee, Don, Germain és jómagam büszkék lehetünk arra, amit elértünk.

– Ugyan, hagyd már ezeket a csecsemőket – szóltam Leehez –, eleget gügyögtél nekik. Még majd elrontod őket, ha itt könnyezel felettük.

Lee kelletlenül visszaszármaztatta a csecsemőket erődítményükbe, mi pedig letelepedtünk a *teák*-fák hűvös árnyékába, hogy repedt pohárból, csorba csészéből langyos whiskyvel koccintsunk a bébik egészségére.

Az erdészet kunyhóinak bokra mögé Don kertet próbált telepíteni, hogy eleségnek valót termesszen gyámoltjainak. A kertet átabotában összerótt vesszőkerítés vette körül, védekezésül a netán arra tévedő ínyenc zebuk ellen. Újra töltöttem a poharakat, és pohárköszöntőt mondtam:

– Világ teknősei, egyesüljetek, csak páncélotokat veszthetitek –, s eközben megláttam a szemem sarkából, hogy odakint valami fehér mozog.

Ahogy jobban körülnéztem, legnagyobb örömömre azt vettem észre, hogy a szívemhez legközelebb álló madagaszkári maki készül megrohanni bennünket: az erdők elbűvölő, szépséges akrobatája, a Cocquerel szifaka. Krémszínű, sűrű bundáját csokoládészínű foltok tarkítják a válla és a combja mentén, a feje búbján pedig gesztenyebarna a szőre – mintha parányi sipkát viselne. Aranyszínű, kerek szemével kissé bárgyún bámul. Legkülönlegesebb tulajdonsága azonban mozgásának hajlékony fürgesége. Néztük a makicsoportot: hat felnőtt tagja közül a nőstények parányi, manóforma kicsinyeiket cipelték, s a fákon gyülekeztek, a kerítés végénél. Néhányan békésen piperészkedtek, mások az alászálló nap fényében ülve kitárták karjukat, hogy részesüljenek az éltető sugarak utolsó melegéből. Egy idő után a csoport legbátrabb tagja hajlandónak mutatkozott némi felderítésre. Embermódra, háttal mászott le a fáról, majd a kerítésen termett. Ott elüldögélt egy percig, s tágra nyílt szemmel bámult körül, hátha valahol veszedelem leselkedik. Azután ruganyos

ugrásokkal, amelyeket a kenguru is megirigyelhetett volna, végighaladt a kerítés legfelső rúdján. Minden egyes ugrás vagy kétméternyire vitte; hamarosan el is érte a kerítés túlsó végét, majd a fák biztonságába vetette magát – vagy hatméteres, fantasztikus ugrással. A trupp többi tagja, látva, hogy kollégájukat nem téptük szét se mi, sem holmi lappangó ragadozó, végigugrált a kerítésen, és a fák közé szökött. Addig tornázták magukat előre az ágakon, amíg közvetlenül fölénk nem értek, s ekkor csodálatos balettelőadás élvezetében részeltettek bennünket. Tízméteresnél is hosszabb ugrásokkal szökelltek a fák között, majd láthatólag minden külön bemérés vagy célzás nélkül egyenesen a felettünk levő ágra vetették magukat. Bámulatos pontossággal értek célba. Ezután néhány percig játszottak fölöttünk a fák között, pompás akrobatamutatványokkal szórakoztatva bennünket – ha egy cirkuszigazgató meglátja, már nyúl is a csekk-könyvéért meg a szerződésblankettáért. Majd hirtelen úgy döntöttek, hogy élőhelyüknek ez a csücske elvesztette varázsát, s közös megegyezéssel végigszökdeltek az erdőn, mint holmi fehér tornádó.

Elégedett sóhajtással fordultam Donhoz:

– Ilyen pompás, akrobatikus balettbemutatót még nem pipáltam! A láttán még az oroszok is elszégyellnék magukat. Köszönöm, hogy épp a délutáni poharazás idejére szerződtetted őket.

– Semmiség az egész – szerénykedett Don. – Mi, erdei emberek, úgy élünk az állatokkal, mint valami nagy család. Minden szavunk parancs nekik.

– Hátrább az agarakkal! – mondtam zordonul. – Hát az uszoda, amit beharangoztál?

Átvágtunk a fák között, le a közeli tó partjára. A széles, békés, barna víztükröt zöld szőrmegallérként szegélyezte az erdő. A víz felüdített, bár langyos volt, és lágy, mint a frissen fejt tej – csak a színe meg az összetétele más.

– Hát a krokodilusok? – tudakoltam, míg a kávébarna vízen lebegtünk.

– Legfeljebb egy-kettő akad – nyugtatott meg Don.

– De az is csak ritkán.

– Akkor talán te meg Germain ússzatok előttünk

– ajánlottam és ha valamelyikőtök eltűnik, bőven lesz időnk kiúszni a partra.

– Ó, egészen ártalmatlanok – vigasztalt Don. – Valójában jobban félnek tőlünk, mint mi őtőlük.

– Én azért nem mernék erre fogadni -^válaszoltam. – Sibree tiszteletes úr igen ékesszólóan nyilatkozik a krokodilusokról.

Valóban. Sibree idejében – a tizenkilencedik század vége felé – alkalmasint több volt ezekből a hüllőkből, mint napjainkban, hiszen azóta rengeteget leöltek, hogy elegendő cipő, táska és bőrönd készüljön az európai hölgyek-urak használatára. Sibree tiszteletes úr a számuknak megfelelő arányban nyilatkozik róluk:

> E hüllők imitt-amott oly nagy számban fordulnak elő, hogy valóságos rettegésben tartják a lakosokat; gyakran birkákat, szarvasmarhákat ragadnak el, sőt nemegyszer asszonyokat, gyermekeket, akik óvatlanul a vízbe vagy a víz közelébe merészkednek.

Kitűnő könyvének egy másik helyén így ír:

Hamarosan megismerkedtünk a krokodilusokkal, egyikük ugyanis kiindulópontunkkal éppen szemközt sütkérezett egy homokpadon. Jó néhányukat láttuk a nap folyamán, ámbár nem annyit, ahányat más utazók megfigyeltek, talán húszat vagy harmincat, s néhányukat oly közelről, hogy módunk volt alaposan szemügyre venni. Legtöbbjük világos-, némelyikük palaszürke, s akad közöttük feketével pettyezett. Hosszuk hét-nyolc lábnyitói tizennégy-tizenöt lábnyiig terjed. Fejük kicsiny, hátuk és farkuk fogazott, akár valamely nagy hasítófűrész. Fektükben rendszerint eltátották állkapcsukat, s néha oly közel haladtunk el mellettük, hogy evezőlapátjaink rájuk fröcskölték a vizet.

Békés úszásunkat azonban nem zavarták meg óriáshüllők. Lebegtünk a vízben, s közben elbeszélgettünk erről-arról.

– Germainnel az a baj, hogy viccesnek találja Shakespeare-t – mondta Don, és lábujjával Germain vigyori képére mutatott.

– *Kit* talál viccesnek? – bámultam értetlenül.

– Shakespeare-t. Ahányszor elkezdem valamelyik kedvenc monológomat az *V. Henrikből* vagy *A velencei kalmár*-ból, úgy röhög, hogy majd megfullad.

– Ért belőle valamit? – csodálkoztam.

– Egy szót se – mondta komoran Don. – Képzeld csak el, úgy élni le az életet, hogy valaki ne ismerje az Avoni Bárdot!

– Szörnyű – bólogattam, Germain pedig rám vigyorodott, és nagy bugyborgás közepette a víz alá merült.

Aznap este Don estélyt adott a tiszteletünkre. A környékbeli falvak népe nagy izgalommal várta az eseményt; valamennyi kis közösség elhatározta, hogy testületileg megjelenik. Az erdészet kunyhói előtt aránylag nagy, lapos helyet világítottak be gyertyákkal, valamint a becses és mindenütt jelen való bozótfénnyel, az úgynevezett viharlámpával.

Hová is lennének az isten háta mögötti helyek lakosai e nélkül az egyszerű, ám felbecsülhetetlen értékű találmány nélkül? Sárga fénye – mint egy zömök kis krókusz – barátságosan fogad minden nehéz nap után, amikor hazatérünk a táborba. Láttam, amint asszonyok a legbonyolultabb mintákat hímezik, férfiak gyönyörűséges kis szobrocskákat faragnak a fényénél. Láttam, amint potrohos varangyok gyűlnek köréje barátságos, vartyogó társalkodásra, s várják a dús lepkelakomát, amellyel bőkezűen megvendégeli őket. Fényénél olyan műtéteket végeztem, amelyek láttán a Harley Street divatos gyógyászai elborzadtak volna: kövér, jóllakott homoki bolhákat szedtem ki falusi gyerekek talpából, zsebtolvajt megszégyenítő kézügyességgel csipegettem ki beágyazódott földet és kavicsot mosóasszonyom gyapjas fejbőréből, minekutána tíz méter magasból esett fejre a folyóparton; szorítókötést helyeztem egy részeg emberre, aki pálmabor túlzott élvezete következtében épp levágta három ujját a bozótvágó késével. E barátságos fénynél másztam ki álmosan éjnek éjszakáján az ágyból, hogy cumisüvegből etessek duiker antiloptól bozótbébiig, hangyásztól örvös állatig mindennemű csecsemőt. Szobrot érdemelne a névtelen feltaláló, ki megalkotta ezt a felbecsülhetetlen segítségét mindazoknak, akik ott élnek, ahol az elektromosság csak villámlás

formájában létezik, s ahol a világításnak csupán a hold meg a bozótfény a forrása.

Don kölcsön teherautón ment el a távolabbi falvak népéért, mi pedig közben az estély előkészületeit végeztük. Nekünk whisky és helybeli rum (amely a gyomrot megvilágosítja s a lábat táncra ingerli), s az elkerülhetetlen Coca-Cola a hígított rum kedvelőinek, valamint apróbb vendégeinknek, akik még nincsenek abban a korban, hogy megbirkózhatnának a rum felvillanyozó hatásával.

Lassan szállingóztak a helybéli meghívottak. Meztelen talpak szántották sziszegve a meleg port, barna arcok gyülekeztek kis fénytócsánk körül, fehér fogak villogtak, felfelizzott egy-egy szivárványszín *lamba,* halk zümmögés, mint holmi álmos méhkasban, s általános izgalom a levegőben, mint amikor a gyerekek várják a Jézuskát. Ahogy Don teherautója ide-oda furikázott, egyre nőtt a tömeg, nemkülönben a lárma. Poharak koccantak össze, kacagás, csevegés hangzott, s olykor-olykor belekapott valaki a *valiha* húrjaiba – e nélkül a hangszer nélkül nincs mulatság Madagaszkáron. A *valiha* – egy sereg húros hangszer: a citera, a balalajka, az ukulele, a bendzsó, a gitár távoli rokona méteres óriásbambusz: ez a hangfenék. A „húrok” pedig a bambusz vastag külső héjából igen gondosan hasi-

tott szálak, amelyeket fahídra feszítenek, de magáról a bambuszról nem tépnek le. A „húrokat” pengető ujjak dallamos és mégis furcsán gyászos hangokat csalnak elő, amelyeket jó hallani – és hallják is mindenütt. A *valiha* az erdő terméke, tiszta hangú hangszer, és egy szál bambuszból egy késsel mindenki faraghat magának Stradivariust.

Immár négy pici falu népe vett körül bennünket, és a hangulat a tetőfokára hágott. Négy *valiha,* egy dob és számos

furulya játszott ismétlődő, de kellemesen dallamos melódiát. Folyt a rum, és a nép táncra perdült. Kis táncparkettünkön hamarosan mozogni is alig lehetett, s ahogy a szivárványszín *lambá*-ba burkolt férfiakat-asszonyokat néztük, mintha kaleidoszkópban gyönyörködnénk a mozgó virágágyásokban.

Remekül sikerült az estély, mindenki pompás kedvvel vetette bele magát a mulatságba, mindenki dalolt, táncolt, ahogy egyre hangosabban, egyre gyorsabban szólt a zene. Hajnali két órakor Lee meg én kimentettük magunkat, de a falusiak szakasztott olyan frissek és vidámak voltak, mint amikor megérkeztek. Otthagytuk őket, lefeküdtünk, és hallgattuk a boldog hangok csevegését, a zenekar panaszos hangjait, a palackok csilingelését, a táncoló lábak surranását-dobbanását.

Édes feketekávéból, kétszersültből, zamatos, parányi banánokból álló reggelink fölött szemügyre vettük a Don névre hallgató romhalmazt.

– Hát te mikor feküdtél le? – kérdezte Lee.

– Semmikor – felelt Don. Nagyot kortyolt a kávéból, és megborzongott.

– Csak nem maradtál ott kivilágos kivirradtig? – kérdeztem elképedve.

– Muszáj volt – mondta Don különben hogy jutott volna haza a fele nép?

– Persze, persze, elfelejtettem, hogy te voltál a taxi – bólintottam.

– Az még nem lett volna baj – mondta Don –, csak arra nem gondoltam, hogy ha tíz embert hazaviszek a falujába, öt a kocsiban marad, mert annyira élvezi a furikázást. Kétszer annyi fordulót tettem meg, mire ráébredtem, miben

sántikálnak. Hajnalig szállíthattam volna őket, ha rá nem jövök a turpisságra.

– Annyi baj legyen – vigasztaltam. – Gyere, látogassuk meg a krokodilusokat. Azt mondják, egy jó kis dzsudómeccs egy krokodillal a legkomiszabb macskajajt is kikúrálja.

Leballagtunk a lágy vizű barna tóhoz. A harmat áztatta erdő a zöld millió árnyalatában tündöklött. Mélyén bűvös dalt zengett az új nap tiszteletére a sarkantyús kakukk, folytonosan bemutatkozott, s a neve után tiszta, csábító torokhangon elcsicsergett pezsgő glisszandóját visszhangozta az erdő.

Az úszástól felüdülve tértünk vissza a projekt főhadiszállására. Lee érzékeny búcsút vett a fura, özönvíz előtti sámliktól, ahogy ott totyogtak a ketrecükben, mint megannyi felhúzható játék.

Hüvelyk- és mutatóujjam között morzsolgattam óvatosan az egyiket, tapintottam itatóspapír puhaságú, nyirkos páncélját. Méltatlankodva mocorgott a kezemben, láthatólag sértve érezte magát, s mihelyt letettem, szélsebesen eliramodott, és elbújt egy levél alatt.

– Ugye, harmincegyet sikerült tenyésztenünk? – kérdeztem Dontól.

– Úgy látszik, rájöttünk, mitől ketyegnek – mondta Don. – Ezentúl már könnyebb lesz a dolgunk.

– És térdig járhatunk *yniphorá*-ban – tette hozzá boldogan Lee, majd puszit nyomott az egyik csecsemő orrára. Amitől az mérhetetlenül meglepődött – sőt felháborodott!

Ugrópatkány és laposfarkú teknős

Morandaván kiszállni a repülőgépből nagyjából olyan volt, mint belepottyanni egy tűzforró szivacsba. Valóságos sokkhatásként érte a szervezetet Antananarivo kellemes, mediterrán éghajlata után. Protestált a tüdő, amikor be kellett szívnia a nedves, forró levegőt, testünk pedig máris verejtékben fürdött. A halványkékre fakult égről zúdította ránk melegét a nap. Sehol egy árnyékot ígérő felhő; egy rebbenésnyi hűs szellő se rezdült. A forró talajon akár palacsintát lehetett volna sütni; kínlódó, izzasztó megerőltetés volt minden egyes lépés. Alom volt a szélmalomként kerengő ventilátor, álom a folyó hűs, zöld vize, álom a párával lepett magas pohárban a jégkockák csilingelése – álom mindaz, amitől csak enyhülést remélhetünk, és a belátható jövőben bizonyára álom is marad.

John Hartley várt bennünket, meg a felesége, Sylvia, aki nemrég csatlakozott vállalkozásunkhoz, valamint Quentin Bloxam, akiről csurgott a verejték, de ez sem csökkentette megszokott komor elszántságát.

– Nos, mi újság? – kérdeztem, amikor bezsúfolódtunk a Toyotába. – Szerencsével jártatok?

– Két patkány és néhány laposfarkú teknős – jelentette diadalmasan Quentin.

– Pompás! – lelkendeztem. – Alig várom, hogy megláthassam őket.

– Hát a tábor milyen? – tudakolta Lee.

– Meleg – közölte tömören John. – Fenemód meleg.

– És csupa légy – egészítette ki Sylvia. Csinos volt, a frizurája tökéletes, senki meg nem mondta volna, hogy egy légy lepte őserdei táborból került elő, nem pedig a Bond Streeten járt shopingolni.

– A világ legyeinek fővárosa – jelentette ki mélységes meggyőződéssel Quentin.

– Ausztráliánál nem lehet rosszabb! – állítottam határozottan. Azt mondják, ha az ember Ausztráliában az utcán folyton integet, nem azért teszi, mert lépten-nyomon ismerősöket lát, hanem mert csak így tudja átverekedni magát a légyrajokon.

– Várj csak, majd meglátod – mondta komoran Sylvia.

– Úgy határoztunk, hogy mielőtt visszaindulnánk a légymetropolisba, belekóstolunk a civilizáció áldásaiba – mondta John. – Szeretitek a gar nélát?

– Ha történetesen szembetalálkoznék egy tisztességesen elkészített garnélarákkal, kötelességemnek tekinteném, már csak udvariasságból is, hogy elfogyasszam – közöltem kimérten.

– Helyes – bólintott John. – Elviszünk benneteket egy közeli kis szállodába, ahol az étterem a tengerre néz, és mindig van egy kis szellő. Fantasztikus a garnélájuk.

– Óriási – tódította Sylvia.

– Mint az elefánt – nosztalgiázott Quentin.

Végigkocsikáztunk a gidres-gödrös úton, és hamarosan elérkeztünk a szállodához. Óriás bougainvilleákkal és hibiszkuszligetekkel teli kerten át értünk az étteremig. A jókora faépítménynek három oldala nyitott volt, s egy széles, homokos partszakaszra nézett, amelyen apró, tarajos hullámok törtek meg idegnyugtató surrogással. Az árnyas éttermet átjáró hűvös tengeri szellő csakhamar felszárította

verejtékünket. A főpincérasszony nagydarab, barna, malgas hölgy volt, széles, csinos arcát bevilágította ragyogó mosolya. Kisvártatva a hűtőből harmatosan kikerült söröspalackok ütegeit vonultatta fel, a nyomukban pedig alkonypiros, kövér és zamatos óriásgarnélák következtek, óriásétvágyhoz méltó rizsestál, valamint furcsa és ízletes malgas körítések kíséretében. Volt ott nagy örömömre egy olyan fogás is, amelyet, tudományosabb elnevezés híján, „földalatti" mogyorónak nevezek. Gömbölyű, sima, barna vagy őzszín magvak, akkorák, mint a mogyoró. A malgas nevén *vonja bory* nevezetű étket paradicsomos-hagymás csiliszószban főzik, állaga akár a dióé, az íze pedig a ropogós burgonyafánkéra emlékeztet. Önmagában is felér egy főétkezéssel, úgyhogy mire tisztességgel elfogyasztottuk a garnélarákot, a rizst meg a *vonja bory*-t, tökéletesen elteltünk, lehűltünk, jóllaktunk, elzsongított a tenger moraja – egyszóval készen álltunk rá, hogy szembenézzünk a világ valamennyi kihívásával és butaságával. Másrészt viszont, ahogyan Quentin rámutatott, nem kevésbé esne jól egy hosszú szieszta, amit úszással koronázhatnánk meg – ám vonakodva megegyeztünk, hogy hív a kötelesség, és nem időzhetünk tovább Morandava gyönyöreinek közepette.

Morandavától vagy harmincmérföldnyire várt a tábor, a Kirindy erdőben, amelyet svájciak bérelnek a madagaszkári kormánytól. Érdekes kísérletek folynak a táborban, s ha siker koronázza őket, nagy hasznára válhatnak valamennyi madagaszkári erdőségnek. Az erdészet hagyományos bölcsessége a „szelektív fakitermelés", ami annyit jelent, hogy csak bizonyos méretű fákat vágnak ki és vontatnak el. Am akármennyire gondosan élnek is ezzel a módszerrel,

mégiscsak hatással van az erdő ökológiájára. A ledöntött fa, estében, hamis tisztást teremt azzal, hogy számos facsemetét összetör. Amikor pedig végigvonszolják az erdőn, még nagyobb pusztítás keletkezik. A fák elszállítását úgy próbálják egyszerűsíteni, hogy sakktábla módjára felosztják az erdőt, széles ösvényekkel, vagy, angliai nevükön, lovaglóösvényekkel. Az egész eljárás romboló és ártalmas hatással van a kényes ökoszisztémára, s ha még azt a tényt is hozzávesszük, hogy a kidöntött óriások pótlására általában nem ültetnek facsemetéket, aligha nevezhető mindez egy felújítható tartalék „ésszerű" felhasználási módjának.

A svájciak igyekeznek a végére járni, vajon lehetséges-e a kidöntött fákat ugyanannak a fafajnak a csemetéivel pótolni, a lovaglóösvények szélességét pedig azáltal csökkenteni, hogy átméretezik a fa szállítására használt, zebu vontatta szekereket. A nagy gond persze az, hogy a legtöbb trópusi fafaj igen lassan nő, ha tehát valaki a jövőt tervezi, roppant nagy időegységekkel kell számolnia. Madagaszkárnak már nincs sok ideje. Erdőtakarójának vagy kilencven százaléka megsemmisült.

A trópusi erdő nem olyan erős bástyafal, mint amilyennek vaskos fái révén látszik. A fák vékony humuszrétegen élnek, amelynek java részét maga a fa szolgáltatja hullott levelek és ágak formájában. Az erdőt a tulajdon hulladéka élteti. Ha a fákat kivágják, a nap, a szél meg az eső szakasztott olyan könnyedén szétszórja a sekély termőtalajréteget, ahogy a port fújjuk le a könyvről. Az erdőben csak tömör föld marad vagy fekükőzet, amelyen semmi meg nem terem.

A svájciak az erdő felhasználásának ésszerű módját akarják kidolgozni, a fák kidöntésének és új fák ültetésének értelmes megtervezésével. Ha igyekezetük sikerrel jár, és az

elgondolás a gyakorlatban beválik, megvan az esélye, hogy a madagaszkári erdők maradéka életben marad, és okos tervezés révén az eljövendő esztendők létfontosságú tartaléka lesz, ahelyett, hogy rövid távú nyerészkedés érdekében könyörtelenül kipusztítanák.

Ez a nyugati erdő, ahol tanyázunk, persze merőben különbözik a sziget keleti részein található sűrű, dús, nedves erdőmaradványoktól. Itt nem nagyon magasak a fák, és a kép az angol lombhullató erdőkre emlékeztet. A fatörzsek és ágak túlnyomórészt faszénszürkék vagy ezüstösek. Idén későn kezdődött az esőzés, de a néhány futó zápor finom, zöldes párába vonta az ágakat, és közelebbről szemügyre véve látható, hogy sok-sok miniatűr zöld lándzsahegy: megannyi parányi rügy türemkedik ki a kéreg alól.

Madagaszkárnak ezekben a száraz erdeiben honos a zömök baobab-fa. Jól megtermett, pókhasú példányok szegélyezik az utat. Kibújnak az alacsonyabb fák közül, mint chiantis palackok serege, magasságuk a huszonöt métert is eléri, pocakjuk kerülete akár egy kisebb szobáé. Komikus kis borzas ágaikkal olyasvalakire emlékeztetnek, aki hajmosás után nem tud mit kezdeni a frizurájával. Micsoda főbenjáró bűnt követhettek el vajon, amivel úgy magukra haragították a Mindenhatót, hogy kiszaggatta őket a frissen teremtett földből, és – a monda szerint – felbuktatta valamennyijüket, és most a gyökerük meredezik a levegőbe, koronájuk pedig a föld alá került, s büntetésül mindörökre fenekestül felfordult fa lett belőlük?

Paraguayban és Argentínában honos a *palo boracho* – részeg bot – néven ismert szépségesen gömbölyded fa, de annak a hasa nem falstaffian fenséges, mint a túltáplált baobab-fa pocakja. Ha napvilágnál nézzük a baobab-fákat,

persze állnak, mint a cövek, de nem nehéz elképzelni, hogy éjszakánként, a hold éles, fehér fényében nehézkesen kihúzkodják magukat a földből, és elvonulnak holmi titkos pagonyba, ahol a finom, édes, fekete rum megoldja a nyelvüket, és jóízűen elpletykálkodnak. Nem emlékszem szomorúbb látványra, mint amikor az aszály sújtotta madagaszkári délvidéken a pásztorok, a szomjúságtól halódó csordák megmentésére, keserves erőfeszítéssel kidöntötték az óriás baobab-fákat, és leborotválták ezüstös kérgüket, hogy a zebuk hozzáférjenek a rostos, nedvvel átitatott belsőhöz. Egy-egy fa száz esztendeig is növekedett, és most egy csapásra ledöntötték, hogy itatóvályú legyen belőle. A baobab még holtában is áldón terjesztette ki ágait.

A poros, vörös úton haladásunk meleg szele csak fokozta kényelmetlenségünket, ahelyett, hogy könnyített volna rajta, ám egyszer csak kis tóra bukkantunk a baobab-fák között, partját nád koszorúzta, fű és papirusz, fényes, fekete vizét mint megannyi nagy pecsét, vízililiom levelei pettyezték. Nagy örömömre több jasszána – vagy, hogy szebb és alkalmasabb nevén nevezzem – levéljáró lakta ezt a tavacskát. Ez az arisztokratikus madár eleganciát és szépséget kölcsönöz minden vízfelületnek, ha nagy, ha kicsi, ahol talál valamit, amin lépkedhet. Hosszú, finom, művészi lábujjaival lassan lépeget a jáspiszöld liliomleveleken, s időnként gyorsan és pontosan lecsap egy-egy bogárra vagy apró puhatestűre, amely volt oly óvatlan, hogy kimászott a víz biztonságából. A parton barna tweedöltönybe bújt, zömök, egykedvű nílusi ludak legelésztek. A kis tó fölött gyurgyalagcsapatok repültek, a zöld élénk árnyalataiba öltözve, görbe, fekete csőrük meg-megvillant, ahogy

légicsapást intéztek a zizegő, csillogó szárnyukon elsuhanó számtalan szitakötő ellen. Minden egyes baobab-fa komikus ágainak csokrában egy-egy csapat Vasa-papagáj tanyázott, papagáj létükre cseppet sem látványos barna-olajzöld ruhában, de valahogy pihentető látványt nyújtottak józan, finom tollazatukban, amely olyan nagyon különbözik az ararák meg némelyik kis testű ausztráliai papagáj talmi csillogásától.

A tó túlsó partján szövőmadarak kolóniáit pillantottuk meg a szinte csupasz fák között: szorgosan buzgólkodtak kosárforma, kerek fészkekből épült falvaikban. Valahányszor látom, mindig lenyűgöz, ahogy ezek a zömök kis madarak pusztán a csőrükkel meg a karmaikkal ilyen varázslatos fészket szőnek, amely különleges gyümölcsterméskénti díszük a fákon. Az út mentén felzavartunk két búbos bankát – pompás, lazacrózsaszín-fekete madár, indián fejdísszel, hosszú, görbe kardot formázó csőrrel. Elrepültek vagy ötvenméternyire, majd megint letelepedtek a vörös porban, kiteregetve bóbitájukat, mint bűvész a kártyacsomagot.

Hamarosan letértünk az útról, és végighajtottunk az erdőt átszelő egyik csapáson. Ez keskenyebb volt, mint a főút, és kétoldalt jól beláthattunk az erdőbe. Óriás *Oplurus-gyíkok* vetették át magukat előttünk az úton, teljes húszcentis testük fénylő karamell- és aranybarna pikkelybe öltözött, rajtuk hegyes dárdák meredeznek – olyanok, mint egy csapat középkori lovag. Egyikük oly buzgón ásott lyukat a vörös földbe, hogy nem rohant el, mint a bajtársai, hanem szorgosan folytatta az ásatást. Egy darabig figyeltük: vajon rovarokat és lárvákat keres-e, vagy pedig – szaporodási időszak lévén – a tojásai számára készít-e fészket. Ugyancsak veszedelmes helyet szemelt ki gyerekszobának, ha ugyan ez

volt a célja, mert bár a csapás nem mondható forgalmasnak, de azért el-elhalad rajta egy-egy fatörzseket szállító teherautó, és könnyen lehetséges, hogy a gyerekszoba mennyezete beszakad, s a tojások összezúzódnak. Néhány percnyi szorgalmas ásás után azonban a gyík egyszer csak elunta a dolgot, s egyetlen pillantást sem pazarolva a Toyota alig félméternyire tornyosuló kerekeire, elballagott az aljnövényzet felé.

Bekanyarodtunk egy tekintélyes méretű tisztásra, ahol az erdészeti munkások néhány nád- és bambuszkunyhója áll. Egy nagy területet ágakkal fedtek le, itt voltak a munkások függőágyai, valamint egy jókora bambuszkunyhó, széles verandával. Ezen halmoztuk fel felszerelésünket, itt főztünk, ettünk, olvastunk, írtunk. A veranda mentén állították fel sátrukat John és Quentin, és itt emelkedett a mi szörnyen elegáns vadonatúj sátrunk is, amely kétszemélyes hálószobából állt (és szükség esetén négyen is elfértünk benne); meg egy jókora tornácféléből, ahol feltornyozhattuk felszerelésünket. Bambuszból és nádból fürdőházat és latrinát is eszkábáltunk. A „fürdőház” meglehetősen fennkölt elnevezés, csillogó csapokat és kádat idéz lelki szemeink elé, és jegesmedvére emlékeztető óriási, bolyhos, fehér fürdőlepedőket. A valóság azonban egy özönvíz előtti bádoglavór volt, meg egy hozzá való bádogkanna. Minthogy a vizet a többmérföldnyire csordogáló patakból kellett hordani, módjával használhattuk csupán a becses nedűt, de legalább nem lettünk büdösek.

A nap az Inkvizíció könyörtelenségével ostorozta az erdőt. A fák között foszlányokra szakadt, elfulladt minden szellő, és kimúlt, mielőtt a tisztásra ért volna. Behurcolkodtunk, és langyos vízzel lelocsoltuk magunkat, ami, ha egyáltalán volt

bárminő hatása, csak buzgóbb termelésre ösztönözte verejtékmirigyeinket. Ezután átballagtunk a közös verandára, ahol égtek a viharlámpák, a közeli tábortűz lángja libegő árnyakat vetett, s az egész szín reszketett, táncolt a füstgomolyokban.

Monsieur Edmond, a kormány erdészeti felügyelője a tűz fölött görnyedt, és ínycsiklandó illatokat csalt elő a készülő vacsorából. Edmond felbecsülhetetlenül ismeri az erdőt és minden mozzanatát, s nem kevésbé jeleskedik konyhaséfi minőségében. Csöndes ember, csak akkor szól, ha megszólítják, és – malgas módra – céltalanul látszik lézengeni, mégis a lehető legcsekélyebb handabandázással sikerül mindent megoldania. Felséges csirkepörkölttel vendégelt meg bennünket, ezt alkony-rózsaszín papaja követte – ki tudja, honnan teremtette elő Edmond ebben a gyümölcstelen erdőben. A telihold, mint óriás ezüstmedalion, oly fényesen ragyogott az ég fekete bársonyán, hogy olvasni lehetett a fényénél: ezt személyes tapasztalatommal igazolhatom.

Sátrunkban összegömbölyödve, mindössze a szivárványszín *lambá*-val takarózva hallgattuk a környező erdő éjszakai hangversenyét. A Vasa-papagájok – merőben papagájiatlan módon – néha a sötétség óráiban dalolnak egymásnak, s első ottani éjszakánkon vagy egy óra hosszat koncerteztek. Átható hangjuk elnyomja az erdő egyéb neszeit. Amikor azonban végére értek műsoruknak, már bekapcsolhattuk a többi lakos hangját. Mint mindig, szelíd háttérzenével szolgáltak a pattogó, csipogó, zümmögő, fűrészelő, trillázó, csilingelő és böffenő bogarak. E hangzattapéta fölött azonban tisztán hallatszott minden makik legkisebbjének, a *Microcebus*-nak, avagy egérmakinak

a hangja: ha két ilyen jószág betelepedne egy teáscsészébe, még csak ki sem csordulna. Zöldesszürke bundájú csöpp kis állatok, óriási szemük aranyszínű, kezük, lábuk, fülük rózsaszín és puha, akár a rózsaszirom. Átható sikkantásokat és trillákat hallattak, s amikor fajukbélivel akadtak össze – aki alighanem tilosban járt –, liliputi gyalázkodás özönét zúdították rá, és hosszan pörlekedtek a holdfényes ágak között.

Egészen a közelünkbe merészkedett a *Lepilemur*. Kettő egyenesen a sátrunkra árnyékot vety fákon zengedezett: kellemesnek egyáltalán nem mondható éles visításokat hallattak. Örültünk, amikor odébbálltak. Csak a zoológusok tudnák megmondani, miért keresztelték ezeket a jószágokat „sportos" makinak – valószínűleg azért, mert magasugrásban közlekednek fáról fára. Hat alfajuk közül az egyik az impozáns Milne Edwards Sportos Maki nevet viseli, ami mintha egyenesen a Főnemesi Almanachból származna. Ennek a makifajnak a levél a fő tápláléka, amiből igen csekély energiát nyer, ezért úgy vélik, hogy erjesztés segítségével emészt, azután kiüríti a táplálékot, és megeszi tulajdon ürülékét, ezáltal mintegy „reciklált", újrafelhasznált táplálékot asszimilálva. Ez a macskaszerű éjszakai teremtmény fákon él, barnás szőre sűrű, nagy füle van és nagy szeme. Napközben faodúkban gömbölyödik össze. Sötétedés után kezdi meg sporttevékenységét a fákon, és szörnyeteg hangján istentelen zajt csap.

Másnap reggel Q. elkeseredetten konstatálta, hogy a két óriás ugrópatkányunk az éj leple alatt megszökött. Valószínűtlen volt, hogy ilyen nagyfejű, nagytestű állatok kinyomakodhatnak összecsukható ketrecük rácsa között – de

mégis megtették. Az ilyen gyűjtőexpedíción az ember szüntelenül azt tapasztalja, hogy az állatok – mivel nem olvassák a megfelelő irodalmat – a legmeglepőbb és legváratlanabb dolgokkal képesztenek el. Olyat is megéltem, hogy egy elszökött állat (néhány órányi távollét után) visszatért a táborba, és *betört* a ketrecbe, amelyből előzőleg megszökött.

Rosszkedvűen reggeliztünk, majd mielőtt a légynépség még istenigazában felébredne, elmentünk meglátogatni a csapdarendszert.

Az út, amelyen a csapdákat elhelyeztük, széles és viszonylag sima lévén, ideális napozó és vadászterületet alkotott több tucat *Oplurus-nak*. Némelyik óriási, zömök vénség, farkából akkora tövisek meredeznek, mintha holmi nagyanyám korabeli tűpárnát vonszolna maga után. Jó terepe volt ez a búbos bankának is, láttunk jó néhányat: csodaszépek a lazacszín, fehér és fekete tollazatukkal, a legyezőforma tollbóbitájukkal – mintha épp most indulnának csatába mindenféle rovarnépség ellen. Az erdőn átballagva megzavartunk egy kis csoport ugrándozó szifakát – előttünk szökdeltek, de meg-megálltak, hogy némi riadalommal elegy kíváncsisággal szemügyre vegyenek bennünket, csakúgy, mint a falusiak holmi turistacsalogató szép helyen egy buszrakomány látogatót.

Az óriás ugrópatkány lakóhelye igen nagy és igen feltűnő, s a lyukak körüli földhányások tanúsága szerint meglehetősen terjedelmes lehet. John és Q. elmesélték, hogy kezdetben a lyuk bejáratánál helyezték el a csapdát, de csakhamar rájöttek, hogy a patkány roppant ügyesen kiássa magát a csapda alól. Az új és sikeresnek bizonyult módszer szerint egy kissé beássák a csapdát, és köréje ágakból vert

kerítést raknak. A patkány áthatolhatatlan falba ütközik, és ha ki akar bújni a fészkéből, óhatatlanul belesétál a csapdába. Különös módon az nem jut eszébe, hogy ha hátsó ajtót ásna magának, könnyűszerrel kimenekülhetne.

Csapdarendszert végiglátogatni általában szörnyen unalmas, és csak az a remény élteti az embert, hogy a *következő* csapdában biztosan akad valami. A nap most már a fák koronája fölött trónolt, és fojtogató forróság honolt az erdőben. A legcsekélyebb zaj sem hallatszott, a fákat a legenyhébb szellő sem borzolta – mintha egy olajfestményben sétálnánk. Egyszer csak az első csapdához értünk, egy kis fa alatt, és legnagyobb meglepetésünkre és örömünkre, egy meglehetősen hökkent képű óriás ugrópatkány csücsült benne. Kiszedtük a csapdát a környező ágak közül, és kiemeltük prédánkat. Ijedt volt egy kicsit, de nagyjában-egészében elég nyugodtan tűrte az egész eljárást. Óvatosan elszállítottuk a Toyotához, és amíg a többiek elmentek megvizsgálni a csapdarendszer hátralevő elemeit, én ott maradtam, hogy kedvemre gyönyörködjem zsákmányunkban.

Akkora volt, mint egy kisebbfajta macska, farka igen hosszú, vastag és csupasz, lába nagy, de finom csontú, óriási szürkés-rózsaszín füle akár a kontyvirág. Arca első pillantásra egyáltalán nem hasonlított patkányhoz, szögletes volt, és inkább azokra a tompa pofájú lovakra emlékeztetett, amiket római szobrokon lát az ember. Sűrű, merev, fehér bajszán úgy kukucskált át, mint holmi csipkefüggönyön. Igyekeztem barátságunkat egy apró falat cukornáddal megpecsételni, ő azonban annak a világhírű ínyencnek az elszörnyedt pillantásával nézett rám, akinek a konyhaséf nyers, eleven homárt kínál.

Akárcsak a madagaszkári állatvilág nagy része, ezek az óriáspatkányok is csak ezen a szigeten találhatók, és tudomásunk szerint itt is csupán az erdőnek ebben a kis részében. Egyedülálló nemzetség, s mert ilyen kis területen él, jövője, hogy ne használjak túlságosan erős kifejezést, sivár – hiszen az erdőirtás nagy iramban folytatódik.

Tudomásom szerint egyedül a James Cook által 1988-ban vezetett tízhetes expedíció igyekezett tanulmányozni ennek a furcsa rágcsálónak a magánéletét. Egyebek között felfedezték, hogy a bájos malgas nevén *voszice*-ként ismert állat otthonának több bejárata van, de legtöbbjük el van torlaszolva törmelékkel. Amikor a *voszice* otthon van, de nem óhajt vendégeket fogadni, a használatban levő alagutat frissen kiásott sárral tömi el. Számos esetben egy patkánypár, vagy szülők és sarjuk lakják ezeket a lyukakat. Az állat csakis éjszaka mozog, holdfénynél vadászik gyümölcsre, virágra és a facsemeték zsenge kérgére. Cook szerint, amikor a patkány elhagyja a lyukat, nagyot ugrik, erőteljes hátsó lábait használva hajtóműként. Ezután letelepszik, és alapos tisztálkodásba kezd. Ez rejtélyes magatartás, hiszen ha a kiugrással a lyuk bejáratánál leselkedő ragadozót akarta megzavarni, vajon miért telepszik le a fészek mellett, és kezd gondos piperészkedésbe, ami erős koncentrálást igényel? Akárhogyan is, én azt tapasztaltam, hogy mivel Madagaszkárnak szinte teljes emlősvilága nem is kicsit együgyű, erre valószínűleg nincs magyarázat.

A társaság visszajött, és jelentette, hogy a többi csapda elkeserítő módon üres, elhatároztuk hát, hogy egy szál *voszicé*-nket visszavisszük a táborba, ahol már várta egy nagy útiketrec, annyira megerősítve dróttal, hogy áthatolhatatlanabbnak látszott még a Bastille-nál is.

Hazafelé hajtva egymásnak bizonygattuk, hogy egy *voszice* is több a semminél, amikor Q. hirtelen vonító, jódlizó kurjantást eresztett meg – ilyen lehetett, amikor a brontoszaurusz hívta fel párját keringőre –, és cudarul beletaposott a fékbe, miáltal úgy dülöngéltünk, mint forgószélben a vásári bábjáték. Szentül hittem, hogy legalábbis az erdő valamely kiváltképp rosszindulatú rovarja marta meg – de tévedtem.

– Azt hiszem – nyögött fel elgyötörtén Q., annak az embernek a hangján, aki épp most jött rá, hogy alágyújtósnak használt egy eredeti Shakespeare-kéziratot –, azt hiszem, elgázoltam egy laposfarkú teknőst…

Mindannyian összeborzadtunk e szörnyű közlés hallatán.

– Hogy tehetted? – kiáltotta Lee. – Szegény kicsi jószág!

– Célunk tudtommal az, hogy *elevenen* fogjuk el őket – mutattam rá fagyosan.

– Nem tehetek róla – mentegetőzött hervadtan Q. – Semmi keresnivalójuk az út közepén.

– És még csak nem is kijelölt gyalogátkelőhelyen ment át – fűzte hozzá halkan John.

– Talán szállj ki, és nézd meg – javasoltam.

Q. kiszállt, és úgy baktatott vissza az úton, mintha állami dísztemetésen volna a gyászoló gyülekezet. Azután örömkiáltás hagyta el ajkát, és már rohant is vissza hozzánk, kezében egy sértetlen laposfarkú teknőssel. Kiskorukban valószínűleg ezek a legszebb teknősök, de ahogy idősebbek lesznek, a páncéljuk sajnos összenyomódik, alakja tojásdad lesz, színe pedig drappos szürke. A fiatalok azonban valóságos színorgiát produkálnak, héjuk mintázata gesztenyebarna, fekete és élénk sárga. Fejükön, ragyogó szemük és felső ajkuk között halványsárga csík húzódik; mintha az állat olyasfajta

bajuszt viselne, mint hajdan dédapáink. Ez a példány egy-két éves lehetett, és még színpompás, kerek bébihéját hordta.

A laposfarkú teknős különös és bájos kis jószág, amiről édeskeveset tudunk. A száraz nyugati erdőségnek csupán egy kicsi területén lakik, ahol mindössze két évszak van: a háromtól öt hónapig tartó esős, meleg évszak, amikor a legmagasabb hőmérséklet a 45 °C-ot is eléri, és a hét-nyolc hónapos hűvös, száraz évszak. Az állatok felhőszakadás alatt és után a legaktívabbak, a száraz időszakokban (és éjszaka) azonban visszahúzódnak az erdő alját borító sűrű avarba. Vélhetőleg egyetlen, meglehetősen nagy tojást raknak, de azt senki sem tudja, hány fészekaljat produkálnak évente. Valószínű (de senki sem tudja biztosan), hogy az elhúzódó száraz évszakban a laposfarkú teknős a föld alatt alszik nyári álmot, utána pedig bizonyára kiássa magát, hogy az esős évszakban szaporodjon. Mint oly sok teremtmény esetében, nemcsak Madagaszkáron, de világszerte, igen keveset tudunk a magánéletéről, és kiirtjuk, mielőtt mindent megtudhatnánk róla. Ez az erdő is zsugorodik, mert az ember kivágja a fákat tűzifának, meg azért, hogy több legyen a legelő. Márpedig ha az erdő eltűnik, azt az ember is megszenvedi, a laposfarkú teknős meg az óriáspatkány pedig kipusztul, mert helyette nem talál magának megfelelő élőhelyet.

A táborba visszatérve biztonságba helyeztük zsákmányunkat, és úgy véltük, rászolgáltunk egy kis sörre. A legyek is csatlakoztak hozzánk. Első hallásra kissé eltúlzottnak véltem a csapat panaszait a legyek mennyiségét illetően, azonban nagy megdöbbenésemre rá kellett jönnöm, hogy beszámolójuk meg sem közelíti a valóságot.

Először is ott voltak a házilegyek. Legalábbis annak véltem őket. Alig töltöttem ki a sört, és tettem vissza a kupakot az üvegre, már tíz légy követett el kollektív öngyilkosságot a poharamban. Még a pontos meghatározásuktól is elment a kedvem. Kövérek voltak, és jó másfélszer akkorák, mint az Európa konyháiban oly sok bosszúságot okozó házilégy. Lobogott bennük a küldetéstudat, miszerint velünk kell tölteniük a nappal minden percét. Aki nem látta, el sem tudja képzelni, milyen sebességgel vetették bele magukat egy pohár sörbe, vagy csaptak le egy tányér ennivalóra. Feketéllett tőlük a sátor valamennyi oszlopa, az asztal lapját pedig hullámzó fekete abrosszá változtatták. Szolgálaton kívül meg körülöttünk dongtak és fülünkbe zümmögték a legfrissebb légypop-nótát, ami semmivel sem volt dallamosabb, sem a szövege értelmesebb vagy kevésbé bosszantó, mint az átlag ember-popé. Szerenádjukkal egyidejűleg hegymászótúrára indultak lábszárakon, karokon, arcokon, avagy az emberi anatómia bármely egyéb hozzáférhető részén. Különleges örömünnepük, ha védtelenül lelnek valakit a fürdőházban vagy a latrinán.

Ha pedig kevesellnénk erőfeszítéseiket, mihelyt delelőre ér a nap és ránk tátja forró száját, mint valami kemence, a legyekhez a karcsúméhek csatlakoznak. Ezek az apró, kerek és fényesfekete rovarok, az áttetsző tüllszárnyukkal talán még a legyeknél is bosszantóbbak. Százával jelennek meg, halkan, mint az árnyék, és rajokban telepednek ránk. Nedvesség után áhítoznak, mi meg persze a forró napsütésben bőségesen izzadtunk, s jómagunk meg az öltözékünk valóságos mennyei mannával szolgált ezeknek a parányi teremtményeknek. Felhőkben telepedtek ránk, amíg csak karunk, lábunk, arcunk szakasztott úgy nem festett,

mintha csak a bárányhimlő holmi súlyosabb válfajában szenvednénk. Az általunk kibocsátott nedvességre szomjazva mohón igyekeztek bemászni fülünkbe, orrunkba, s ami a legkellemetlenebb: a szemünkbe. Ha agyoncsaptunk is egy sereget, azzal sem mentünk semmire. Annyira megrészegültek a váratlanul fellelt csodálatos oázistól, hogy semmivel sem törődve kúsztak-másztak rajtunk. Egy csapásra ötvennel is végezhettünk, de menten ott termett a helyükben másik ötven. És kezdődött elölről az őrjítő csiklandozás. Ha egy kémet pucéron kikötnének a napra egy karcsúméh elözönlötte területen, minden kellemetlen vérontás nélkül percek alatt ki lehetne szedni belőle a vallomást.

Valamivel később, mire a házilégy- és karcsúméh-csapatok már az őrületbe kergettek, megjelent a bögöly. Ez a gyors, néma rovar olyan finoman száll le, hogy észre sem veszed az érkezését. Mivel azonban láncfűrészt visel az állkapcsa helyén, jelenléte nem marad sokáig észrevétlen. Szúrása olyan hirtelen izzó fájdalmat okoz, mintha valamely ördögi milliomos nyomná el jókora, drága szivarját bőröd csupasz felületén.

Az a legbosszantóbb, hogy ezek az ártalmas rovarok mind annyira lenyűgözőek. Ha szétboncolt házilegyet vagy szúnyogot veszel mikroszkóp alatt szemügyre, menten rabul ejt szerkezetének építészeti szépsége. A házilégy összetett szeme például a tervezés csodája. Némelyik rovar finom szárnya a mikroszkóp alatt oly gyönyörűségesen mintázott színes üvegablakot mutat, hogy párját még a chartres-i székesegyházban sem lelni. Mihelyt láttad némelyik efféle teremtmény valamely alkotórészét felnagyítva, és szem ügyre vetted hihetetlenül finom mívű rajzát, menten elfog a

bűntudat, hogy akár csak egyetlen ilyen szerkezeti csodát is könyörtelenül agyoncsaptál. A légycsalád óriási, és elterjedt az egész világon. Ahol az ember megél, megél ő is, de olyan helyen is megmarad, és ott neveli sarjait, ahol az ember nemcsak hogy szaporodásra, de puszta fennmaradásra sem volna képes. A vízilégy olyan tömény sóoldatban él és szaporodik, hogy csak az a csoda, hogyan maradnak életben a kicsinyei. Más fajok, csak általuk ismert okból, Izland, Amerika, Japán és Új-Zéland hőforrásaiban telepszenek meg, és sarjaik boldogan élnek az 55 °C-ot is meghaladó hőmérsékletű vízben. Kaliforniában – ugyan hol másutt – egy légyfajta nyersolaj tavakban él, lárvája csövön, afféle búvárkészüléken át lélegzik. Amikor halott rovarokból táplálkoznak, olaj is kerül a szervezetükbe, nemcsak tápanyag, de a belső géprendszer oly furfangosan van megtervezve, hogy csak a táplálékot emésztik meg, az olajat nem.

Meglepő és mérhetetlenül hosszú a listája mindannak, amivel a légyfélék és sarjaik táplálkoznak, a tehéntrágyától, rothadó hústól, gennytől és beteg fák nedveitől kezdve ízletesebb étkekig, mint amilyen a nárcisz- és a közönséges hagyma, a spárga meg a sárgarépa. Ennél is különlegesebb azoknak a teremtményeknek a sokasága, amelyeken élősködnek. A poroshátú gilisztalégy sarjai például gilisztában ütnek tanyát, más fajták poszméhben, megint mások különböző hernyókban tanyáznak. De élősködnek embertől kezdve lefelé bármin. Muslica kelti a *framboesia* nevű kellemetlen bőrbetegséget, a szem nedvességén táplálkozva pedig kötőhártyagyulladást okozhat. A sajtlégy, ez az ínyenc rovar, csak a legdrágább sajtféleségeket kedveli, a Gorgonzolát vagy a Stiltont – ebben neveli fel kicsinyeit.

Némelyik konok emberi ínyenc szentül állítja, hogy csak az a sajt kellőképpen érett az elfogyasztásra, amelyik magától elindul, hála a benne tanyázó kiskorú sajtlégy-kukacoknak. Szent meggyőződésük nyilván megrendülne, ha tudnák, hogy a kukacok ellenállnak az emberi emésztőnedveknek, és boldogan élhetik világukat az ínyenc hasikájában, míg csak élénk tevékenységük súlyos gyulladást nem okoz a gyomorfal nyálkás bélésében.

A paraziták fogyasztása nem korlátozódik a civilizált Európára. Észak-Amerikában a sajtlégy egy fajának családjai hidak alatt gyülekezve potyogtatják el haláluk előtt lárváikat, majd bizonyos indián törzsek söprik össze őket és sütik bele a császárzsemle indián megfelelőjébe. A házilégy-csoportnak egy meglehetősen borzasztó élősködő fajtája a szerencsétlen és vélhetőleg szórakozott – varangyra rakja le petéit. Amikor a lárvák kikelnek, az orrüregben rendezkednek be, s ott nem érik be azzal, hogy tönkreteszik a nyálkahártyát, hanem fokozatosan elfogyasztják a boldogtalan kétéltű fejének elülső részét. (A család egy másik, észak-amerikai tagja ugyanilyen módon az embert pécézi ki, hasonlóan katasztrofális és szörnyű eredménnyel, ha az áldozat nem részesül idejében kezelésben.)

Ám akár hiszik, akár nem, a legyeknek nemcsak dögletes oldaluk van, hanem akad bájos, szeszélyes, sőt hasznos tulajdonságuk is. Egy muslicafaj révén például hatalmas frontáttörés történt genetikai ismereteinkben, ami roppant fontosságú az egész emberiségre nézve.

A termeszlégynek nemcsak az életrajza különleges – kártérítést is fizet az általa kizsákmányolt teremtménynek. Ezek a legyek kezdetben hímek, később azonban holmi rovar-alkímia révén nősténnyé válnak. Egyszerre csupán egy nagy

petét raknak, s ekkor újabb különleges boszorkányság történik. A kifejlett lárva hamarosan kikel, és *alig néhány perc múlva* bebábozódik – az állatbirodalom leggyorsabb fejlődésével. A légy persze a termeszkolóniában él, és termesztojásokkal táplálkozik, a termeszek azonban az „élni és élni hagyni'-politikát folytatják, amiért a légy kárpótolja őket. Súlyos testének végén olykor sárga pihék vannak, s ezeknek a váladéka valóságos termeszcsemege – s azon bibliai elv alapján, miszerint ne kösd be az ökörnek száját, mikor nyomtat, a termeszek eltűrik a fura vendéget, aki bele-beletorkoskodik a tojásaikba.

A táncoslegyek elbájoló szertartással csábítják a vonzó fehérnépet. Az önjelölt gavallér fog egy rovart, selyem menyasszonyi fátyolba bugyolálja, amit a testéből gyárt. Fogja ezt az ajándékot, és táncra kel vele szíve választottja előtt, azt pedig lenyűgözi a gyengéd figyelem eme megnyilvánulása, és elfogadja a csemegét. És miközben fogyasztja, a hím működésbe lép. Egy másik faj hímje azonban, a számító és keményszívű dög, rájött, hogy a nőstényét kisebb erőfeszítéssel is elcsábíthatja. Fölösleges rohangálni, rovart fogdosni a kiválasztott számára – egyszerűen fogja a fátylat, és azzal lejti a csábtáncot. A sokat sejtető fátyol elkápráztatja a nőstényt, és hatására nászra kész kéjes állapotba hergeli magát. A hím ekkor eldobja a fátylat, való színében mutatkozik, és a nőstény áldozatul esik a kéjsóvár szörnyetegnek. Bizony, légyék élete is lehet oly bonyolult és a valóságtól elrugaszkodott, mint bármelyik teleregény.

A következő néhány nap során folyamatosan gyarapítottuk laposfarkúteknős-gyűjteményünket. A jöttünket megelőző

enyhe esőzés kicsalogatta őket búvóhelyükről, ott totyogtak az erdő talaján, kockáztatva életüket, amint lassan átkeltek a területet átszelő faszállító ösvényeken. Szerencsénk volt az ugrópatkányokkal is, hamarosan sikerült a kiszabott három párt elfognunk, s valamennyien nagyszerűen beilleszkedtek új otthonukba, és jó étvággyal fogyasztották új menüjüket. Különös, hogy ennek a lenyűgöző állatnak a szegényes irodalma nem is említi a hangzataikat, holott röviddel napnyugta után az ő morgásuk, sziszegésük, vakkantgatásuk, sóhajtozásuk is bekapcsolódik a környező harsány kórusba.

Utolsó reggelünkön kicsit késve indultunk az erdőbe, s mire a csapdákhoz értünk, már magasan járt a nap; ádázul, kérlelhetetlenül perzselte gyújtóssá az erdőt. Kimentettem magam a csapdavizsgálat alól: majd az útnál várok, mondtam, és közben madarakat figyelek.

Alig halt el a többiek hangja, amikor a fölém magasodó fákat díszítő kúszószövevényt egy csapat Souimanga nektármadár látogatta meg. Ennek a karcsú kis madárnak olyan formájú a fekete csőre, mint holmi görbe kard. Feje, álla, nyaka élénk, csillogó fémeszöld, szürkésbarna hátát fémes lila foltok pettyezik. A melle csillámló kék, vörössel és rikító sárgával szegett, a farka zöld. Olyan tarkabarka, mint holmi cigány lakókocsi, s valósággal fényt gyújtott a levéltelen kúszónövényen, amelyet vizsgálata tárgyává tett. A nektármadár természetesen a kolibri afrikai megfelelője, és némelyikük bátran szépségversenyre kelhet dél-amerikai rokonaival. A fejem fölött vagy méternyire vadászó csapat virágok híján fanyalodott rovarokra, mert a kúszónövényen nem volt virág, amelyből nektárt szippanthattak volna. Gyors zuhanórepüléseket végeztek; a szem szinte nem is tudta követni őket, ahogy különös mártani mintákat szőttek az

ágak között. Hirtelen megállapodtak, rezgő szárnnyal, és felcsíptek egy emberi szemmel nem, legfeljebb csak nagyítóval látható rovart. A kis csapat között állandó volt a kapcsolattartás, és valószínűleg eredményeiket jelezték éles, sustorgó kis rikkantások sorozatával. Hamarosan megfosztották rovarlakóitól a kúszót, és elröppentek az erdőbe, mint valami miniatűr tűzijáték.

Következő látogatóim Vasa-papagájok voltak, nyolcán. Ennek a szívet melengető madárnak lekerekített a farka, a csőre pedig halvány szaruszínű. Zajongva érkeztek, papagáj létükre egészen zenei hangokat bocsátottak ki, csapkodtak, surrantak egy ötvenméternyire álló, meglehetősen nagy fa körül. Mivel az sem gyümölcsöt, sem egyéb ehető anyagot nem kínált, az volt a benyomásom, hogy tornateremnek használják, az ágakon szökdelve, fejjel lefelé függeszkedve, harci játékokba bonyolódva. Tevékenységüket rekedt, gágogó kiáltozással vagy dallamos csipogással kísérték. Harsány, boldog, mulatságos társaság voltak.

Épp visszaűzött a karcsúméhek figyelme a Toyota vörösen izzó belsejébe, amikor újabb látogatóm érkezett, méghozzá olyan különleges, hogy sosem mertem volna reménykedni a találkozásban. Rozsdavörös villanás vonta magára szememet, a bokrok között, vagy kétméternyire az autó előtt, és az aljnövényzetből, mint holmi felhő árnyéka, egy *Fosa* bukkant elő, kényelmesen az út közepére sétált, és letelepedett. Félreismerhetetlen volt kényelmes, lassú, macskaszerű járása. Madagaszkár legnagyobb húsevő emlősét volt alkalmam megfigyelni – olyan, mint egy fiatal puma, és a mozgása is a pumáé. Az út közepére érve, letelepedett vagy háromméternyire a Toyotától – amire egyébként ügyet sem vetett és egy-két percig tökéletesen mozdulatlan maradt.

Lazán, kellemesen érezte magát: nem sandított hátra, a füle se rezdült, nem feszültek meg az izmai. Mintha csak vendégségbe érkezett volna. Elégedettnek, otthonosnak látszott, hát én is elengedtem magam, és elmacskásodott lábamat óvatosan kényelembe helyeztem.

A *Fosa* teste nyúlánk, kisportolt, a farka aránytalanul hosszú. Feje viszonylag kicsi a testéhez képest, az egyiptomi szent macskák szobraira emlékeztet. Szőre sűrű, sima, a színe gyönyörű, meleg mézeskalácsbarna. Végtére is egy családba tartozik az oroszlánnal, a tigrissel, a jaguárral, hogy csupán egynéhányat említsek a világszerte található gyönyörű húsevők közül, s hogy méltó legyen a társaságukhoz, megfelelő viselkedést illik tanúsítania. Némán, mozdulatlanul ült néhány percig, majd gondos tisztálkodásba kezdett, macskamódra: felemelte egy-egy húsos mancsát, megnyalogatta, imitt-amott kiszedett egy-egy bundájába ragadt bogáncsot, hátsó lábait kinyújtotta, hogy megmoshassa, sűrű szőrű farkát gondosan fésülgette. Az egész művelet vagy öt-hat percig tartott, és csodálatos volt megfigyelni az állatot, amelynek fogalma sem volt a jelenlétemről – vagy ha volt is, nem adta jelét; keresztülnézett rajtam, mint holmi oligarcha az útjába kerülő paraszton.

Minekutána helyrehozta a csak általa látható kárt makulátlan bundáján, felegyenesedett ültő helyében, felsóhajtott, óriásit ásított, kivillantva hófehér fogait, beleszimatolt a levegőbe, majd lassan, kecsesen átszelte az utat, és eltűnt az erdőben. Farkának óriás sarlója ide-oda lengett mögötte, akár a harangkötél. Mély, elégedett sóhajtás szakadt ki belőlem. Nagy kiváltság egy ilyen ritka és gyönyörű teremtmény társaságában tölteni tíz percet. A madagaszkáriak pedig nem szeretik a rettenthetetlen *Fosá*-t:

ha felkeltik a dühét, megtámadja a zebuborjút, de magát az embert is. Igaz lehet, de az én *Fosá*-m jóindulatúnak és nemesnek látszott, s úgy éreztem, ha alázattal közelednének hozzá, összegömbölyödne a kandalló előtt, mint jókora, szelíd, mézszínű szobadísz.

Azt hittem, több szerencse már nem is érhet utolsó napunkon – pedig a java még hátravolt. Miközben visszafelé hajtottunk a táborba, az úttól alig hatméternyire a fák napfoltos árnyékában nyolc szifakából álló pihenő csoportra bukkantunk. Oly tökéletesen csoportosultak, s a magatartásnak annyi különféle formáját tanúsították, hogy az emberben feléledt a gyanú: tán a BBC-vel kötöttek igen előnyös szerződést, és épp most tartják a főpróbát. Egyikük elnyújtózott egy ágon, keze-lába lankadtan lógott. Olykor-olykor kinyitotta a szemét, és különösebb érdeklődés nélkül végigmért bennünket. Egy ízben letargikus kísérletet tett, hogy agyoncsapjon egy nagy kék pillangót, amely a lepkék szokásos határozatlan módján libegett körülötte – de nem érte el. Ketten tettetett párviadalba bonyolódtak, átkarolták és szelíden harapdálták egymást, aztán szétugrottak. Fölöttük a trupp négy tagja napimádatba merült, fejüket hátravetették, karjukat kitárták, és kacagtatóan emlékeztettek egy utazó operatársulatra, amint *A Nibelung gyűrűjé*-nek valamelyik nehezebb részletét adja elő. Egy árnyékfoltban egy nőstény ült, gyapjas csecsemőjét az ölében tartotta, és gondosan vizsgálta: nem vette-e bele magát kullancs vagy bogáncs, vagy nincs-e egyéb akadálya kellemes közérzetének. Mint minden kisbabának, ennek is az volt a vágya, hogy anyja fejére másszon: szerette volna elérni a magasban csatázó két felnőttet. Egy darabig elidőztünk a bájos csoporttal, lefényképeztük őket, és néztük

bohóckodásukat. Ha zebucsorda vagyunk, akkor sem szentelhettek volna nekünk kevesebb figyelmet. Nagy sokára, kelletlenül elszakadtunk tőlük, ők pedig közönyös aranyszemükkel nézték távozásunkat. Megnyugtató volt tudni, hogy mi sokkal kevésbé érdekeljük őket, mint megfordítva.

Másnap elhagytuk Morandava perzselődő erdejét, hemzsegő légybőségét. Utunk nagyon szerencsés volt, szinte mindent sikerült megszereznünk, amit akartunk. Most aztán előttünk a kényes feladat: zsákmányunkat épségben hazajuttatni Jerseyre. Sajnáltam, hogy érkezésünket nem előzte meg esőzés, amitől az erdő kizöldülhetett volna – annyival szebb, barátságosabb lett volna, és telis-tele érdekesnél érdekesebb állatokkal, ha történetesen levélruhába öltözik. Igaz, pucérságában többet láthattunk a kopár ágak között, de némi lomb valamelyes menedéket adhatott volna a nap elől. Miközben a délceg baobab-fák között gördültünk végig a vörös, poros úton, egy falka Vasa-papagáj szállt el felettünk, és az ég enciánkék boltozata alól istenhozzádot kiáltott.

Halihó!

A varázsujjú jószág felkutatását célzó expedíciónk kiindulópontja egy vita volt, amelyben sajnálatos módon én győztem. A Colbert Szálló bárjában ültünk, és vártuk a jerseyi Channel Televízió forgatócsoportját, amely majd filmez bennünket, közben térképeket tanulmányoztunk, és azt tárgyaltuk, melyik lenne az Antananarivótól mintegy háromszázötven mérföldnyire – ötszázhatvan kilométernyire – fekvő úti célunkhoz a legkedvezőbb útvonal. Keletnek kell indulnunk a parton, Tamatave felé. Tudtuk, hogy jó az út, hiszen Tamatave fontos kikötő, és a madagaszkáriak kénytelenek viszonylag jó karban tartani. A baj csak azután kezdődik, amikor északnak fordulva hepehupás úthoz érünk, amit egész csomó folyó keresztez, és a kompszolgálat kiszámíthatatlan. Mivel pedig az út a tengerparton húzódik, nemcsak a szeszélyes folyókkal kell megbirkóznunk, hanem az árapállyal is. Érdekesnek ígérkezett a kirándulás.

– Bárcsak volna annyi józan eszed, hogy repülőre ülnél – mondta Lee. – Mananarára érted mennének, és autón kivinnének oda, ahol éppen John meg Q. fel akarja állítani a főhadiszállást. Autón zötyögni odáig biztosan kikészíti a csípődet.

A csípőm, hatvan-egynéhány esztendőn át hűséges fegyvertársam, az utóbbi időben csúfosan kitolt velem. Kétoldali gyulladás következtében mind a két csípőízületemet ki kellett dobni, és acéllal meg plasztikkal pótolni. A műtét után készült röntgenfelvételeim körülbelül olyan képet

mutattak, mint az első világháború valamelyik kevésbé sikerült szögesdrót akadálya. Csípőm bestiális módon viselkedett, amíg Oroszországban forgattuk televíziós sorozatunkat, majd amikor a tundrára értünk, alig kilencszáz mérföldnyire – ezernégyszáz kilométernyire – az Északi-sarktól, végleg bedöglött. Rendezőnk vagy ötszáz méternyire táborunktól fenséges helyet talált, amelyet apró vadvirágok borítottak, és közelképet akart készíteni rólam, amint ezen a bűbájos, tarka szőnyegen üldögélek. Minthogy a tundra tömör jég, amelyet moha és törpe bozót fed, körülbelül annyira biztonságos rajta a séta, akár a korcsolyapályán. Egyszerűen képtelen vagyok ennyit járni, mondtam rendezőnknek, amikor ilyen fájdalmak gyötörnek. Csüggedten távozott, majd hosszan tanácskozott az oroszokkal. Hamarosan beindították a helikoptert, amellyel bennünket a világnak ebbe az ősi, távoli zugába szállítottak, gyengéden beleraktak, elröppentettek ötszáz méternyire, majd gyengéden kifejtettek a helikopterből, és a virágok közé helyeztek, hogy előadjam magánszámomat, utána v pedig hasonló mód gyengéden visszaszállítottak a táborba. Ez volt életemben az egyetlen alkalom, amikor Elizabeth Taylornak éreztem magam.

Hála új csípőmnek, fájdalommentesen gyalogolhattam, de nem volt szabad túlságosan nagy erőfeszítésnek kitennem, mert menten hevesen tiltakozott. Szüntelenül és bosszantóan emlékeztetett, hogy nem leszek fiatalabb, akárhogy érzem is magamat lelkileg.

– Ide figyelj – mondtam Lee-nek akivel csak beszéltünk, mind azt mondja, hogy semmi baja az útnak. Legnagyobb része a tengerparton vezet, és az csak elég lapos, az Isten szerelmére!

– Mindenki azt mondja, hogy szörnyű az út – kötötte az ebet a karóhoz Lee. – És teljesen ki fog készülni a csípőd, az egyszer biztos.

John és Q., a két gyáva cenk, buzgó érdeklődést tanúsított üres pohara iránt, abban a reményben, hogy így nem vonjuk bele őket is a vitába.

– Te mit gondolsz, John? – kérdezte Lee. John mélyet lélegzett, és előadta híres harmadikutas válaszainak egyikét, amelyek révén kétségtelenül bekerülhetett volna az Alsóházba, ha történetesen a politikai pályához fűlik a foga.

– Nos, egyesek szerint jó az út, mások szerint rossz. Csak akkor ítélhetjük meg, ha már magunk is utaztunk rajta. Másrészt viszont, ha Gerry repülni akar, mindenesetre kényelmesebb lenne, de persze ha megkockáztatja az autózást, hát… hát… nos, szerintem csak ő maga döntheti el – fejezte be kényszeredetten mondókáját.

Lee olyan pillantást vetett rá, hogy attól a Vezúv is jéggé fagyott volna.

– Jól van, ezt eldöntöttük. Igyunk rá – mondtam vidoran.

– Meg fogod bánni – jósolta Lee. És nagy bosszúságomra – igaza lett.

Másnap befutott a forgatócsoport, s egyidejűleg kitört a káosz, ahogy különös és roppant változatos felszerelésüket kitépték a kapzsi vámhivatal karmai közül, a *hotely*-be szállították, és feltornyozták a miénkkel szomszédos szobában. Miután minden egyes darabot kicsomagoltak és alaposan szemügyre vettek: vajon nem bomlott-e atomjaira a repülőút során, Jerseytől idáig, valamennyien áttettük székhelyünket a bárba, hogy szíverősítővel támogassuk a forgatócsoportot, és megalkossuk terveinket. Ezeregy dolgot kellett persze elintézni: sorra látogatni az illetékes

minisztériumokat; gyorsan beszerezni a hiányzó tételeket a *zomá*-n, és felhajtani néhány búcsúpohárral barátainkkal, akiknek rémmeséi az utakról (legkivált persze a mi utunkról) egyre rémségesebbé és egyre hihetetlenebbé váltak minden egyes elfogyasztott pohár után.

A forgatócsoport java részét már rég ismertük, mert minduntalan beugrottak az állatkertbe, hogy filmre vegyenek egy-egy születést vagy érkezést, és kitűnő ismeretterjesztő sorozatot készítettek munkánkról. Producerünk, Bob Evans, apró, takaros emberke, barna szeme szikrázik, és oly fürge, akár a tavaszi vörösbegy. Tim Ringsdore-nak, a karcsú, elegáns operatőrnek sűrű, göndör haja van, és ápolt kis bajsza, ami akár a lepkeszárny, borul felső ajkára. Csak a szalmakalap, az élesre vasalt hófehér flanelnadrág és a csíkos blézer hiányzik – különben a megszólalásig olyan, mint a régi idők gavallérja, aki csolnakon ring hölgyével a Temzén, s egy kellőleg árnyas és eldugott zugolyban ukulelén zeng néki szerenádot.

Nagydarab hangmérnökünk, Mickey Tostevin árnyékában Q. oly satnyának látszott, mint akit még a tüdőbajosok menhelyéről is kiszuperálnának. Mickey erőszakos, narancsvörös haja tizenhétfelé meredezik, s már a bajuszával vagyont szerezhetett volna a hajdani varietészínpadokon. Graham Tidy, a mindenes, megszerel bármit, ami elromlott, és mindig mindenről pontosan tudja, hol található. Korához képest fiatalnak látszik, kerek angyalarca, szégyenlős mosolya akár a jó tanulóé, aki minden év végén elviszi az első díjat – a monklandi vikárius borjúbőrbe kötött zsoltároskönyvét.

Rendezőnk, Frank Cvitanovitch, Isten tudja, hogy mi okból, pézsmatulokra emlékeztet, arra az erős, flegmatikus, hallgatag állatra. Nem mintha azt akarnám ezzel érzékeltetni, hogy Frank különösebben hallgatag – csak nem híve a szófia beszédnek, ellentétben velünk, társalgása tehát javarészt kérdő hangsúlyú morgásokra, néha-néha egy-két sóhajtásra és alkalmanként egy-egy „oké”-ra korlátozódik. Amikor azonban beszélhetnékje támad, felségesen elszórakoztat történeteivel hajdani hollywoodi napjaiból, ahol azzal kezdte, hogy Gene Autryt, az énekes cowboyt rendezte. Mikor megkérdeztem, milyen is volt Autry, Frank úgy egy percig elgondolkodott, aztán néhány biológiai vonatkozású szóval írta le a sztárt, amitől olyasfajta benyomásom támadt, hogy Frank nem élvezte kimondottan rendezőkorának ezeket az élményeit. Frank zömök ember, erősen kopaszodik, csak egy kacér tincs maradt a homlokán, ahogy az apály hagy maga után a parton egy különleges kagylót. Mélázó tekintetű szép szeme kék, olyan kék, mint virága teljében a borzaskata. Három bypassműtéten esett át, füstöl, akár a gyárkémény, és nemrégiben nősült ötödször. Nem lehetett hát kétségünk afelől, hogy karakán, elszánt, erős jellemű férfival van dolgunk, kinek keblében örök a remény.

Az expedíció felszerelése – személyzetünkről nem is szólva – immár oly mértékűvé duzzadt, hogy még két járművel és a megfelelő sofőrökkel kényszerültünk bővíteni udvartartásunkat. Az idősebbik gépkocsivezető, Bruno, szivárványszín sortjában, csillogó, fekete szemére húzott ócska kalapjában elszegődhetett volna a londoni zsibvásárra árusnak, aki üres óráiban itt-a-piros-hol-a-pirossal szórakoztatja közönségét. Alárendeltje, Tiana, csinos, szelíd fiú volt, akit mintha azért pottyantottak volna a földre, hogy

egyengesse utunkat az életben, s hogy minden kívánságunkat parancsnak tekintse. Mind a ketten el voltak ragadtatva, amikor kocsijukat, hogy méltók legyenek a Toyotákhoz, az Alapítvány emblémájával, a vörös alapon álló fehér dodóval díszítettük.

– Négyre szaporodtak a Csóré Gácsér Csotrogányok – állapította meg John. – Impozáns.

– Nem ajánlom, hogy pár korsó sör után megpróbálkozz kimondani – tanácsoltam.

– Tulajdonképpen mi ez a Csóré Gácsér duma? – érdeklődött Bob Evans.

– Egyik tudóspalánta a brazíliai projektünkön megkérdezte, miért éppen csóré gácsér az emblémánk. Ugyanis még sose hallott a dodóról – magyarázta John.

– Most tehát négy Csóré Gácsér Csotrogányunk van – fűztem hozzá lassan, szótagolva.

– Aha – bólintott Bob. – Pár pohár után csakugyan beletörne az ember nyelve.

Türelmetlenségünk végül elnyerte jutalmát, Antananarivói előkészületeink végeztével felvirradt indulásunk nagy napja. Felmálházva a Csóré Gácsér Csotrogányok, mindenki összecsókolt mindenkit, átvágtuk magunkat a vándorkoldusok seregén, bepréselődtünk járgányainkba, és elporzottunk.

Minden utazás kezdete izgalmas, ezúttal azonban kétszeresen is az volt, mert Madagaszkárnak eleddig általunk ismeretlen részeire készültünk, és a bolygó legkülönösebb állatát vettük űzőbe. Mi egyebet kívánhat még az ember a sorstól?

Egy darabig a Tanát a központi fennsíkon környező lemaródott dombokon hajtottunk át. A falvak körül silány a növényzet: mindössze néhány Ravenala pálma, az „utazók fája”, meg a rizsföldek. Természetes erdő sehol, a dombokat taplószáraz sárga fű fedi, foltokban, közötte az erózió nagy, vörös kardvágásai. Örömmel láttam azonban, hogy az emberek ökör vontatta faekével szántják a rizsföldeket, így hát nemcsak az eke forgatja meg a fekete földet, hanem a zebuk patája is besegít, és persze a zebuk bőségesen trágyáznak is szántás közben. Bárcsak minél több gazda térne vissza az ökör vagy ló vontatta faekéhez! Javára válna a földnek, mert ez a talaj megforgatásának szelíd módja, ellentétben a modern eke vad vagdalkozásával, ami sietteti a termőföld halálát.

Az út hamarosan elkanyarodott a fennsíkról, és kanyarok sorozatán át a tenger felé lejtett. Kitűnő volt az út, nemrégiben építették újjá a kínaiak. A kínai útépítők furcsa és sajnálatos módon rászoktatták a madagaszkáriakat a kígyóevésre, ami eladdig ismeretlen fogalom volt a malgas ínyencek körében. Az ártalmatlan óriáskígyók kipusztítása természetesen robbanást jelent a rágcsálónépességben, aminek viszont a rizstermés nagyarányú dézsmálása lesz a következménye. Ilyen messzire persze senki sem néz, biológiai tekintetben, és többek között ez is egyik oka, amiért az emberiség ott tart, ahol tart.

Madagaszkáron kevés ilyen lehangoló autózásban volt részem. Az út hosszú mérföldeken át kanyarog szebbnél szebb dombok között, amelyeket vízgyűjtőként szolgáló erdőnek kellene borítania – de minden domboldal kopár. Az egyre nagyobb területeken ásító erózió vörös sebhelyeiben más nem nő, csak fű. Az apró falvak körüli völgyekben Ravenala

pálmákat, kókuszpálmákat, néhány mangó- és licsi-fát láttunk. Nagy néha egy-egy dombtetőn szánalmas kis őserdő, mint rosszul borotvált állón az ott maradt szőrpamat. Ezek a maradványok mutatják, milyen volt a dombok ruhája a rombolás előtt. Itt-ott olyan meredek lejtőkön vörösük a puszta föld, hogy semmiféle növényzet nem kötheti meg – nincs más választása, mint hogy megcsúszik és elárasztja az alanti völgyet.

Az avatatlan szem kellemesen zöldnek, üdének látja ezeket a dombokat, de úgy húsz esztendő múlva katasztrófa vár a köztük élőkre, akik a szüntelenül apadó talajból akarják kicsikarni megélhetésüket. Ahol nincs erdő, hogy a dombok tüdeje legyen, s gyökérhálójával összetartson mindent, a termőtalaj egyszerűen lepereg, mint homokórán a homok. Hogyan győzhetnénk meg ezeket az elragadó, szegénység sújtotta embereket, hogy a „vágd-ki-és-égesd-fel” földművelés egyre közelebb sodorja őket, s utánuk a gyerekeiket, unokáikat az éhhalálhoz? Dollár-, font-, márka- és jenmilliók által is száz meg száz esztendőbe telne ellensúlyozni ezen a földön a pusztítást, és visszatelepíteni az erdőt. Szörnyű, megoldhatatlan probléma.

Tamatavéhoz közeledve néhány óriási és pompás pálmadió-ültetvényen vitt át az utunk. A pálmadió vagy tizenkét méter magas, csinos fa, törzse vastag, erős, tetejéből mint a szökőkút, fakadnak a finom levelek. A törzset rostok vastag rétege védi, némelyiken számtalan páfrány és epifiton, fán növő orchidea sarjad, mintha csak valamennyi pálma sűrű, nehéz zöld bundát viselne. Ez az „öltözék” alighanem csodálatos minidzsungelt alkot ezernyi gekkónak, százlábúnak, békának, póknak, miegyébnek. Bárcsak lett volna időnk megállni és felboncolni egy-két ilyen pálmát, hogy

megláthattuk volna, ki mindenki lakja! Emlékszem, Guianán egyszer megvizsgáltam egy kisebb bokor nagyságú, fán növő növényt, és nagy meglepetésemre és örömömre nem kevesebb, mint tíz gerincest szedtem ki belőle

– békától siklóig meg egy sereg gerinctelent. Valóságos nyüzsgő város volt ez az epifiton. Mivel ezeknek a növényeknek igen nagy a száma, elképzelhetjük, hogy ha a fát kivágják, micsoda kápráztató tömege pusztul el az élőlényeknek.

Végre megérkeztünk Tamatavéba. Végtelen fehér homokpart húzódott a város előtt, meglehetősen piszkos vízhez vezetett, és messze kint hosszú, fehér fodrú kavicspad őrködött. Vonzó partszakasznak látszott volna, ha a kavicspad itt-ott meg nem törik, szabad bejárást engedve a cápáknak. Természetesen valamennyi ország azzal kérkedik, hogy az ő cápái a legkomiszabbak a világon, még ha ötven esztendő telt is el azóta, hogy a legutóbbit látták – de ezek a tamatavei bestiák állítólag a kikötőig kísérik a hajót, és aki bemerészkedik a langymeleg vízbe, sokszor a végtagjaival, ha ugyan nem az életével fizet balgaságáért.

A partot gyarmati stílusban épült, széles verandájú, nagy házak szegélyezik, távol az úttól, sűrűn ültetett kert közepén. Amolyan trópusi Deauville képzetét keltette bennem a város. Egy nagy és igen elegáns tengerparti hotelben szálltunk meg. A veranda akkora volt, mint egy bálterem, a kiszolgálás tökéletes, a dús kerten túl a partra, a tengerre meg a kavicspadra nyíló panoráma szemet gyönyörködtető látvány.

Nagy örömömre a város tele volt kedvenc közlekedési eszközömmel, a riksával, amit Madagaszkáron „tol-tol”-nak neveznek, merőben érthetetlenül, hiszen valójában a „húz-húz” illenék rá. Képzeljenek el egy egyenes hátú széket,

mennyezettel (azon pedig szerencsés esetben rojtokkal), ami két extra méretű biciklikeréken csücsül, és két pirinyó kocsirúdja van, mint egy pónifogatnak – ez a tol-tol. Ha helyet foglalsz a széken, a hajtó fogja a rudakat, és szelíd ügetéssel tart veled célod felé. Ideális közlekedési eszköz: sima, szelíd haladása szinte hangtalan, és felettébb idegnyugtató, biztonságos iramban halad, vagy legalábbis olyan iramban, hogy kezedet-lábadat, drága életedet nem veszélyezteti. Mást nem hallasz, csak a kerekek surrogását, meg a hajtó csupasz talpának halk dobbanásait. A tol-tol nem szennyezi a légkört, se hangjával, se bűzével. Ilyen csodálatos szerkezeteken látni elegáns hölgyeket, temérdek bevásárolt holmijukkal, vagy pocakos üzletembereket, cserebogár-fényes aktatáskájukkal és komoran összevont szemöldökükkel, amint ide-oda kocsikáznak, védve vakító fénytől, perzselő hőtől, és a szél hűti őket útközben. Egy-egy tol-tol néha magasra van púpozva poggyásszal, amelyet innen-amoda szállítanak, és egyszer láttam, amint egy makulátlan öltözékű, fényes feje búbján szalmakalapot viselő négyéves kisfiú olyan obszcén megjegyzéseket váltott hajtójával, hogy mind a ketten majd kipukkadtak a röhögéstől, és kis híján elgázolta őket egy hatalmas, zajos és módfelett büdös teherautó. Szinte ellenállhatatlan volt a kísértés, hogy kibéreljünk kilenc ilyen aranyos járművet, és a tengerparton megrendezzük az Expedíció Derbyt, de kénytelen-kelletlen elvetettem az ötletet, mert úgy éreztem, aláásná magas tudományos színvonalunkat, amelyet minden poklokon át igyekeztünk megőrizni.

Ebédre fenségesen vörös lazacot rendeltünk, ami azonban vélhetőleg bőrből és habszivacsból állt. Este az ágyban hallottuk a tenger nyugtató moraját, a számtalan lappantyú

rikoltását – fura hang, mintha szüntelenül pingponglabdát ütögetnének az asztalhoz. De egyáltalán nem volt zavaró, sőt meglepően csillapító volt a hatása.

Nagy bosszúságunkra másnap esőre ébredtünk, de ennek ellenére nekivágtunk a rettegett útnak, amiről annyit hallottunk. Eleinte sima volt és homokos, a tenger partján futott, ahol óriási homokos szakaszok nyújtóztak, elhagyatottan sehol egy hotel, egy ház, de még egy magányos turista vagy napernyő sem a látóhatáron. Vajon meddig marad így, tűnődtünk – mert ilyen pompás homokpartot keveset láttam a világon, olyan szép, hogy minden vállalkozónak a nyála csorogna a láttán.

Takaros falvakon haladtunk át, jól megépített, zsúp- vagy hullámbádog tetejű házak között. Mindegyik ház körül csinos, bekerített terület, ahonnan gondosan elsöpörték a homokot. Némelyik kerítés sűrű, szaporán növő bokrokból állt, s ezek az ültetett virágokkal egyetemben tarka, vidám, gondozott külsőt kölcsönöztek a falvaknak. Sok kertben nőtt licsi-fa, fényes, zöld levelei sűrű árnyékot kínáltak, és mindegyik tele volt ennek az ízletes gyümölcsnek narancsrózsaszín fürtjeivel. Láttuk persze az elkerülhetetlen kókuszpálmákat is, leveleiket selymesen suhogtatta a fel-feltámadó enyhe szellő, jáspiszöld termésük dundi volt és fényes. Az egyik faluban karavánunk megállt, és vásároltunk egy tucat óriás kókuszdiót. A fák tulajdonosa felkúszott értük a törzsön, majd borotvaéles bozótvágó késével ügyesen meglékelte mindegyiket, hogy rögtön olthattuk szomjunkat az ízletes, hűvös folyadékkal. Amikor kiittuk, elvette a diót, kivágott egy darabot belőle – ez volt a kanál –, aztán kettéhasította a gyümölcsöt, hogy előbukkant tejfehér, kocsonyás belseje, s mi mohón kikanalaztuk.

Számos falu határában láttunk gyerekcsoportokat: halat cipeltek, valószínűleg apjuk fogta kenuról, kint a kavicspadnál. Néhányan kosárban hordták a színpompás – kárminvörös, kék, izzó narancsszín, sárga és zöld – korallszirti halakat. Egy totyogós kis kölök akkora halat cipelt, mint ő maga. Ezüstös „Long Tóm" volt, az árcsőrű csukafélék egyike, megnyúlt csőrszerű szájjal, amelyik úgy előreáll, mint az unikornis szarva. Ennek a halnak többféle faja van, és alrendje a *Scomberesocoidei* névnek örvend, ami úgy hangzik, mintha valami madagaszkári falu volna. Idegesítő hal, találkoztam vele egyszer Mauritiuson, búvárkodás közben. Az ember körülnéz, és egyszer csak egy nyáj kellős közepén találja magát: másfél méteres, veszedelmes kinézetű halak, irdatlan szemmel, lándzsaforma orral. Valójában ártalmatlanok, csak lézengenek ott a vízben, és komoran, gyászosan bámulnak rád.

Egy kisfiú vagy egyméteres, ébenfekete pörölycápabébit cipelt. Ez a halfélék legfurább teremtménye. A hajdani Ceylon (ma Srí Lanka) gyönyörű trincomalee-i öblében úszva adódott első élményem a pörölycápával. Egy területet hálóval vettek körül, hogy elvegyék a cápák kedvét a barátkozástól, s épp lágyan lebegtem a háló kerülete mentén, és lenéztem a futball nagyságú fekete tengeri sünökre, amelyekből kenyérvágó kés hosszúságú tüskék meredeztek, amikor mögöttem a vízben áramlásszerű mozgás támadt. A vizet taposva körülnéztem – egyenesen egy közel négyméteres pörölycápa képébe. Reménykedve böködte orrával a hálót, hátha bebújhat valahol, és elkaphat egy óvatlan pillanatban. Nem csekély sokk ért, amikor közvetlen közelből hirtelen szemközt találtam magamat ezzel az irdatlan, hihetetlen fejjel és fürkésző szempárral. Tudtam, milyen, de életben még

sohasem láttam, és olyan gyilkos látvány volt, aminek semmiféle hollywoodi rémfilm még csak a közelébe sem jön. Bevallom, úgy megrémültem, hogy gyorsan kiúsztam a partra, holott tudtam: a drótháló mögött biztonságban vagyok. Alighanem a teremtmény groteszk volta gerjeszt akkora riadalmat, no meg a tudat, hogy villámgyors és kérlelhetetlen emberevő.

Hideg fejjel, racionálisan szemlélve a pörölycápa természetesen holmi elképesztő állati gépezet. Torpedó formájú teste a „pöröly" nyele, amihez derékszögben kapcsolódik az elképesztő fej – a pöröly feje. Kétoldali kitüremlésének mindegyikébe egy-egy szem ágyazódik, alatta az ívelt száj mint valami középkori templom kapuja, és olyan cinikusan biggyed le, akárcsak a néhai Somerset Maughamé.

Jerseyre hazatérve igyekeztem minél többet megtudni erről a különleges fejről. Mint kiderült, a fej hát-hasi irányban lapított alakja minimális fékezőerőt jelent, amikor az állat a prédáját üldözi. A pörölycápa jórészt tintahallal táplálkozik, ami igen gyors mozgású, egyik faja pedig ráját is felvesz az étrendjére, ami még gyorsabb. Mi több, a fej „szárnyai" igen fejlett szagló és elektromosságérzékelő szerveket tartalmaznak, a szem elhelyezkedése pedig biztosítja a binokuláris, a két szemmel való látást. Ügyes dolog az is, hogy a szem helyzete megvédi a cápát a zsákmányul eltett tintahal csápoló karjaitól. Ebben a rémfilm-fejben tehát kiváló binokuláris látás, egyfajta radar, és kitűnő szaglószervek rejtőznek. Mi másra áhítozhat még a cápaszív?

Az út most már felfelé kanyarodott a dombok közé, és egyre rosszabb lett. Szinte már nem is hasonlított úthoz, inkább

olyan volt, mint valami ősi, kiszáradt folyómeder, ahol az eltűnt víz nyomában fürdőkád méretű óriási sziklapáncélok maradtak, körülöttük pedig olyan gödrök, mintha irdatlan fagylaltadagoló kanál vájta volna ki őket. Ide-oda dülöngéltünk, akár a rongybabák, és a csípőm félreérthetetlen modorban közölte panaszait. Frank ugyan roppant ügyesen vezet, mégsem kerülhette el a bukkanókat, hiszen az egész út olyan volt, mintha megszálló hadsereg bombázta volna könyörtelenül, s egyszerűen nem akadt egy tenyérnyi sima hely sem, hogy enyhítené az örökös bumm, zötty, huppanást.
A szakadékokon, folyókon átívelő hidak sem könnyítették meg haladásunkat. Egy-egy ilyen híd többnyire a partok közé fektetett két gerendából állt, amelyekre keresztben deszkákat raktak. Sem a gerenda, sem a deszka nem volt új, sőt legtöbbjük az enyészet jeleit mutatta. A deszkákat sok helyütt nem is rögzítették; amikor átment rajtuk a kocsi, felszöktek, inogtak, csapkodtak, olyan zajjal, mint holmi gigászi xilofon. Valahányszor egy-egy autó átért, meg kellett állnia, hogy utasai visszaigazgathassák az elmozdult deszkákat a következő kocsi számára. Ha egyidejűleg két autó kerül ezekre a hidakra, az persze maga volna a tömegszerencsétlenség.

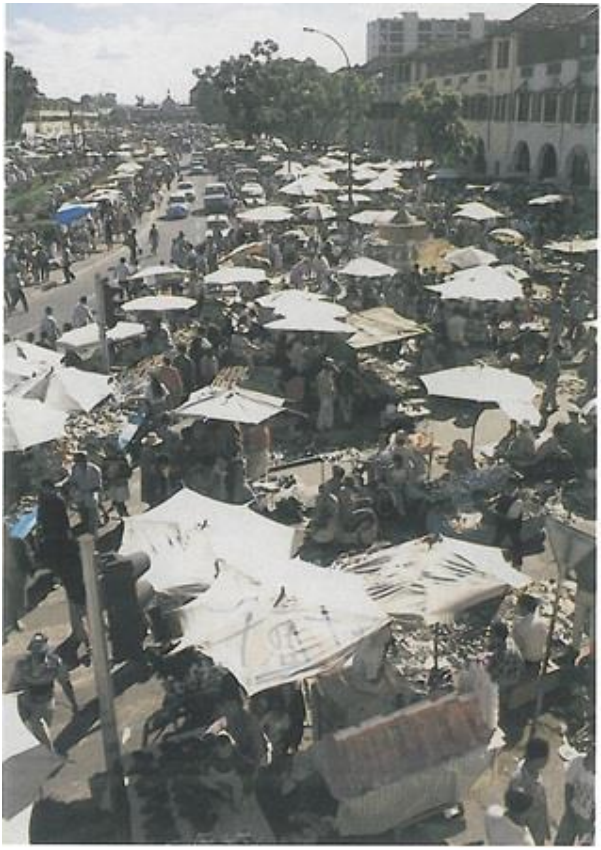

A zoma – az óriási, pompás piac, ahol a világon minden kapható: százféle fűszer, óriás zebupúp, higanyként csillogó hal, virág, gyümölcs – és közben ügyesen, elegánsan kilopják a zsebedből a tárcádat.

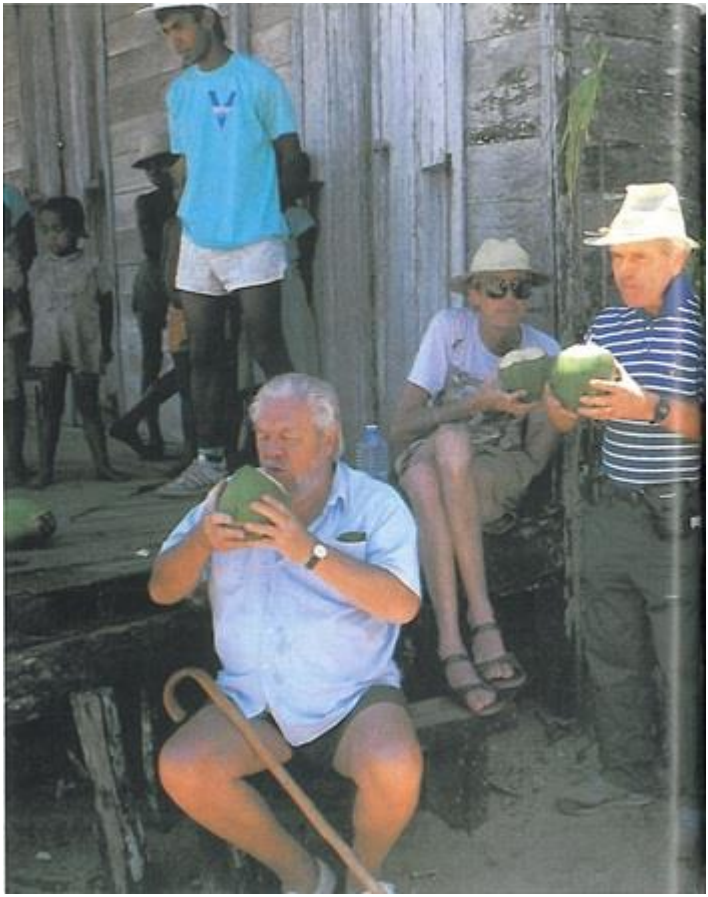

Balról jobbra – én, John Hartley, Bob Evans „kapitány” és aranyos hangtechnikusunk, Mickey Tostevin, aki majdnem meghalt

A szürke félmaki olyan elbűvölően szelíd tekintetet vet rád, mint egy kis filmszínésznő, ám ugyancsak komisz a harapása.

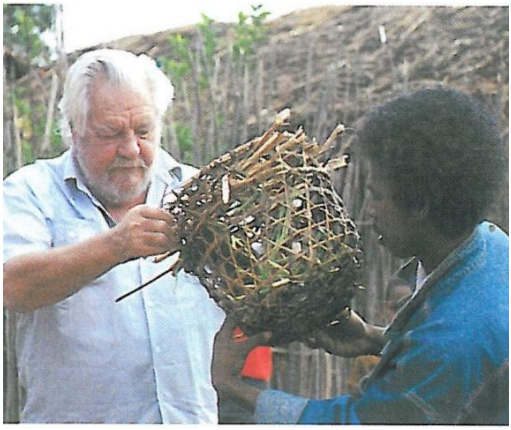

Mihanta meg én szemügyre veszünk egy szürke félmakit ideiglenes otthonában.
Ha nem lépünk közbe, ez az állat a fazékban végezte volna.
Mint a világ sok részén, a törvény csak elméletben védi.

Kudarcba fulladt útjaink egyike, áje-áje-fészkek felkutatására, amelyek mindig patkányfészeknek bizonyultak.

Csapdasor óriás ugrópatkányoknak.
Nem értettük, miért sétál be a patkány a csapdába, ahelyett, hogy körülásná magát.

A baobab-fák csodálatos oszlopai az Akropoliszt idézik. A fennsík sok különféle teremtmény hazája.

A Fosa, a madagaszkári rózsaszínű párduc elegánsan hever az ágon, és azon tűnődik, nem vagy-e nagy falat neki.

A számtalan komp egyik nagyobb és stabilabb példánya. Ha lerobban, napokig mozdulni sem tudunk.

Eszelős tekintetű óriás ugrópatkány – arckifejezése csak még vonzóbbá teszi.

Ilyen tisztásokat teremt a „vágd ki és égesd föl”-technika. Smaragdzöld rizsföld – áldás és átok egyben

Nagyfülű áje-áje

Madagaszkári kaméleon.
Ruháját mintha színvak párizsi divattervező kreálta volna, kivillantja szörnyeteg fogait, amelyekkel a kókuszdiót is szétroppantja – de alkalomadtán a kezedet is.

A laposfarkú teknős szép páncéljával, fehér bajszával a teknőscsaládnak valószínűleg egyik legcsinosabb tagja.

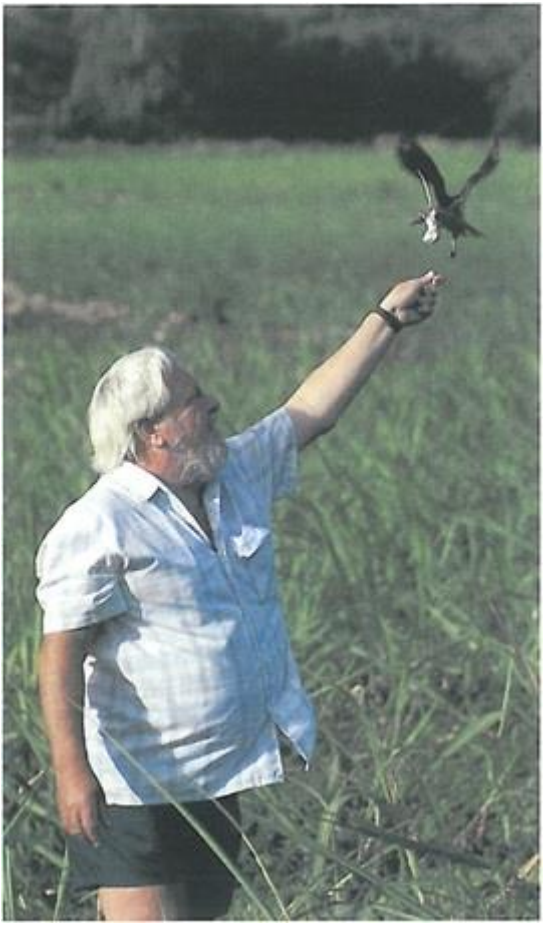

A mauritiusi vörös vércse, amelyet mi és az amerikai Peregrine Alapítvány hozunk vissza a pusztulás széléről.

Az 1970-es években mindössze négy madárról volt tudomásunk. A fogságban való tenyésztéssel sikerült a számukat növelni: nemrégiben bocsátottuk szabadon a kétszázadik madarat.

Az egyik hídon kellemetlen baleset történt, ami sokkal rosszabbul is végződhetett volna. Meglehetősen széles folyóhoz érkeztünk, rőtsárga volt, mint az oroszlán bundája, és impozáns acélhíd ívelte át. Illetve a gerendák voltak acélból, de keresztben itt is szakasztott olyan félig korhadt

deszkák feküdtek, mint a többi hídon. Épp meg akartam tanítani Frankét a kétszerkettőre, elmagyaráztam ugyanis, hogy ha a deszkák megroppannak, az a művészet, hogy a kerekek ne szoruljanak az acélvázba – amikor szó szerint ez történt. A deszkák hirtelen szétmállottak alattunk, és a Toyota részegen megdőlt. Az acélváz morzsálódni kezdett, és a kocsi egyre mélyebbre merült.

– Azt hiszem, jobb lesz, ha Lee meg én könnyítünk a kocsi terhén – mondtam megfontoltan, és kinyitottam az ajtót.

– Gyáva – vetette oda Frank.

– Engem nem érdekel, miféle kellemetlenségeket műveltél a jobb sorsra érdemes Gene Autryval – mutattam rá –, én azonban nem vagyok énekes cowboy, és eléggé el nem ítélhető módon tíz körömmel kapaszkodom az életbe.

– Más szóval dezertálsz. Ön hitvány, gyáva cenk, uram. – Így Frank. – És különben is: velem mi lesz?

– Te pótolható vagy – közöltem érzéketlenül, és kimásztam a viszonylagos biztonságot jelentő hídra.

– Igen, én is azt hiszem, sokkal jobban meg tudjuk rendezni a filmet mi magunk – tette hozzá bűbájosán Lee.

– A patkányok elhagyják a süllyedő Toyotát – sziszegte Frank, a híd pedig felnyögött, és az autó tovább süllyedt. Frank kinyitotta az ajtót, és kiszállt.

– Kutya legyek, ha én leszek az egyetlen, aki elmerül a süllyedő hajóval – mondta.

Közelebbről megvizsgálva a dolgot rájöttünk, hogy az irdatlan acélváz teljesen elrozsdásodott: szemre olyan volt, mintha valami különleges csipkefajtából készült volna. Itt-ott vagy centiméternyi acélon dughatta keresztül az ember az ujját. Az igazi nehézség az volt, hogy ha mentési kísérlet végett egy másik jármű próbál a hídra hajtani, minden

valószínűség szerint összeomlik az egész alkotmány, és a létfontosságú felszerelésünket szállító két kocsi alábukfencezik vagy húszméternyire, a gyors sodrú folyóba. Szerencsére a másik Toyota meg a sokkal könnyebb teherautók már átértek a túlsó partra. A másik Toyotához vontatókötelet kötöttünk, lassan, igen-igen óvatosan kihúztuk ikertestvérét, és átjuttattuk a hídon.

Az út kényelmetlensége és veszedelmei közepette mindannyiszor megkönnyebbülés volt, ha egy-egy révhez értünk, bár ez mindig lassította haladásunkat. A komp a második világháborúból megmaradt acélpontonokból áll, ezeket, akár az óriás kenukat, összeszíjazták, és a tetejükbe pallót fektettek. Az alkotmányt jól megtermett révész hajtja, végtelenül hosszú és vaskos bambuszrúddal. Nem csekély teljesítmény a ki- és beszállás ezekre a kompokra. A komp a parthoz vagy kikötőhelyhez oldalaz, majd négy deszkát raknak le, hegyes szögben. A gépkocsivezető ezekre a deszkákra passzítja az autó kerekeit, felhajt a deszkán, és nagy dörrenéssel landol a kompon. A komp meghőköl, meginog, keringőzik egyet a barna vízen. Ha pedig történetesen épp a túlsó parton vesztegel, meg kell húzni a pálmafára szerelt csengőt, vagy ha ilyen nincs (ami felettébb gyakran megesik), rekedtre kiabálhatod magadat, míg csak a révész meg nem hallja, félbehagyja enyelgését valamelyik telt idomú falubeli szépséggel, s kelletlenül, lassan, áttolja a kompot értetek.

Mihelyt azonban a komp fedélzetére kerültünk, ott már békesség uralkodott. A komp mozgása lassú volt és sima, a nap kellemesen sütött, s más hang nem hallatszott, mint az irdatlan bambusz plop-plopja, szisszenése, ahogy a révész

izmos karja a folyóba merítette. Néha megpillantottunk egy csillagfehér kócsagcsapatot: zárt kötelékben szálltak új halászterület fölé, olykor egy törpe jégmadár csapott le, élénk kéken-vörösen és nyílegyenesen a folyóra, fejünk felett az égen pedig fekete keresztek: kányák kerengtek. Időnként elhaladt mellettünk egy-egy fatörzsből kivájt, parányi csónak vagy egy kenu, oly szelíden szántva a vizet, hogy szinte nyomot sem hagyott, s hullott levélként vagy maghüvelyként siklott némán tova a folyó felszínén.

Az út egyre rosszabb és rosszabb lett, végül már csigatempóban haladtunk, de még így sem kerülhettük ki a kegyetlen gödröket, sem az irdatlan köveket. Az út hegynek tartott, már százméternyire lehettünk a tengerszint felett, a hegyoldal szinte függőlegesen ereszkedett alá kókusz- és Ravenala pálmák között, s fölöttünk is meredeken magasodott. Ezt a területet valamikor megtisztították, földművelés céljára, amivel azután felhagytak, s azóta alacsony bozót és kúszónövény vette át az uralmat, ezen üt át zöld rakéta módjára itt-ott egy pálma vagy Ravenala, páva módjára teregetve szét leveleit. A partvonal egy sor óriási öböl, gyönyörű, kétszersült színű homokparttal, néha sziklaszirtekkel tarkítva. Maga a tenger mélykék, s ahol a barna homokon megtörnek a hullámok, taréjuk fehér korall nyaklánccként nyúlik a végtelenbe.

Idővel megálltunk egy falunál, ahol régi barátunkkal, Roland Albignac professzorral volt találkozónk. Ő hozta létre az Ember és Bioszféra Rezervátumot, ahol dolgozni szándékoztunk. De ahogy már a madagaszkári randevúkkal lenni szokott – ezt sem sikerült nyélbe ütni. A helybéliek, ugyancsak szokás szerint, segítőkészen előadták híreiket

barátunkról. Repülőn jön, autón jön, tengeren jön, már itt is van, itt volt, Párizsban van, és nem jön egyáltalán.

A félretájékoztatás tömegétől kábultan elhatároztuk, hogy megebédelünk a helyi *hotely*-ben, hátha Albignac Pimpernel mégiscsak felbukkan. Ha nem, akkor folytatjuk utunkat, hogy elérjük a következő kompot, ami az árapálytól függ, s amiről szintén jócskán kaptunk már kétséges tájékoztatást.

Felüdültünk az egyszerű, de kitűnő ebédtől – friss hal volt, csirke, meg az óriási, kötelező tál rizs, ami nélkül tisztességes malgas étkezés el sem képzelhető –, és elindultunk. Jókora út állt még előttünk, és egyre lassabban haladtunk, mire elértük hát a folyót, az ég már finom zöldre fakult, és vészjóslóan megnyúltak az árnyak.

Megkönnyebbülésünkre a kompot még a folyó innenső partján találtuk, de a révész aggódott, hogy beáll az apály, és a víz rohamosan apad. Ha nagyon alacsony a vízállás, nem tudunk kihajtani a túlsó partra, és megrekedünk a folyómederben, ami nem volt nagyon csábító gondolat, mivel a kényelem kellékei, úgymint párnák, *lambá*-k és gyékények mind az autók mélyén rejtőztek, szükségképpen ki kellett volna belezni a kocsikat, az élelemről nem is beszélve.

Sietősen ráhajtottunk a kompra – szerencsére elég nagy volt ahhoz, hogy két kocsi ráférjen egyszerre –, és a révész gyorsan áthajtott bennünket a sötétedő folyón. A túloldalra érve azonban rémülten tapasztaltuk, hogy az apály még annál is gyorsabban állt be, mint számítottuk, és nem tudunk kihajtani a partra, mert a komp immár több mint egy méterrel a kikötőstég alá került. Am a rendíthetetlen révész kijelentette, hogy ötven méterrel lejjebb tesz majd ki bennünket egy kis homokparton.

Elragadtatásunkat tetézendő az eső is eleredt; nem volt éppen felhőszakadás, de az a fajta finom szitálás, amelynek megvan az a pióca-tulajdonsága, hogy mindenbe behatol. Elértük a kis homokpartot, és itt nagy megkönnyebbülésünkre sikerült épségben partra szállnunk. A komp már fordult is a többiekért. Megüzentük, hogy továbbmegyünk a négymérföldnyire – hat és fél kilométerre – fekvő faluba, és vacsorával várjuk őket. További buzdításul azt is tudattuk, hogy majd kipakoljuk a sört. Elhajtottunk hát a szitáló esőben, és sötét lévén, a zötykölődés-hánykolódás még komiszabb volt. Fényszóróink mindenféle fura árnyékot vetettek az útra: lehetetlen volt megállapítani, melyik a gödör, melyik a kő, és mi a villózó fények játéka.

Nagysokára megérkeztünk a szuroksötét faluba, ahol már az igazak álmát aludta mindenki. Érkezésünket néhány kutya üdvözölte, amúgy félvállról azok is, és menten visszatértek vackukra. A *hotely* hosszú, alacsony, barátságtalan fa- és bambuszépület volt, zsúptetővel. A gazda terebélyes felesége meg a családja semmi jelét nem mutatták riadalomnak vagy ingerültségnek érkezésünkkor, hanem kitűnő jó kedéllyel kászálódtak ki ágyukból. Elmagyaráztuk Madame-nak, hogy hamarosan tizenegyen leszünk, és mivel dél óta egy falatot sem ettünk, valamennyien készek vagyunk a kannibalizmusra, hacsak nem varázsol az asztalra egy hadsereg élelmezésére elegendő étket. Ránk ragyogtatta széles, békés mosolyát, amit az asszonyok a nyelves, de mulatságos kisgyerekeknek tartogatnak, és derűsen elevezett a konyha tájékára, maga előtt terelve csemetéi nyáját.

Az étteremmel kombinált jókora nappali szoba vaskos keresztgerendái között kilátszott az áporodott bambuszzsúp.

A helyiség bútorzata hosszú, ősöreg, gyalulatlan deszkaasztalokból állt, hasonló korúak lehettek a hosszú falócák is. A sarkokban két-két pirinyó olajlámpa égett, halvány fénysávot vetve, ami annyira sem világított, mint a kandalló tüze tette volna. Fafüst fülledt szaga töltött be mindent, a bútorok fájának enyhén zsíros volt a tapintása. A „civilizált" küllem érdekében néhány plakátot szögeztek a falra – két telt keblű szőkeség reklámozott holmi valószínűtlen és minden bizonnyal végzetes terméket, egy merőben oda nem illő poszter pedig a New York-i felhőkarcolókat ábrázolta. Ettől eltekintve lehettünk volna akár egy kora középkori angol tanyaházban, valamelyik valószínűtlen nevű szász uralkodó, Knut vagy Ethelred idejében.

Halovány füstgomolyok szűrődtek át a konyhába vezető ajtón, hátukon megnyugtató ételszagot hoztak. Az asztalon két macska ült, összegömbölyödve, tűpárna módra, már ahogy a macskáknak szokása. Az asztal alatt kutyák aludtak vagy bolházkodtak kéjesen, a sarokból két álmos csirke meg egy kacsa nézett bennünket üres tekintettel. A konyhaajtó mögül egy csapat pici, göndör hajú, tarkabarka rongyokba öltözött gyerek bámult ránk akkora fekete szemekkel, mint megannyi tojástartó – szent borzalommal töltötte el ókét ezeknek a különös *vazahá*-knak meg az érthetetlen felszerelésüknek az inváziója. Marsbéli látogatónak tűnhettünk fel a szemükben.

Elhatároztuk, hogy megvárjuk a vacsorával a többieket. Brúnót visszaküldtük a komphoz, megnyugtató üzenettel, ami az étkezést illeti, és némi sörrel, hogy szomjukat olthassák. Vagy egy óra múlva visszajött, és jelentette, hogy a komp hősiesen igyekezett átvinni az utolsó teherautót meg a Toyotát, de az apály bizonyult erősebbnek. Barátaink

megfeneklettek a folyó közepén, és ott is maradnak, míg be nem áll a dagály.

Megvacsoráztattuk Brúnót, aztán visszaküldtük, hátha tud valamit segíteni, no meg hogy tartsa köztünk az összeköttetést. Mivel nem tudhattuk, milyen trükkökre képes az árapály, az látszott a legértelmesebbnek, ha mi is megvacsorázunk.

Nem számítottunk lucullusi lakomára, de Madame elénk varázsolt egy pompás halpaprikást, különféle kishalakból, kagylókból és rákokból, egy nagy tál „földalatti" mogyorót, forró mártásban, no és persze annyi rizst, hogy fél tucat párnát meg lehetett volna tölteni vele. Épp falánk módon tisztára törölgettük kenyérdarabkákkal a tányérunkat, amikor megjelent Bruno – teljes pánikban. A révészek túlságosan korán próbálták kitenni a Toyotát a kis homokpartra. A kocsi orral a homokba zuhant, és ott ragadt, a dagály pedig vidoran emelkedik. Ha nem csinálunk valamit a lehető leggyorsabban, a Toyotát elnyeli a víz, és vele együtt értékes felszerelésünk felét. A mi Toyotánk elején szerencsére volt egy csörlő – épp az, amire sürgős szükség volt. Bruno elszáguldott kocsinkkal, hogy mentse, ami menthető.

Hullafáradtan érkezett meg a csapat: még a csörlővel is nehéz volt kiemelni a homokból-vízből a pukkadásig megrakott járművet. Enélkül a hasznos szerkentyű nélkül még most is ott vesztegelnének. Letelepedtek, befalták az ennivalót, aztán nekiláttak kipakolni a Toyotát, és megvizsgálni, mi kárt tett a holmiban a vízkeresztség. Általános meglepetésre nem történt nagy kár, a helyzet korántsem volt annyira borzasztó, mint amilyenre számítottunk. Sajnos értékes szárazelemeink jártak legrosszabbul, de miután valamennyit kiszedtük és

megszárogattuk, megállapítottuk, hogy a háromszázból mindössze hetven fürdőzött túlságosan sokáig a tengervízben és vált használhatatlanná. Szerencsére még így is bőségesen elegendő maradt céljainkra.

Másnap is még cudarul esett, miáltal kétszeresen nehéz volt megszárítani a holminkat. A kiugró tető alatt kifeszítettünk egy szárítókötelet, arra teregettük sátrainkat – olyanok voltak, mint a bálnabőrök. Minden egyebet be kellett hurcolni a *hotely* nagyszobájába, és tüzetesen szemügyre venni, mi ázott át. Ahol csak lehetett, friss vízzel mostuk le a tengervizet. De a szakadó esőben minden igen lassan száradt.

John felfedezte, hogy még két ajtó vezet az étterembe, és amikor ezeket is kinyitottuk, mindjárt sokkal világosabb lett, és jobban megvizsgálhattuk felszerelésünket. Ez a három ajtó körülbelül olyan volt, mint három, függőlegesen felállított képernyő, s egy lócán ülve kényelmesen szemlélhettem a *hotely* előtt, a főutcán zajló érdekes tevékenységet. Először John nyurga alakja haladt át a képen, olyan óvatosan vitt valami szerkentyűt, mintha üvegből volna. Utána Q. jelent meg, ő az ellenkező irányba igyekezett, hasonló járatban. Majd Bob pattant elő, mint valami felhúzós játék, keze tele papírkötegekkel, ajka némán mozog, arca mély koncentrációt fejez ki. Ezután megjelentek a csoport többi tagjai, ki dinamót hurcolt, ki egy jókora doboz pótolhatatlan elemet. Mindeme tevékenység hátterében gyerekek álltak az esőben, és lenyűgözve bámulták az ingyencirkuszt.

Egy pókhasú, fontoskodó képű kis fehér kutyakölyök, akinek egész Madagaszkár a rendelkezésére állt, megfontoltan előbaktatott, és bőségesen lepisilte a Toyota egyik kerekét. A kocsi alatt egy csapat ázott, csapzott csirke

talált menedéket az eső elől, több kacsa meg egy disznó viszont láthatólag élvezetét lelte az ádáz időben: a disznó elégedetten röfögve és visítva fetrengett a sárban, a récék ünnepélyes hajóhada billegő farokkal kacsázott végig az utcán, mintha fontos találkozóra igyekeznének. Egy férfi kisebb zebucsordát terelt, s látszott ugyan, hogy zebuk is, gazdájuk is szívesen megállnának és bámészkodnának egy kicsit, azért csak tovasiettek.

Az eső idővel elállt, a nap daliásan igyekezett átküzdeni magát a szürke, párás égen. Frank kicsomagolta horgászbotját, és Lee-vel lementek a tengerhez, néhány száz méternyire, hogy horogra kapják az ebédünket. Igyekezetüket nem koronázta siker. John és Q. portyázni indult, és egy *Typhlops*-szal, ártalmatlan vakkígyóval tértek vissza: fekete volt és fényes, mint a cipőfűzőcukor, a hossza vagy tizenkét centi. Ez a mókás kis kígyó nem teljesen vak, de a szemét áttetsző pikkely fedi, miáltal szegény jószág csak a fényt meg a sötétséget tudja megkülönböztetni. Nyugodt, visszavonult életet él, a föld alatt ás magának vackot, apró rovarokkal és termeszekkel táplálkozik. Annyira kényes a magánéletére, hogy jóformán semmit sem tudunk róla.

A nap immár teljes pompájában ragyogott, felszerelésünk halmai némán gőzölögtek. Másnapra remélhetőleg minden megszárad, és folytathatjuk utunkat Mananarára.

A Kristályerdőn is túl

Másnap reggel korán indultunk, s habár ezt lehetetlennek képzeltük volna, az út minden eddiginél pocsékabbnak bizonyult. Hatalmas kőgörgetegek kényszerítettek épp azokba a gödrökbe, amelyeket minden igyekezetünkkel megpróbáltunk elkerülni. Az esőnek hála, a sár vörös kovásszá változott, és csúszós felszíne alatt kellemetlen meglepetéseket okozó sziklacsomagok ágyazódtak be. Csípőm és hátam már annyira gyötört, hogy szívből kívántam, bárcsak megfogadtam volna Lee tanácsát, és repülővel értem volna el utunk célját, ahelyett, hogy erre a velőtrázó zötykölődésre vállalkozom. De a nap sütött, kék volt az ég, és szelíden gőzölgött a világ.

Meglepően kevés madarat láttunk, viszont annál nagyobb számban az állatvilág egyéb képviselőit. Egypár csokoládébarna képű, hetvenkedő járású gyűrűsfarkú manguszta volt olyan józan, hogy megvárta, míg karavánunk elhalad, csak azután kelt át az úton, lassan, hányaveti modorban; arany szemükkel érdeklődve szemléltek bennünket, farkuk égnek meredt, mint egy-egy nyílegyenes felkiáltójel. Egy ízben boa keresztezte előttünk az utat, kéjes vonaglással írt le lassú hurkokat a sárban. A túloldalra érve megpihent – holott nyilván tudatában volt jelenlétünknek –, majd felsiklott a parton, és eltűnt; teste úgy fénylett, mintha frissen olajozta volna. Madagaszkár valamennyi emlőse és hüllője annyira szelíd, tűnődtem, hogy könnyű prédái

lehetnek egy jól célzott bozótvágó késnek vagy akár a legsutább kocavadász figyelmének.

Áthaladtunk egy falun, amely szinte láthatatlanul bújt meg a dombok redői között, s beértük lakosainak egy csoportját, akik az úton cipeltek valamit, gyalogszerrel. Ahogy közelebb értünk, láttuk, hogy a csoportot férfiak és legénykék alkotják, mindannyiukon a madagaszkáriak kedvelt fejfedője, a szalma „puhakalap". A csoport közepén négy férfi durván összeácsolt hordágyat vitt, amelyen egy öregembernek *lambá*-val félig-meddig leborított holtteste feküdt. A gyászmenet szerfelett vidámnak látszott, élénken csevegtek, cigarettáztak, integettek nekünk, amikor elhaladtunk mellettük, az idős hulla pedig szapora táncot járt a hordágyon, mintha csak élne és virulna.

A malgas nép egészségesen, kedélyesen viszonyul a halálhoz. Sok malgas törzsnél dívik őseik kihantolásának szokása, jó bulit rendeznek a csontoknak, aztán ünnepélyesen újra eltemetik őket. Azt mondják – hogy igaz-e, nem tudtam megállapítani –, a madagaszkári taxikon ilyen tábla olvasható:

Városi fuvar	7000 frank
Esküvő, temetés,	kihantolás megegyezés szerint

A kihantolási ceremóniának *famadihana* a neve. Néha olyankor kerül rá a sor, amikor messze földről hoznak haza egy halottat, hogy ősei sírjába temessék

– ez alkalmat ad arra, hogy a már eltemetett holtakat kihantolják, megvendégeljék őket (például megmosdassák a csontokat), majd új selyem halotti lepelbe burkolják. Ilyen szertartást végeznek olykor egy-egy új sír „megnyitó"

ceremóniája alkalmával, amikor ideiglenes temetkezési helyéről hozzák el a holttestet. A *famadihana* nagy ünnepségek keretében zajlik, szól a zene, énekelnek, táncolnak (gyakran még az ősök csontjait is felkérik egy fordulóra). A holttestet felemelik, hordozzák, a leszármazottak beszélnek hozzá, még meg is sétáltatják, hadd nézze meg, mi újság a városában, falujában. Örömteljes alkalom, szöges ellentétben a mi komor, könnyáztatta gyászceremóniáinkkal.

Kimondhatatlan megkönnyebbülésünkre késő délután végre elértünk Mananarára. Rozoga házakból álló álmos kisváros, három útját alighanem a véletlennek és nem tervezésnek köszönheti; mindegyik lyukacsos, akár az ementáli sajt. A helybéli lábasjószág abban a tévhitben él, hogy ezt a meleg, ragyás területet neki építették. Minden lépten-nyomon zebuk hevertek, sztoikusán kérődzve, mintha nem is létezne autóforgalom. Két jól megtermett ifjú kakas, combjuk akár a birkózóké, szívet gyönyörködtető viadalba bonyolódott, derekasan igyekeztek egymást felnyársalni hosszú, görbe, sárga sarkantyújukkal. Bronz-, aranyszín és sárga tollazatuk ragyogott a napfényben. Egy gödörben tyúkanyó kotyogott magának és öt csibéjének, és nem létező ennivalót keresett, egy másikban négy kacsa porfürdőzött sűrű hápogás közepette, a harmadikban a kiéhezettség utolsó stádiumában senyvedő szuka hevert, három izmos kölyke élénken böködte a fejével, míg nagy igyekezettel próbáltak aszott emlőiből némi folyadékot fakasztani.

A város lakosai az utakat, jobb híján, szakasztott ilyen lezser modorban kezelték, ide-oda ballagtak, fejükön terménnyel teli kosárral, nem néztek se jobbra, se balra, néha

meg-megálltak és elpletykálkodtak a – végtére is – főútvonal kellős közepén. Még akkor se nagyon törődtek velünk, ha kürtöltünk, legfeljebb egy felületes pillantást vetettek ránk, és ráérősen kitértek az útunkból.

Ahogy az ilyen isten háta mögötti kisvároshoz illik, a *hotely* nagyjából emlékeztetett egy vadnyugati csellóra. Gerendákból összerótt építmény volt, körülötte verandával. Bent jókora söntés és étterem, a konyha az épület hátuljában. A főépület mögött, a kertben egy bokorra való parányi faház. A faágyak nem ismerték a rugós matrac henye fényűzését. A fürdőszoba valamicskével nagyobb volt, mint egy vízkórban elhunyt személy koporsója, felszerelése néhány vödör víz, s ha végeztél a fürdőzéssel, azon egyszerű módon szabadulhattál a fürdővíztől, hogy kiöntötted a deszkapadlón tátongó rések közé. Ezt az egészségügyi intézményt foszladozó zsinóron lógó egy szál csupasz villanykörte világította meg, gesztenyénél alig valamivel nagyobb. Minthogy a malgasok meglehetősen alacsonyak, a villanykörte épp a megfelelő magasságban volt ahhoz, hogy a szemembe bokszoljon, valahányszor be-, illetve kiléptem a fürdőből. Miután megmostam a hajamat, a villanyzsinór tekeregve életre kelt, és szerelmes ölelésébe fogta vizes fejemet, oly módon, hogy menten villamosszékben érezhettem volna magamat, ha a dinamó egy kicsit jobban strapálja magát a feszültség tekintetében. A hálóhelyeket egy sor keskeny ösvény kötötte össze, amelyeket kagylóval köveztek ki – ezek szelíden csilingeltek, ha az ember végigment rajtuk, s ha későn tért lefeküdni, a *hotely* valamennyi lakóját felébresztette.

A tulajdonos egy karcsú, mindazonáltal némileg bokszoló kinézetű malgas volt, aki előző életében könyörtelen mongol kalóz lehetett. Az intézményt a felesége igazgatta, magas,

karcsú, virágzóan szép kínai asszony, olajbogyó-fekete szeme kifürkészhetetlen, gyönyörű bőre krémszínű. Mindig makulátlan volt az öltözéke, és szállodájának népes, fiatalkorú személyzetét vaskézzel kormányozta. A huszonnégy órán át nyitva tartó bárban az italok széles választéka a sörtől a helybéli rumig terjedt, mely utóbbinak a hatására a legnőiesebb rubensi idomú hölgyek mellkasán is kinőtt volna a szőr. Madame sólyomszemű diktatúrája alatt a nap és az éj bármelyik órájában ínycsiklandozó és bőséges étkeket tálaltak fel, zokszó nélkül, ami pompásan megfelelt kissé szeszélyes életvitelünknek.

A *hotely* volt a madagaszkári kristálykereskedelem centruma, s ez megvilágított számomra egy rejtélyt. Madagaszkár és Brazília a világ kristálytermelésének központja. Madagaszkár egy paraszthajszállal megelőzi az Újvilágot. Tudatlanságomban feltételeztem, hogy a szigeten valahol kristálybányák vannak, ahol izmos bányászok fejtik csákánnyal az értékes követ a föld mélyéből, körülbelül úgy, mint a hét törpe. Mi sem állhatna távolabb az igazságtól. Az igen hatékonyan közönséges kőnek álcázott kristály sűrűn lepi az erdők talaját. A vállalkozó szellemű falusiak kimennek és felszedik, aztán eladják a helybéli exportálóknak, köztük a *hotely* tulajdonosának.

Mindezt első ottani reggelünkön fedeztem fel, amikor különös zajt hallottam. Nagyjából emlékeztetett az afrikai üstfoltozó madár monoton rikoltására: mintha parányi üllőn kalapálna bádogot valaki; a csengő, pengő, igen kellemes hang, akár a nászdalukat zengő kis békáktól hemzsegő mocsáré. Forrásának keresésére indulva egy csoport lányra bukkantam: gyékényből összeábdált napellenző árnyékában ültek, és apró kalapáccsal ütögették a nagy kristályokat,

akkora, vagy valamivel nagyobb szilánkokká, mint a paradió. Az anyakristályról levertek egy jókora darabot, majd óvatosan kalapálgatva lehántottak róla minden tisztátalanságot. A megtisztított kristály szürkésfehéren csillogott, mint holmi parányi jégcsap, miközben az egyre növekvő halomra hajították. A kristályt azután becsomagolják, és Európába küldik, ahol egyebek között lézergyártásra használják.

Felfedezésem minden eddiginél élénkebbnek mondható tevékenységre sarkallta Frankét, kiderült ugyanis, hogy kristályt gyűjt, s mivel váratlanul a forrásnál találta magát, persze izgalomba jött. Kemény alkudozás után a *hotely* tulajdonosával, aki mellesleg kristálykereskedő is volt, Frank beszerzett egy átlagos tégla nagyságú, de valamivel vastagabb fekete kristályt. Az elnevezés nem volt találó, mert a kristály inkább füstszürke volt, mint a perzsamacska. Utunk folyamán később én is szereztem egy nagy kristályt, ami szerintem sokkal különb. Finom mályvarózsaszínje az erősen hígított vörösborra emlékeztet, és ugyan nem csiszolt, mégis gyönyörű, mint egy óriási, gyűrött szélű rózsaszirom.

Több okból is frusztráltak voltunk, amikor megszálltunk a *hotelyhen*. Először is: nem voltunk biztosak benne, mi lenne a legjobb terület főhadiszállásunk számára: mihelyst ugyanis megtelepszünk, ott kell maradnunk, és valamennyi elfogott állatot odavinnünk, a vadászatra pedig onnan kell csillagtúrákat szerveznünk. Másodszor: abban sem voltunk egészen biztosak, az erdőnek mely területein vadászhatunk anélkül, hogy kikérnénk az elillant Roland Albignac professzornak, a városon kívül fekvő Ember és Bioszféra Rezervátum tanácsadójának, a tanácsát. Idefelé jövet kellett

volna találkoznunk vele, és a segítségére sürgős szükségünk volt.

A Rezervátumnak lenyűgöző és fontos a koncepciója, kivált olyan helyen, mint Madagaszkár, ahol már alig maradt erdő. A Rezervátum számára kijelölt igen nagy terület koncentrikus körökre van osztva, nagyjából úgy, mint a céltábla. A középpontjában levő érintetlen erdő szent és sérthetetlen. Még tudósok sem léphetnek a területére, legfeljebb valami egészen különleges okból. A Rezervátum következő köre is érintetlen erdő, ezt azonban felügyelet mellett korlátozott mértékben lehet vadászatra és fakivágásra használni. Az erdőt annak rendje-módja szerint használják, szelíd kézzel és bölcsen állítják az ember szolgálatába, de gondjuk van a benne tanyázó milliónyi egyéb létformára is. A harmadik zóna, a céltábla külső köre, mezőgazdasági tevékenység színhelye. Okosan irányítják, hogy a földet ne zsákmányolják ki, és továbbra is elláthassa az embereket. Ez a figyelemre méltóan intelligens koncepció – ha a gyakorlatban is működik – valóban segíthet Madagaszkáron.

Létfontosságú volt megtudnunk, hol kezdődnek és hol végződnek a különböző zónák, hol kezdhetjük a vadászatot a bujkáló áje-áje után. Igen fontos volt tehát felfedeznünk Albignac Pimpernel hollétét, hogy kiválaszthassuk főhadiszállásunk számára a megfelelő területet.

Ami engem illet, roppant kellemetlen kutyaszorítóban voltam, a csípőm ugyanis az idáig tartó kocsikázás elleni tiltakozásul sztrájkba lépett. Csak ugrándozva tudtam sántikálni, mint nyolcvanéves agg a zsákfutó versenyen. Tehetetlenségem különösen a *hotely* egészségügyi berendezéseinek használatakor volt szembeszökő. Mint holmi

téli álmából kelletlenül felserkenő alvajáró teknősbéka, botorkáltam a kagylóval kirakott ösvényen, s kénytelen voltam bezárkózni a vaslemezből tákolt építménybe, amelynek a berendezése két cement „lábnyomából meg egy lukból állt: az utóbbi, térfogatát tekintve, mintha elvetélt kezdeménye lett volna a Csalagút bejáratának. A berendezés kiváltképp azért volt hátrányos a számomra, mert ha egyszer leguggoltam, nem volt semmi, aminek a segítségével ismét felhüzódzkodhattam volna. Az első sikertelen kísérletek alkalmával Lee szerencsére hallótávolságban volt, és kimentett szorult helyzetemből, ettől fogva azonban kénytelenek voltunk párosán látogatni a toalettet, hogy Lee kiszabadíthasson. El sem tudom képzelni, mit gondolhatott rólunk a *hotely* többi lakója, hiszen a hely aligha volt alkalmas romantikus találkák lebonyolítására.

Előadtam a problémát Q.-nak, aki pillanatnyilag éppen a helybéli ácsot terrorizálta, hogy készítsen nekünk fészekdobozokat, amelyek remélhetőleg hamarosan áje-áje lakóhelyül fognak szolgálni.

– Használható az a te ácsod? – érdeklődtem.

– Igen, ha az ember a körmére néz – mondta Q.

– És a műalkotásaiból nem állnak ki a szegek? Tapasztalatom szerint az ácsoknak ez kedvenc manővere.

– Nem, igazán óvatos. Miért kérded?

– Mert ha elkészült a fészekdobozokkal, szeretném, ha csinálna nekem egy olyat, amit ifjabb éveimben dörejládának hívtunk.

– Hát az meg mi a csuda? – kérdezte döbbenten Q.

– Felbecsülhetetlen értékű feneketlen láda, aminek lyuk van a tetején. A ládát a földbe vájt gödör fölé helyezzük: hipp-hopp, már ott is a dörejláda. Kényelmesen el lehet rajta

üldögélni, és ráadásul igen csinos látvány. Paraguayban rózsafából csináltak nekem egyet, de itt beérem szerényebb minőséggel is.

– Nem hiszem, hogy problémát okozna – vélte Q.

– De miért hívják dörejládának? …Ja, már értem.

– Örülök – bólintottam komolyan. Nem óhajtottam részletes fejtegetésbe bocsátkozni a bútordarab elnevezésének etimológiájáról.

Q. hamarosan beállított a kívánt darabbal. Zömök, erős alkotmány volt, el is kereszteltem Quentin Kuckójának, és azontúl sokkal kellemesebb körülmények között vonulhattam vissza a Természet kies és lágy ölére.

Útban Mananara felé természetesen minden ígéretesnek látszó falunál megálltunk, ahol csak maradt némi erdő, és áje-áje után érdeklődtünk. Csüggesztő eredménnyel. A legtöbb falusi még csak nem is látott véznaujjú makit életében. Még a legöregebb falusi, aki jócskán maga mögött hagyhatta már nyolcvanadik esztendejét, még ő is hevesen tagadta, hogy a közelükben efféle veszedelmes bestia tanyázhat. Az egyik faluban beismerték, hogy úgy tíz esztendeje egy áje-áje dúlta fel ültetvényeiket, de menten le is ölték. Mindent egybevetve: sehol az a makiözön, amely felvidíthatta volna elborult kedvünket.

Míg vártuk, hogy Roland Albignac előbukkanjon a semmiből, elhatároztuk, hogy felderítjük a környéket, hátha találunk megfelelő helyet főhadiszállásunk számára. Meg a falusiakat is tovább kérdezgethetjük az áje-áje felől. John az egyik Toyotával reménykedve elszáguldott északnak, Q. pedig nekilátott, hogy feltérképezze Mananara vidékét. Nagyjából bizonyosak voltunk benne, hogy a varázsujjú állat igenis

honos ezen a területen, hiszen mind a párizsi vincennes-i állatkert, mind az Egyesült Államok-beli Duke Egyetem itt fogott néhány esztendeje több példányt, hogy elkezdhessék fogságban tenyésztő programjukat, aminek azonban egyelőre még nem volt gyümölcse. Az általuk fogott legfiatalabb áje-áje, a valószínűtlen Humphrey névre hallgató bébi az első áje-áje, amit életemben láttam, és ami valójában egész expedíciónk ihletforrása volt.

Létszámunk egyébként szaporodott: felfogadtunk egy Julián névre hallgató, jóképű, ám kissé együgyű ifjoncot, akinek az volt a híre, hogy kiváló áje-áje-vadász, s már sok ilyen teremtményt fogott különféle állatgyűjtemények számára. Merészen kúszott fel a fára, és kézzel fogta el az állatot: nem csekély teljesítmény, figyelembe véve az áje-áje fogainak méretét, no meg azt a tényt, hogy két-három harapással leborotválja akár a kókuszdió tetejét – héjastul, mindenestül. Mondanom sem kell, Julián kezén, karján impozáns sebhelyek tanúskodtak az áje-áje harapótehetségéről. Határozatba vétetett, hogy ő meg Q. éjszakánként cserkészik be a Mananarával szomszédos erdőt, hátha nyomára lelnek kutatásunk érdekes tárgyának. Én a *hotely*-ben maradtam, egyre dühösebben számos nyavalyám miatt, amely megakadályozott benne, hogy szívem szerint részt vehessek az éjszakai portyákon; Lee pedig a város közvetlen környékét derítette fel.

Egyik úyán felfedezte, hogy a város peremén levő folyót tekintélyes vashíd szeli át. A hídon túl kitűnő minőségű makadámút vezet, ami azonban mintegy harmincöt mérföld – ötvenöt kilométer – után megmagyarázhatatlanul megszakad egy Sandrakatsy nevű kis falunál. Tudakozódásunkra kiderült, hogy mi okból építették a nagy semmi közepén,

láthatólag cél nélkül ezt a darabka utat. Egy hajdani elnök felesége Sandrakatsy szülötte volt, s ott látta meg a napvilágot, és ott is lelt végső nyugvóhelyet valamennyi őse. Ha az elnökné (derék malgas módjára) olykor-olykor fel akarta keresni őseit, rémséges úton közelíthette csak meg a sírjukat. Férje (derék hitves módjára) azzal segített az asszony gondján, hogy makadámutat építtetett. Felesége persze boldog volt, nemkülönben az út mentén lakó falusiak, akik immár sokkal könnyebben hordhatták be árujukat a mananarai piacra.

Ezen az úton végzett felderítése során bukkant Lee egy falura a szépséges Mananara folyó partján, ahol a jókora homokos terület eszményi szálláshelynek ígérkezett. De mielőtt határozhatnánk, meg kell várnunk az egyelőre lidércként eltűnt Roland-t.

John közben visszatért, és jelentette, hogy becserkészett egy területet, ahol a falusiak szerint áje-áje is van, megfelelő táborhely is. Csak az a baj, hogy az odavezető út siralmas, a hidak pedig aggkori végelgyengülésben szenvednek. Ha egy vagy több híd beszakad alattunk, az egész expedíció (és a tetejébe az esetlegesen foglyul ejtett valamennyi áje-áje) ott reked. Nincs mit tenni: meg kell várni, mit tanácsol Roland.

Q. több esti portyán vett részt Juliánnál, de nem láttak semmit. Azután egy reggel, miközben épp reggelimet fogyasztottam a verandán, betántorgott Q.

– Nem fogod elhinni – lihegte, és lerogyott egy székre.

– Mit nem fogok elhinni? – érdeklődtem.

– Áje-áje – nyögte Q. – Áje-áje, ameddig a szem ellát. A fákon fogócskáznak. Én még ilyen… Nem, ezt nem lehet

szavakkal leírni. Mesés! Hihetetlen! Már úgy értve… Csak úgy nyüzsögnek, amerre nézel!

– Vegyél mély lélegzetet, és mondd el szép lassan. Az elejétől – tanácsoltam, és töltöttem neki egy csésze kávét. Q. felhörpintette az éltető nedűt, és belekezdett a mesébe.

Este fél nyolc tájban Juliánnál egy érintetlen erdőrészhez értek, és hirtelen azon kapták magukat, hogy nyolc-tíz véznaujjú maki veszi őket körül. Q. úgy vélte, párzási gyülekezet közepébe csöppentek. A tüzelő nőstény tudvalévőleg egyszerre több hímet vonz. Q. nagy recsegés-ropogást hallott, amiből arra következtetett, hogy a nőstény által felizgatott hímek csetepatéjának a fültanúja. A hímek „ahhha” kiáltása emlékeztetett a gyűrűsfarkú maki hangjára, a nőstények pedig éles „íhí”-ket hallattak. Jócskán hallatszottak dühös hangok is – sziszegő horkanások, amelyekkel valószínűleg a dühös hímek igyekeztek egymást elijeszteni. Fel-alá szaladgáltak a kúszónövényeken, mint a mókus, és a Ravenala pálma virágainak tövét nyalogatták – valószínűleg nektárra szomjasan –, meg a fák törzsén nőtt gubacsféleséget rágcsálták. Ezt aztán kiköpték, tehát valószínűleg a gubacs belsejében szimatoltak ki kukacokat vagy rovarokat. A fákon, mesélte Q-, igen ügyesek és fürgék, fejjel lefelé másznak le is, föl is, táplálkozás közben pedig a hátsó lábuknál fogva lógnak.

Mondanom sem kell, mennyire megörültem a pompás hírnek. Eszerint a legjobb helyre jöttünk – hiszen sikerült rálelnünk ezeknek a bujkáló teremtményeknek egy kolóniájára. Most már nincs is más dolgunk, mint elfogni őket – amit persze könnyű mondani, de megtenni annál nehezebb. És minél előbb el kell terjesztenünk a hírt a faluban is, mert

két napja nyugtalanító információt kaptunk egy másik, közeli településről.

A tapasztalt állatgyűjtő nem csodálkozik, ha elképesztő dolgok történnek. Nagy távolságokra utazik, kényelmetlen körülmények között, hogy valamely állatnak a nyomára jusson, és amikor végre útjának céljához ér, és érdeklődik a kiszemelt zsákmány után, ilyeneket hall mindenkitől:

– 0, most nincs erre egy sem, de bezzeg a múlt héten…! Húszat is láttam a tulajdon szememmel, Charlie pedig… Charlie, hányat is láttál? Negyvenet. Na, tessék. De persze most ez nem a megfelelő időszak. Mondom, múlt héten kellett volna jönnie.

Holmi gyengébb idegzetű állatgyűjtő néhány heti ilyen szöveg után már zárt osztályra kerülne. Pedig mi még ennél is komiszabb dologba botlottunk. Egyik faluban azt hallottuk, hogy áje-áje-fészket talált valaki – hát odamentünk, megvizsgálni a helyzetet. Odaérve megbizonyosodtunk felőle, hogy a kérdéses fészek – patkányé. A falubeliek azonban rendíthetetlenül állították, hogy áje-áje is van, hiszen, mondták büszkén, tíz napja fogtak is egyet. – Mit csináltak vele? – érdeklődtünk izgatottan. Megölték, mondták, mert a kókuszdióikat dézsmálta.

– Nem tudták, hogy védett állat? – kérdeztük. Kényelmetlen pillantásokat váltottak. Igen, hallottak ilyesmit, de nem gondolták, hogy igaz, hiszen egy néhány mérföldnyire fekvő faluban is fogtak egy véznaujjú makit, leölték és megették. Elszorult a szívünk, mert valakikor régen az áje-áje *fady* volt, és ha leölték is, nem ették meg. Ha emberi fogyasztásra alkalmasnak minősítik, a környéken hamarosan kipusztul valamennyi állat. Később megtudtuk,

hogy mind a két falu a Bioszféra Rezervátum területén fekszik, és ettől cseppet sem lett jobb a kedvünk.

Madame-nak születésnapja lévén, aznap este kisebb estélyfélét rendeztek, amire valamennyien hivatalosak voltunk. Tiszta inget és sortot húztunk, én pedig születésnapi üdvözlőkártyát rajzoltam: egy áje-áje volt rajta, és csak később jutott eszembe, hogy ez talán nem valami okos, hiszen lehetséges, hogy Madame is osztozik a helybéliek hitében, miszerint a véznaujjú maki ártalmas lény. De tévedtem; Madame tetszését láthatólag megnyerte remekművem. Az ünnepélyes alkalomra gyönyörű ruhát öltött, hollófekete haját tökéletes frizurába fésülte. Megvolt benne az a különleges sikk, amely úgy vesz körül .pémely nőt, mint a parfümillat.

Pompás vacsorát kaptunk, és csodálatosképpen – pezsgőt. Különös élmény volt ebben a sajátságos környezetben ilyen remekül étkezni, ilyen pompás itallal. Az est vége felé Madame bejelentette, hogy másnap kirándulásra visz bennünket a közeli folyó egyik szigetére. Tudtuk, hogy a fáradhatatlan Roland ott bocsátotta szabadon az általa fogott áje-ájét, és Madame azt mondta, remélhetőleg megpillantjuk. Minthogy a rejtelmes Roland távollétében nem volt semmi értelmes tennivalónk, a szigeti piknik gondolata valamennyiünknek tetszett, kivált, ha még egy áje-ájét is láthatunk.

Madame másnap reggel minket megelőzve távozott egy étkekkel megrakott kis teherautón, és jóformán az egész személyzetet magával vitte. Mi úgy egy óra múlva követtük. A szigettel szemben elkeskenyedett a folyó, lomhán kanyargóit partjai között; a színe akár az erős kávéé. Fatörzsből kivájt, nagy csónakon keltünk át: külsőre olyan

volt, mint holmi tekintélyes matróna; tengerbírása alighanem jócskán hagyott kívánnivalót.

A szigetre érve kiderült, hogy a területe mintegy harmincöt hektár, nád és papirusz veszi körül, növényzete kávécserje, szegfűszegfa, kókuszpálma és banántömeg szövevénye; a tájat pedig disznók és csirkék uralják. Az egyik kókuszpálma alatt néhány kis kunyhó állt.

Mint említettem, a malgasok alacsonyak, és igényeiknek megfelelően építkeznek, ezért legtöbb épületük babaházra emlékeztet. A kunyhók mellé néhány kényelmes malgas karosszékfélét állítottak, amelyeknek finom nádból szőtték a támláját. Roppant vendégszerető szék az ilyen, szelíden átölel, mihelyt azonban kényelmesen elhelyezted hátsó részedet, igyekezz tartózkodni a hirtelen mozdulatoktól. Mintha csak egy gyékénycsónak fogadott volna ölébe (nekem egyszer már volt részem benne), s félő, hogy holmi hirtelen mozdulat vagy meggondolatlanul nagyvonalú gesztus oldalt, sőt, ami még rosszabb, hátrabillent, és a szék úgy tapad rád, akár a bogáncs. Ám ha az ember nyugton marad az ilyen székben, és roppant óvatosan emel szájához ételt és italt, élvezet benne üldögélni.

Mihelyt mindnyájan letelepedtünk, Madame kiadta utasításait, akárcsak valami ázsiai Kleopátra, és kezdődött a lakoma. Elsőnek csirkét kaptunk sűrű paradicsommártásban, utána különféle zöldségekkel körített sült halat, majd következett a főfogás: óriási tálakban, kitűnően elkészített, kocsonyás, ízletes malaccsülök. Épp a végére értünk a pompás étkek sorának, amikor ki más üget felénk a folyópartról kedélyesen, mint maga Roland, a Láthatatlan Ember – nagy kék szeme ragyog, arca, csaknem kopasz feje a nap érlelte alma színében fénylik, inge, sortja makulátlan.

– ’Alló, Gerry! – kurjantott, vidáman ropogtatva az r-eket. – Megjöttem! ’At ’ogy vagytok mindnyájan?

Miután ki a kezét szorongatta, ki az orcájára nyomott kétfelől puszit, letelepedett egy ingatag székbe, és ő is kapott egy poharat.

– Hol a fenében csavarogtál? – érdeklődtem, miközben sugárzó mosolyt vetett rám. – A hírek szerint az Északi-sarktól az Antarktiszig bárhol kószálhattál.

– Kószáltam is – bólintott Roland. – Most, ’ogy tanácsadó lettem a Bioszféra Rezervátumban, itt vagyok, ott vagyok, minden’ol vagyok. Szörnyű. El vagyok csigázva.

És az egészség és derű mintaképe töltött magának még egy pohárral.

– ’At akkor – szólt ’alljam, ’ogyan boldogultok.

– Meglehetősen – mondtam. – Szereztünk szürke félmakit az Alaotra tavon, Morandaván meg teknőst és ugrópatkányt. Mindet biztonságba helyeztük Cimbazazán. Most már nincs más hátra, mint fogni néhány nyomorult áje-ájét.

– *Pas de probléme* – közölte derűsen Roland, és kortyolt a borából. Szívvidító volt hallanom kedvenc mondatát. Egy előző utunk során, amikor szintén segítségünkre volt, a *„pás de probléme”* volt Roland válasza a legmegoldhatatlanabbnak látszó problémákra – amelyeket menten meg is oldott. Annyiszor élt ezzel a kijelentéssel, hogy Pás de Probléme professzornak kereszteltük el, és a könyvet, amelyet arról az utunkról írtam, neki ajánlottam. Vibráló személyiségével azt az érzést keltette az emberben, hogy ha feladatai mégoly herkulesiek is, egy kézlegyintéssel és egy *„pas de probléme”*-met elintézi valamennyit.

– Legfőbb problémánk – mondtam –, hogy hol legyen a főhadiszállásunk.

– Itt – szólott tömören Roland.

– Ezen a szigeten? – csodálkoztam.

– Nem, nem – mondta türelmetlenül. – Úgy értem, itt Mananara mellett, és vadász'attok a Bioszféra Rezervátum szomszédságában. A nem jártok sikerrel, szerzek nektek engedélyt, 'ogy a rezervátum külső körében vadászassatok. Tudom, 'ogy van ott áje-áje, és 'ogy a lakosok leölik őket, pedig tudják, 'ogy nem szabad.

– Es meg is eszik őket – mondtam komoran.

– Megeszik? – meredt rám döbbenten Roland. – Az baj. Nagy baj. 'A leölik őket, mert felfalják a kókuszdiót, az egy dolog. De 'a élelemnek öldösik őket, az szörnyű.

– Arra gondoltunk, hogy ott, a mellett a makadámút mellett lesz valahol a táborunk – mondtam. – Így legalább könnyebben bemehetünk a városba, utánpótlásért.

– Remek – mondta Roland. – Nagyszerű gondolat.

– Csak az a baj, hogy a tévéstábnak nagyon kevés az ideje. Muszáj gyorsan fogni néhány áje-ájét, hogy lencsevégre kaphassák őket.

– *Pas de probléme* – legyintett Roland. – Már szereztem is nektek egyet.

– Micsoda? – kiáltottam fel, és óvatlanul mozdultam egyet. A szék menten hanyatt esett, velem együtt; ott hevertem tehetetlenül, lábam a levegőben kalimpált.

– Ejnye, Gerry, vigyázz a csípődre – intett Roland, miközben összeszedett, és izgatottságában még a szokásosnál is irgalmatlanabbul bánt az r-ekkel.

– Tényleg szereztél egy véznaujjú makit? – tudakoltam. Ámulatomban még a csípőmről is megfeledkeztem.

– Igen, igen, van egy. Kölcsönve'eted a filmezés'ez, aztán majd visszaadod, én pedig szabadon bocsátom itt a szigeten, 'ogy a másiknak legyen társasága.

Közöltem a nagy újságot a forgatócsoporttal, ők pedig majd kibújtak a bőrükből. Nem kis pénzbe került, hogy ideutazzanak, s ha nem látnak egyetlen véznaujjú makit sem, az nemcsak anyagi veszteséget jelentett volna, de roppant nagy csalódást is, amiért egyetlen méternyi filmet sem tudnak felmutatni a világ legritkább és legbizarrabb teremtményéről.

– Gyerünk – szóltam. – Menjünk vissza a városba, hadd lássam.

– Nem nagyon szelíd – figyelmeztetett Roland. – Nem olyan békés jószág, mint 'Umphrey.

– Engem az se zavar, ha emberevő – közöltem. – A lényeg, hogy lefilmezhessük.

– Emberevő áje-áje ellen nem vagyok biztosítva – mondta eltűnődve Frank.

– Nem baj – vágtam rá. – Az áje-áje sincs biztosítva ellened.

– Nem szeretném, ha azt hinnétek, hogy akadékoskodom mondta Frank –, de megígértem az új feleségemnek, hogy izmos párducként fogok hazatérni erről a kiruccanásról, és nem mint valami emberroncs.

– Nem érdekel, izmos párduc vagy-e vagy emberroncs, csak legyen meg az a film – közölte Bob Evans, akit Frank, csak általa ismert okból, Bob kapitánynak keresztelt, mely rang valóban illett Bob snájdig, katonás lényéhez.

– Hát akkor talán szálljunk le Frank nemi életéről, és menjünk vissza a városba, állatnézőbe – javasoltam.

– Nagyon nagy – figyelmeztetett Roland.

– Remek – mondtam. – Akkor még a mi operatőrünk se fogja elvéteni.

Tim sebzett pillantást vetett rám.

– És még azt mondják, hogy a nők pletykásak – szólalt meg Lee. – Az Isten szerelmére, induljunk!

Bezsúfolódtunk hát a fatörzs csónakba, és elindultunk.

Édes Verity

Nem messze a *hotely*-től állt a főutcán, betonoszlopokon egy deszkafalú ház: a Bioszféra Rezervátum irodája. A ház aljának hűvös árnyékában jókora doboz bújt meg, abból pedig, bajszát rezegtetve, a legnagyobb áje-áje kukucskált, amit életemben láttam. Szelíd kíváncsisággal szemlélt bennünket, mint holmi elkényeztetett cicamica az ablakpárkányról. Azt hihette volna az ember, hogy már fogságban született.

– Öreg lehet – vélekedett Roland. – Vagy 'a nem is öreg, öregecske.

– A film szempontjából édes mindegy – mondtam.

– Igazán roppant hálásak vagyunk neked, Roland.

– *Pas de probléme* – legyintett Roland.

– Mi legyen a neve? – kérdezte Lee.

– Verity – jelentettem ki ellentmondást nem tűrően. v

– Miért éppen Verity? – érdeklődött John.

– Először is, mert szép, múlt századbeli lánynév. Másodszor pedig Frank híres arról, hogy *cinéma verité*-t csinál.

– Hm – mordult fel Frank. – Nem ez volna a véleményed, ha látod, hogyan próbálom lóra ültetni Gene Autryt.

– Akkor is Verity lesz, és kész – mondtam, és Verity is maradt, habár hamarosan rájöttünk, hogy nem lány, hanem fiú.

Pas de Probléme professzor megérkezésével mindannyiunkban fellobbant a tettvágy. Mint

Madagaszkáron mindig, ezúttal is legelsősorban a régió elnökét kellett felkeresnünk. Kellemes, higgadt férfiú volt, akinek jellegzetesen malgas jómodorával szinte tökéletesen sikerült lepleznie abbéli meggyőződését, hogy mindannyian szertelen különcök vagyunk, ha ugyan nem egyenesen tébolyodottak. Minthogy azonban ártalmatlan őrültnek látszottunk, hajlandó volt eltűrni, hogy behatoljunk a fennhatósága alá eső területre, sőt elbűvölő szívélyességgel fogadott.

Minekutána elnyertük a legmagasb hely jóváhagyását, végigautóztunk az ősök makadámútján, míg el nem érkeztünk Antanambaobe faluba – itt talált a minap Lee olyan területet, amely alkalmas lenne főhadiszállásunk színhelyéül. Az út mentén persze nem is reméltünk igazi erdőt láthatni, és igyekeztünk abban örömünket lelni, amit az emberkéz formált belőle. Megvolt ennek is a sajátos bája. Méregzölden virult, Ravenala pálmák terjengették legyezőjüket, a parányi hasadékokban pedig, ahol az erózió markában egy kis sár maradt, hirtelen fel-feltűnt egy parányi rizsföld, mintha egy gyerek borította volna ki a zöldvízfestékes-tálkát. A falvak takaros kiskertjeiben narancsszínben lángoltak a licsi-fák, a tökéletesen tojásdad szegfűszegfákat mintha tündér tájkertész formázta volna.

Beszívtunk útközben minden illatot: a napsütötte levelekét, a föld érettszilváslepény-szagát, a korhadó növényzetét, és egyszer csak egy faluban találtuk magunkat. Azon nyomban a leggyönyörűségesebb aromák vettek körül – kávé, szegfűszeg, vanília mert e zamatos növények magvai ott száradtak a napon, gondosan kiteregetve gyékényszőnyegekre, és varázsos illatárral töltötték el a levegőt.

Antanambaobe vagy ezer lelket számláló nagy falu, de nem látszott éppenséggel túltengőnek, annyira szétszóródott a kókusz- és szegfűszegültetvények között, kivéve az utat szegélyező házak sorát: nem is volt tudomásunk róla, hogy emberi lények ilyen népes gyülekezete lakja. Itt találkoztunk a terület *délégué*jével. A *délégué* a kormány megbízottja, nem szükségszerűen helyi lakos, és – mint hamarosan rájöttünk – általában hadilábon áll a helybeliekkel. Amazok két bűnét róják fel: egyrészt nem helyi lakos, másrészt kormánytisztviselő.

A mi *délégué*-nket Jerome-nak hívták – mosolya láttán ösztönösen megtapogattad a pénztárcádat: ott van-e még a helyén. Szemmel láthatólag elragadta a gondolat, hogy az „ő" faluját szemeltük ki, és a szeme értő módon és elismerően pásztázta pukkadásig megrakott járműveinket.

Jerome széles és szinte állandó vigyora látni engedte temérdek, óriási és – mint szinte minden malgasnak – romlott fogát. Ha fogorvos téved erre a szépséges szigetre, vagy úgy érzi: lidércnyomás közepébe pottyant, ahol csupa rothadó agyar veszi körül, vagy elhatározza, hogy itt ver tanyát, és csakhamar megtollasodik. Az itáliai sírkövek módjára fénylő gyönyörű, tömör és hófehér afrikai fogak után a malgas cseppkőfogazatoknak ez a fekete, sárga és zöld tárlata igazán döbbenetes látvány. Jerome azonban némileg különbözött az átlagtól, mert a szája előterében, gondosan a rothadón gunnyasztó csonkok közé ékelve egy aranyfog fényeskedett, mint viharfelhők közül a nap. E dísz alkotója alkalmasint műkedvelő lehetett, vagy túlságosan is lenyűgözte, hogy ilyen vagyonnak lehet a kezelője, s oly fura szögben illesztette Jerome fogsorába, hogy az ékesség csücske kacéran kikandikált az ajkán.

Menten el is kereszteltük monsieur Rozmárnak, de persze a füle hallatára nem használtuk a becenevét, kizárólag monsieur Jerome-nak tituláltuk, őt magát is meglepő reverendával. Nem óhajtjuk a kelleténél jobban megzavarni a falu életét, mondtuk, ezért a túlsó végén, a folyó menti homokparton szeretnénk tábort verni. Szükségünk van némi árnyékra, nem csupán a magunk, hanem a lakóhely számára, amelyet (az ő segítségével) szeretnénk megépíteni, hogy önellátók lehessünk. Ezek után lementünk szemrevételezni a területet.

Szívvidító látványban volt részünk, mert miközben a hely előnyeit és hátrányait taglaltuk, egy jókora, fénylő kígyó tekergeti elő a bokrok közül, és lassan, csábítóan, akárcsak egy balinéz táncosnő, egyenesen a kiszemelt területre siklott. Q. megfogta, és valamennyien végigcsúsztattuk a kígyó szép, meleg, száraz, selyemsima hosszát a kezünk között, mint holmi aranypettyes zöld-barna vízfolyást. Eleresztettük, és jó utat kívántunk neki. Egyikünk sem volt babonás, úgyhogy a kígyó megjelenését kedvező előjelnek tekintettük.

A kiszemelt terület igazán szép volt, a széles, barna folyó méltóságteljesen hömpölygött sziklás és homokos dűnék között. A szemközti partot az avatatlan szem sűrű, érintetlen erdőnek vélhette, holott ezt a hatást az a néhány hatalmas, vén fa keltette, amelyik – ki tudja, miféle csoda folytán – még állva maradt. Tömör törzsük körül silány kis cserjés szökött föl vagy hatméternyire, eközül pedig itt-ott kisebb fák, kókuszpálmák meg az elmaradhatatlan Ravenala pálmák csoportjai törtek elő.

Gondosan leléptük és kijelöltük a területet, amely konyhával kombinált közös ebédlő-nappalink lesz, meg a másikat, ahol az állatmenhelyet rendezzük majd be. Monsieur

Rozmárt falusiak egész különítménye vette körül; elárasztották szakszerű tanácsokkal, és tudtára adták, hogyan is kell ezt az egészet megépíteni, ő pedig egyre ingerültebb lett, aranyfoga villogott a napon, akár a tőr, miközben monsieur igyekezett megőrizni vezető szerepét a falu történetének ebben a végül is óriási horderejű eseményében. Emberemlékezet óta nem történt meg, hogy kilenc – *kilenc!* – vazaha válassza székhelyéül Antanambaobét, négy kocsival, amelyek mindegyike pukkadásig meg van tömve mesebeli kincscsel. Mi több, köztudomásúlag valamennyi *vazaha* sült bolond, úgy hullatják a pénzt, mint levelüket a fák – csak meg kell egy kicsit rázni őket. Buzgó hangok kórusa biztosított, hogy a bambuszrúdtámasztékok meg a tetőfedésre szánt pálmalevelek másnap kora reggelre itt lesznek, s hogy érkezésünk pillanatában máris kezdődik az építkezés. Az volt a szándékom, hogy ott leszek, amikor elkezdik^a munkát, nehogy a nagy lelkesedés háromszögletű épületet szüljön, holott mi négyszögleteset kérünk. Ilyesmi előfordul, nemcsak a trópusokon, de Európában úgyszintén, ahogy a magam kárán volt módom tapasztalni. Görögországban építkező barátaim mindent a helyi építész kezében hagytak, s visszatérve, legnagyobb rémületükre, azt vették észre, hogy a ház hátat fordít az elbűvölő panorámának, amely fő oka volt annak, hogy egyáltalán ott építkezzenek. Az indok az volt, hogy télen a szél a panoráma *felől,* a ház *felé* fúj. Amikor barátaim felhívták az építész figyelmét, hogy télen nincsenek ott, következésképpen nem érdekli őket, honnan fúj a szél, az építész elkeseredésében sírva fakadt. Sok *ouzó*-ba került, mire az önérzetén esett seb begyógyult – és én igazán nem szerettem volna, ha Antanambaobén is előfordul hasonló eset.

Érdeklődtem a helyi zebucsordák vonulásának iránya felől is, mert nem óhajtottam arra kilépni egy szép reggelen a sátramból, hogy húsz-harminc jól megtermett zebu hagyta ott levesestál nagyságú névjegyét, melynek mérete és állaga a névjegytulajdonosok kiváló egészségére és bélrendszerük pompás működésére vall.

Ezek után visszatértünk az útra, ahol újra meg újra elismételtük utasításainkat. Jerome feszülten figyelte az előadást, egyetértően bólogatott, és közben kéjesen túrta az orrát, valószínűleg a nagyobb koncentráció végett. Mire felkerekedtünk, ő is kivonta mutatóujját mély és átfogó régészeti kutatásaiból, és sugárzó jóindulattal rázta meg körös-körül mindenkinek a kezét. Észrevettem, hogy nem én vagyok a csoport egyetlen tagja, aki lopva beletörli a kezét a sortjába.

Amikor visszakocsiztunk a *hotely-be,* csodálatosan, lágyan halványkék volt az ég. Aztán egy szempillantás alatt karfiol formájú, harcias küllemű sötétszürke felhők özönlötték el. Úgy kioltották a napot, mintha gyertyát fújtak volna el, eltakarították a kékséget, és dús keblükből bőséges esővel tápláltak bennünket. Aki sohasem járt a trópusokon, el sem tudja képzelni, milyen vad és hirtelen egy trópusi felhőszakadás. Amikor a *hotely*-be értünk, az eső úgy dobolt a tetőn meg a pálmaleveleken, hogy nem hallottuk egymás szavát. Egy gyönyörű vörös-fekete pillangó egy levél alatt keresett menedéket. Amikor az eső még jobban rázendített, és a levél meghajlott, megremegett, a pillangó rájött, hogy nem választott okosan, és szeretett volna védettebb helyre szállni. Az esőcseppek abban a pillanatban leteperték, és teste másodpercek alatt a földbe zúzódott, még mielőtt

megmenthettem volna. Ennek az esőnek a fejeden-arcodon kopogó cseppjei szinte fájdalmasak. A pálmalevelekre zúduló víz robaja akár egy óriási vízesésé. Az út szétmállott; cukorrózsaszínről másodpercek alatt vérvörös maszattá vált. Huszonkilenc karátos gyémántokkal vetekedő méretű (csak sokkal szebb) esőcseppek csurrantak a hullámlemez tető hajlataiból. A hőmérséklet 10 °C-ot zuhant. Azután a felhők szinte vezényszóra fenségesen elvonultak, a nap kissé restelkedve előbújt, és minden szelíden gőzölgött, mint az üst, amikor tüdejébe gyűjti az erőt, hogy felforrjon.

Aznap este Lee feltálalta Veritynek a menüt, amelyet összeállítottunk a számára. Az első fogás: közel nyolc centi hosszú, majdnem két és fél dekás bogárlárvák. Olyanok voltak, mint valami fura, élő^dunna, ahogy dundi, idős dámák módjára totyogtak fakó selyem hálóingükben – s idővel vélhetőleg olyan nagy bogárrá fejlődtek volna, amilyeneket láttunk: mindegyik akkora, mint egy-egy gyufaskatulya, fényes feketék-barnák, mintha frissen suvikszolták volna őket, fejükön meg óriási rinocéroszszarvat viselnek. A lárvák, mi tagadás, elég rondák voltak – mintha kukacokat szemlélne az ember erős nagyítású mikroszkópon de Veritynek nem voltak esztétikai megfontolásai, és olyan lelkesen vetette rájuk magát, mint gyerek a fagylaltra. Nyers tojással és mézzel összegyúrt kenyérgombócot is kapott – az volt a kedvence. És mert nem akartuk, hogy túlságosan hosszúra nőjön a foga, cukornáddarabkákat is adtunk neki, és néha kókuszdiót. Szépen gyarapodott ezen az étrenden; néhány nap múlva már odajött a dróthálóhoz, és Lee kezéből fogadta el az ennivalót.

A táborhely tervezéséből visszatérve Julián bejelentette, hogy magányos esti portyára indul, hátha nyomára akad áhított zsákmányunknak Antanambaobe környékén. Hadd menjen, gondoltuk, hátha azzal tér vissza másnap, hogy a tudomány által ismert legnagyobb áje-áje-koncentráció kellős közepén ütöttünk tábort – de őszintén szólva nemigen hittünk ebben. Az áje-ájéval az a legnagyobb baj, hogy akár a cigányok, nem tud megmaradni egy helyben. Talál egy megfelelő gazdaságot, azt kifosztja, és amikor pukkadásig jóllakott, fészket rak, és alszik egyet. Ezek a meglehetősen túlméretezett építmények levelekből és indákból készülnek, és puha derékaljjal vannak kibélelve. Ezekben a lugasokban pihen az állat napközben, s éjszaka indul portyázni, akár a kalózok, és keres magának másik gazdaságot, amelyet megdézsmálhat. Csak úgy remélhetjük, hogy elfoghatjuk, ha napközben felmászunk a fészkéhez. Az a bosszantó, hogy a helyi patkány nagyjából azonos méretű és formájú fészket rak, és csak akkor tudod megállapítani, ki is a lakója, ha már felmásztál odáig. Tizenhat-tizennyolc métert felmászni egy fára (önmagában is veszedelmes vállalkozás) csak azért, hogy kiderüljön: patkányé a fészek – igen bosszantó, és óriási időfecsérlés. Nem voltunk benne egészen bizonyosak, de úgy tetszett, hogy az áje-áje megépítette fészkét, aludt benne egyet, és másnap odébbállt, hogy a következő éjszakára új fészket építsen. Ha tehát nagy nehézség árán felkapaszkodol is egy fészekhez, könnyen lehet, hogy lakójának hűlt helyét találod. Azonkívül – legalábbis tudomásunk szerint – a szaporodási időszak kellős közepén érkeztünk, és mert annyira keveset tudunk a véznaujjú makiról, nem tudjuk azt sem, vajon az anya ugyanabban a fészekben marad-e, miután kicsinye megszületett, míg csak az annyi idős nem lesz, hogy kövesse

anyját – vagy pedig továbbra is folytatja portyázó életét, esténként új fészket épít, és ebbe a gyerekszobába szállítja át tehetetlen kicsinyét.

Siralmasan keveset tudunk erről a hihetetlen állatról (sőt a legtöbb állatról). De azért van némi remény. Néhány esztendeje megfogtak egypár áje-ájét (akkoriban úgy vélték, utolsó megmaradt példányait fajtájuknak), és elszállították őket egy Nosy Mangabe nevű szigetre, a makiszentélybe. Itt élnek és virulnak, és erre a szigetre költözött egy Eleanor Stirling nevű rettenthetetlen hölgy. Immár két esztendeje tanulmányozza a szigeti áje-ájéket, és mire közzéteszi róluk szóló doktori disszertációját, remélhetőleg napfényre kerül az állat valamennyi titka.

Másnap reggel beállított Julián, teljes lelkinyugalommal és boldog vigyorral jelentve, hogy küldetése sikertelen volt. Mi ugyan számítottunk erre, de azért nem örültünk a hírnek, és komor hangulatban indultunk a tábor leendő helye felé. Valamicskét felderült a kedélyünk, amikor a folyópartra érve megállapítottuk, hogy minden kívánságunk teljesült

– ami valóságos csoda, nemcsak itt, hanem a világ bármelyik zugában. Az óriásbambuszt – átmérője akár egy tányéré, zöld és óelefántcsont-sárga, itt-ott ecsetvonáshoz hasonló fekete foltokkal – a folyó túlsó partján vágták, és átúsztatták. Felhalmozva mintha óriás árpacukrok rakása lett volna. A bambusz a természet egyik legmeglepőbben hasznos növénye. Ha levágjuk egy szárcsomójánál (két szárcsomó közt körülbelül egy méter a távolság), majd az egyik végét eltávolítjuk, akkor szinte törhetetlen és elegáns edényt nyerünk: lehet belőle kancsó, váza, vizesedény. Ha félbevágjuk, két bögrét kapunk; ha hosszában vágjuk ketté,

óriás hamutartót vagy hasznos, tálcaforma tárgyat, amelyben iratkapcsot, tollat, ceruzát tarthat az ember.

Kimértük a konyha-nappali területét, és alig érkeztünk meg, máris kezdődött a munka. Lenyűgöző látvány volt, ahogy alakot öltött az épület. Először a függőleges elemek helyét ásták ki. Az ásón kívül az egyetlen építőszerszám a *coup-coup* volt (a világ más részein *machete,* vadászkés, *parang, kri* vagy jatagán néven ismeretes). Formájára nézve a szablya kisöccse, borotvaéles, és ügyes ember kezében ez a felbecsülhetetlen szerszám szinte testrésszé válik, karja halálos és pontos meghosszabbításává. Kellőképpen megélesített *coup-coup* levágja az ember karját, kettéhasítja a koponyáját, vagy kettészel egy fűszálat.

Hihetetlen, milyen gyorsan és pontosan használják a falusiak ezt a halálos fegyvert. Mihelyt elkészült a lyuk, a bambuszdarabokról leborotválták a leveleket, apró gallyakat. A bambuszt azután a lyukba eresztették, hogy meghatározhassuk a magasságot – nem akartuk ugyanis, hogy a felépült házban, ha kiválóan alkalmas volna is a hét törpe (avagy a malgasok) használatára, mi szüntelenül belevágjuk a fejünket a szemöldökfába, mintha holmi Erzsébet kori házikóban laknánk. Mihelyt megállapodtunk a magasságban, a bambusz felső végét V alakra vágták, a bambuszt a lyukba ültették, és alaposan beledöngölték. Közben egy óriásbambuszszálról óvatosan lefejtették vastag kérgét: ebből lett a „kötél”, amivel a keresztgerendákat a függőlegesekhez kötözik. Amíg ezen munkálkodtak, készült a tető is. A tetőzet pálmalevelekből állt, amelyeknek középső bordáját félig átvágták, hogy a levél legyezői kétoldalt összeérjenek, akár a sátor lapjai. Amikor a gerendák a helyükre kerültek, összekötözték őket, majd ezt a

pálmalevéltetőt felhúzták, a keresztrúdra helyezték, és odaerősítették.

Ebédidőre elkészült a váz, és fent volt a fele tető. Elképesztő sebességgel zajlott mindez. Mire ebéd után visszatértünk, készen volt a szerkezet. Délutánra álltak a sátrak, a miénk egy kenyérfa alatt, a televíziósok viszont ragaszkodtak hozzá, hogy az ő takaros, zöld sátraik katonásan sorakozzanak. Frank mindenáron egy homokpadon óhajtotta felállítani narancsszín-fehér csíkos sátrát, ami teljesen tönkretette a kilátást a miénkből. No de ki mer vitába szállni a rendezővel? Most már csak néhány részletkérdés volt hátra – a latrinák, a szemétgödör és így tovább. Sokrétű felszerelésünket kipakolták, és átabotában felhalmozták újdonsült házunkban, hogy ott majd szétszortírozzuk. A falusiak legnagyobb örömére – megérkezett az ingyencirkusz.

Míg a lázas tevékenység egy kicsivel feljebb, a dombtetőn folytatódott, ahol épült az állatház, Antanambaobe láthatólag teljes ifjabb korú lakossága körénk gyűlt, tömött sorokban, és bámulta a házat. Nagyon csinosak voltak, nagyon csöndesek-rendesek, ám ahogy különcködésünk híre mind szélesebb körben elterjedt, egyre több gyerek érkezett a színre, és a gyűrű mind szorosabbra zárult körülöttünk. Tagadhatatlanul igen jó magaviseletűek voltak, ám a puszta tény, hogy ott ücsörögtek körülöttünk, megakadályozott holmink kirakásában és a beköltözésben. Arról nem is beszélve, hogy a testek sűrű tömegének hatására lakóhelyünk hőmérséklete vagy öt fokkal emelkedett.

A gyerekek szemében persze mintha holmi idegen bolygóról csöppentünk volna oda. Ha repülő csészealjon

érkezünk, akkor sem kelthettünk volna nagyobb szenzációt. Mi voltunk a Barnum és Bailey-féle nagycirkusz, a november ötödikéi tűzijáték, a királyi gárda őrségváltása meg egy tucat Walt Disney-produkció egybegyúrva. Érdekes látvány volt a sok bámuló szem, ahogy a televízió megszállottjainak mohóságával csüggtek rajtunk. Kicsomagolt felszerelésünk java része éppoly érthetetlen volt számukra, mint a James Bond-filmekben a 007-es ügynök szokásos szerelése. Amikor viszont „értelmes” dolgok – ruhadarabok, *lambá*-k, konzervek, aranyszín étolajat tartalmazó üvegek, rizses zacskók, kekszes dobozok – kerültek napvilágra, a szemük még jobban elkerekedett, és értő suttogás támadt közönségünk körében. Minden mozdulatunkat olyan aggályos gonddal fürkészték, mint a Scotland Yard a tett színhelyét. Az izgatottan csillogó kökényszemek hűségesen rögzítettek mindent, hogy gazdáik este majd pontosan továbbadhassák a kétségtelenül nem kevésbé izgatott szülőknek. Igyekeztem átlépni a gyerekeken, minduntalan beléjük botlottam, sőt néha véletlenül rá is léptem egyikre-másikra.

– Nem szeretném elrontani a srácok mulatságát – mondtam Lee-nek. – Rövid kis életükben nyilván még nem történt ehhez foghatóan nagy horderejű esemény. De nem bánnám, ha kicsit hátrább húzódnának, hogy ne fenyegessen bennünket a légszomj következtében fellépő halál. És még ennél is jobb lenne, ha hazamennének, és csak holnap tisztelnének meg újra a látogatásukkal. Csak meg tudná őket győzni valaki, hogy hetekig itt leszünk, nem tűnünk el holnap reggelre! Nem nyomoznád ki, hol lappang monsieur Jerome? Hátha tehetne valamit az érdekünkben. Vésd jól az eszébe, hogy mi általában odavagyunk a gyerekekért, csak itt és most nem annyira.

Éppen édesített kondenzált tejjel megkeresztelt füstös, keserű, agyonfőzött teát ittunk – alig leplezett undorral –, amikor Lee kuncogva tért vissza küldetéséből.

– Mi van? – tudakoltam. – Megtaláltad monsieur Jerome-ot?

– Meg – bólintott Lee. – Roppant megértő volt. Azt ajánlja, vezessünk be látogatási időt.

– Hogy *mit* vezessünk be? – tudakolta John, mint aki nem hisz a fülének.

– Látogatási időt.

– Mint az állatkertben? – kérdeztem.

– Igen, nagyjából – bólintott feleségem.

– A kör bezárult – közölte diadalmasan Frank. – Tudtam, hogy állatkertben fogjátok végezni.

– Még most sem értem – szívóskodtam.

– Jelöljük ki a nap bizonyos időszakát, amikor idejöhetnek, és bámulhatnak bennünket – magyarázta

Lee. – Azt javasoltam, jöjjenek fél tizenegy és fél tizenkettő között. Akkor úgyis eszünk, és nem lennének annyira a lábunk alatt.

– Mire ő?

– Mire ő azt mondta, a gyerekek akkor iskolában vannak. Hát végül megállapodtunk abban, hogy négytől fél hatig lesz látogatás. Ez még aránylag a legjobb mindenkinek.

– Kedvezményes délutáni előadás – bólogatott Bob kapitány. – Ifjúságom, térj vissza egy szóra… – tette hozzá elmélázva.

– És mit fogunk előadni? – érdeklődtem.

– Semmit – mondta Lee. – Tesszük a dolgunkat, mint máskor.

– Nyolcszáz főnyi közönséget nem traktálhatunk a semmivel! – protestáltam. – Valamit muszáj produkálnunk.

– Bizony! – kontrázott Mickey. Vörös haja szanaszéjjel állt, bajsza izgatottan meredezett. – De menynyire hogy muszáj! Én például elénekelhetek nekik néhány régi kupiét. „Egy kis édes félhomályban”, vagy ilyesmit.

– Én pedig kísérlek fésűvel és selyempapírral! – lelkesedett Tim. – Persze, ha megtalálom a fésűmet.

– És én előadom a tőrjelenetet a *Macbeth*-ből – csatlakoztam. – Hátborzongató Macbeth voltam fénykoromban.

– Hátborzongató vagy te civilben is – állapította meg Frank.

– Lee elénekelhet néhány francia sanzont – mondtam, mintha meg sem hallottam volna Frank megjegyzését. – Szép hangja van.

– Nekem is! – szólt lelkesen John. – Én is énekelhetek!

– Szó sem lehet róla – mondtam ellentmondást nem tűrően. – Harminc éve ismerlek, és a világ valamennyi zugában hallottam már azt, amit te éneklésnek minősítesz. Tehát tanúsíthatom, hogy nem tudsz énekelni. Botfüled van, a szöveget pedig elfelejted.

– Mintha csak rólam beszélnél! – örvendezett Graham. Talán előadhatnánk néhány duettet!

– Isten őrizz. Halálra rémítenétek szegény kis krapekokat. Tudod, hogy emlegették Sierra Leonéban Johnt? „Nagy fehér ember, akinek hasa fáj.”

Ám, fájdalom, minden igyekezetünk hiábavalónak bizonyult. Négy órakor repesve vártuk közönségünket, de senki sem jelent meg. Később értesültünk, hogy a szülők úgy lehordták csemetéiket illetlen viselkedésükért, hogy a

szegény kis kölykök a közelünkbe se merészkedtek. A tetejébe pedig, amikor elballagtunk az út menti parkolóhelyhez, egy karóra szegezve jókora papírlapot találtunk, amelyen dülöngélő nagybetűkkel, malgas nyelven a következő szöveg állt:,A *vazaliá*-k megbecsült vendégeink. Nem szabad terhűkre lenni. Esténként megnézhetitek őket, de egyszerre csak néhányan." A falu tehát tiszteletben fogja tartani magánéletünket – ha mindjárt színi ambícióink látják is kárát.

Hanem azért egészen élénk volt az élet táborunkban – a faluból a folyóhoz vezető két ösvény között feküdt ugyanis. Az egyik ösvény végén tengerbírónak éppenséggel kevéssé látszó fatörzs csónak vesztegelt, várva az átkelni szándékozó utasokat meg a holmijukat a csokoládészínű víz partján. A másik ösvény a folyópartig kanyargott, ahová a falubeli hölgyek napjában kétszer zarándokoltak el, vízért, meg mosogatni. Mivel az idő nagy részében a táborhoz szegezett nyomorék voltom, ez a két ösvény, antropológiai szempontból, jócskán ellátott élvezettel és érdekességgel.

Ott volt például az a jóképű fiatalember, aki valahol a szemközti parton lakott. Volt egy szép, kövér, gesztenyeszínű zebuja – ugyancsak becses tulajdon ilyen fiatal embernek, s az ősei joggal lehettek büszkék rá. Naponta kétszer hozta le ezt a szép állatot, fürdőzni. Ha a révész ilyenkor történetesen a mi oldalunkon tartózkodott, menten eloldozta fatörzs csónakját, átevezett, és a túlsó parton kikötötte egy vaskos gyökérhez. A zebu marjáig vízben állt, gazdája istenesen lecsutakolta egy marék durva szálú fűvel, néha pedig egy lapos kővel, és az állat láthatólag igencsak élvezte a műveletet. Miközben a fiatalember tetőtől talpig gondosan

megsikálta szeme fényét, hogy ne maradjon rajta bolha, kullancs, pióca, korpa vagy egyéb, már ami zebukon megtapadni hajlamos, a révész elújságolta a hitetlenkedő zebugazdának a merőben őrült *vazaliá*-k táborának legutóbbi fejleményeit.

Egy este kipróbáltuk a generátort, és félelmetes fényözönnel árasztottuk el a tábort, másnap pedig a révész, amikor mindezt le akarta írni a kételkedő zebutulajdonosnak, oly ékesszóló gesztusokkal kísérte elbeszélését, hogy felborította a fatörzs csónakot, és nagy üggyel-bajjal, prüszkölve-köpködve kászálódott ki a folyóból. Örömmel láttam, hogy a zebu jóindulatú pillantással szemléli új fürdőzőtársát.

A fürdetési aktus közepette a zebugazdát időnként annyira magával ragadta a révész képszerű előadása, hogy félbehagyta gyámoltja ápolását. Izgatottan kérdezgette a révészt, a zebu pedig közben elunta magát. Csillogó tömegét kiemelte a vízből, és sétálni indult a parton, maga után vonszolva pányváját. Hamarosan eltűnt a fák között, és egy-két perc múlva kitört a gyalázat, amikor egy gazda azon kapta a derék jószágot, hogy békésen legeli a vetését. A zebugazda ilyenkor gyámoltja után rohant, elfogta, gyors sértéseket váltott a felbőszült gazdával, majd sietett vissza a lenyűgöző mesemondóhoz – a révészhez.

A másik ösvényen megjelentek a papagájtarka hölgyek, színes tompájukban, fejükön feltornyozva a csetres. Akadt közötte lepattogzott zománcú bádogtál és megfakult színű műanyag, amely valósággal megmohosodott a sok használatban. Nem csoda, ha nem ragyog az edény – meg kell csak nézni, hogyan tisztítják, ha mégoly találékony is a módszer. Az edényt belemerítik a folyóba, utána beleszórnak

egy jó marék homokot. Ekkor félreállítják, a lábuk mellé. Fél lábbal rögzítik, hogy el ne sodorja a víz, másik lábuk ujjaival pedig buzgón sikálják az edény belsejét. Ezáltal persze a két kéz szabadon gesztikulálhat, vagy éppenséggel eltördelheti a roppant hosszú cukornádszálakat, kellemesebb rágás céljából, oly könnyedén darabolva a nádat, hogy bármelyik áje-áje is megirigyelhetné.

Ahányszor a hölgyek jövet-menet elhaladtak előttünk, szemérmes pillantást vetettek ránk a fejükön hordott pisai ferde edénytorony alól, és szelíden turbékoló gerlehangon köszöntöttek. Elbűvölőek voltak, és szívemből sajnáltam, hogy nem tudok malgasul, mert szívesen lesántikáltam volna a folyópartra, hogy elpletykálkodjak velük, amíg ügyesen pörgetik lábujjaikkal az edényt, megnyugtató, csobogó liliputi gőzmozdonysurrogással, ami sokkal kellemesebb, mint a mosogatógép zúgása.

Aztán ott volt az a férfi, akinek a viselkedése rejtély volt valamennyiünk számára. Sokat vitattuk, vajon mi lehet mögötte, de nem volt bennünk annyi mersz, hogy odamenjünk hozzá, és kerek perec megkérdezzük. Fatörzs csónakon kelt át a folyón, aztán a homokdűnéken vágott át a mosogatóösvényig. Kicsi volt és karcsú, sortja, inge makulátlan. Feje búbján a madagaszkáriak kedvelt szalmakalapja billegett, a vállán átvetett botról kis szalmaszatyor lógott, benne valószínűleg az ebédje. Ahogy szálláshelyünkhöz ért, megállt, kalapot emelt, picikét megbillentette a fejét, és üdvözlést motyogott, amire illendően válaszoltunk. E ceremónia végeztével visszatette kalapját, és folytatta útját az állatház előtt. Csak amikor már több ízben megismétlődött a dolog, akkor fogtam fel, mit is csinál. Minekutána kalapot emelt előttünk, ismét megemelte, amikor

elhaladt az állatház előtt, amelynek Verity volt az egyetlen lakója. Vajon rosszindulatúnak vélte ezt az állatot, s úgy gondolta, legokosabb, ha udvariasan viselkedik vele, mert még ki tudja milyen balszerencse sújtja? Sohasem fogjuk megtudni. Annyi biztos, hogy akárhányszor átkelt a folyón, mindig kalapot emelt előttünk is, becses gyámoltunk előtt is.

Ugyancsak jó ismerősünkké vált a Vödörfejű Lány. Kecses kis töltött galamb volt, széles, ragyogó mosollyal és álmos, kihívó szemmel. Ez az ifjú hölgy naponta kétszer járt le a folyóhoz vízért, s e célból irdatlan sárga műanyag vödröt vitt magával. Már messziről hallottuk az énekét: telt, gyöngyöző hangon dalolt, akár a rigó. Aztán megpillantottuk: a vödröt a fején hordta, akár egy kalapot. Ám a vödör annyira óriási volt, hogy egészen eltakarta a fejét; más jóformán nem látszott a lányból, csak a lába, de oly biztonságosan szökellt végig az ösvényen, jókora kövek, kiálló gyökerek között, akár a zerge. A vödör persze hangerősítőként működött, dús visszhangot kölcsönzött a lány énekének. Visszatérve, fején egyensúlyozva a teli vödröt, ránk villantotta kápráztató mosolyát, jó napot kívánt, majd tovább ment felfele, és csengő énekszóval kísérte lépteit. Mindennap várva vártuk sajnálatosan kurta szerenádját és cirkuszi produkcióját a vödörrel.

Verity már egészen szelíd volt, és esténként Lee kezéből kapta meg vacsoráját. Nem lett volna éppen szükséges kézzel etetni, de az ember így győződhetik meg legjobban afelől, mennyit is eszik az állat. Ha rábízzuk a dolgot, hajlamos szétszórni, széttaposni az ételt, aztán mikor az ember másnap kitisztítja a ketrecet, vajmi nehéz megállapítani, mennyit fogyaszthatott a lakója. Verity imádta a pingponglabda méretű, tápláló, mézes-tojásos kenyérgombócot. Második

fogásaként élvezettel elropogtatta a rút, kövér lárvákat. Minthogy az áje-áje erős foga szüntelenül nő, igen fontos, hogy az állatnak legyen min rágódnia, nehogy a foga agyarrá gyarapodjon. Erre a célra a legalkalmasabb a redves fatuskó, a^ héjas kókuszdió meg a darabos cukornád. Az utóbbiakat, valamint a lárvákat Marc szállította, építkezésünk művezetője, kurta, zömök, vidor figura, aki imádattal csüggött Lee-n, ám kizárólag „Mamó”-nak volt hajlandó szólítani, Lee nagy bosszúságára.

Lenyűgöző látvány volt, ahogyan Verity nekilátott a különböző fogásoknak. A mézes gombóc puha lévén, középső ujjával mint holmi villával emelte a darabkáit a szájához. Ugyanígy járt el a kövér lárvákkal is, ám a fejüket előbb leharapta, úgyhogy azok ott vonaglottak, belső szerveik különféle alkatrészeit kiadva, és lelapultak, mint valami undorító lufi. A cukornádat két-két csomó közt harapta át Verity irtózatos fogaival, lehántotta a külső, kemény kérget, míg csak a puha, zamatos bélhez nem ért. Mire hasonló elbánásban részesítette valamennyi náddarabkát, azok olyanok voltak, mint holmi kísérteties középkori hangszer, fura basszus-klarinét vagy archaikus fuvola.

Másfajta problémát jelentett a – vele csaknem azonos nagyságú – kókuszdió. Vésőhöz hasonlatos fogával először is lefejtette a vastag, fényes, zöld héjat. Amikor úgy döntött, hogy sikerült céljainak megfelelő mennyiséget lehántania, nekiláthatott az immár részben előbújt diónak. Ezen úgy hatolt át, akár a körfűrész, vagy hat-hét centis átmérőjű lyukat produkálva. Ezek persze zsenge diók voltak, és még bennük volt a „tej” – Verity tehát megint az ujját vette elő, a lyukon át bemártotta a folyadékba, aztán hihetetlenül gyorsan és ügyesen vitte a szájához. A fejlődésnek ezen a

fokán a kókuszdió húsa még nem kocsonyásodik, mint európai rokonaié. Ilyenkor áttetsző, fehéres, édeskés és kókuszízű zselé. Mihelyt Verity kibányászta ezt a csemegét, megint sokoldalú szerszámát – a varázsujjat – veszi elő, hogy szélsebesen kikanalazza a zselét. Amikor már minden hozzáférhető szemernyijét megszerezte, szünet következik, minek során Verity a lyuk megnagyobbításán fáradozik, majd ismét az ujját hozza játékba. Ez a harmadik ujj csak azért látszik hosszabbnak a normálisnál, mert annyira elvékonyodik és olyan csontos.

Amikor Verity redves fatuskót kap, előbb óvatosan szemügyre veszi, hogy csak úgy rezeg a bajsza, füle pedig élesre hangolva próbálja felfogni a fa belsejében netán rágcsáló kövér pondró leghalványabb neszét. Ezután fogával támad a tuskóra, feltárja az alagutat, ujját finoman beleilleszti, akár sebész a szondát, felnyársalja a pondrót, és ügyesen kihúzza föld alatti rejtekéből. Madagaszkáron sajátos módon nincs harkály, s egyesek szerint az áje-áje veszi át ennek a madárnak a szerepét az erdő ökológiai szerkezetében.

Verity egyetlen hangot hallatott – ezt is csak, ha váratlanul megzavarták hangos szippantásfélét. Q. szabatos leírása szerint olyan volt, mintha valaki irdatlan nagy tüsszentést próbálna elfojtani. Egyik este Mickey meghallotta, amint Verity megszólal, nagyjából olyan hangon, mint egy szerelmetes macska, s kollégánk oly elkötelezettje mesterségének, hogy előszedte felszerelését, kikúszott az állatházhoz, és mit sem törődve milliónyi boldog és éhes szúnyog támadásával, felvette a hangot.

Verityt és fajtatársait figyelve az a meggyőződés jegecesedett ki bennem, hogy edzett állatok – divatos szóhasználattal: túlélők –, és jóval értelmesebbek, mint

valamennyi makifajta, amellyel ez idáig kapcsolatba kerültem.

Beleilleszkedni a tábori életbe bonyolultabb folyamatnak bizonyult, mint amikor új házba költözik az ember. Zaklatott kiáltás száll egyikünktől, másikunktól, tudakolván, hol van ez vagy amaz, egy csavartól kezdve egy doboz szardíniáig, iránytűtől egy palack sörig – s mindegyikre Graham higgadt hangja válaszol. Holmi hatodik érzéknél fogva, mely megmagyarázhatatlan, akár a tudomány által mind a mai napig meg nem fejtett vízjóslás, Graham elméjében térképet hordoz valamennyi tulajdonunkról, és komputer módjára menten meg is találja. Egyszer, csak úgy magamban, azon morfondíroztam, hova is lett Lee. Graham fel sem pillantott a könyvből, amit éppen olvasott, úgy sorolta el gyorsan, mit csinált Lee egész nap, attól kezdve, hogy felkelt, azzal az információval végezve, hogy épp felment egy percre a faluba, valószínűleg cukornádért. Graham az utolérhetetlen Jeeves megfelelője expedícióváltozatban, és nélküle valamennyien annyira elveszítenénk tájékozódó képességünket, mint a Pavlov kutyája, csengőszó nélkül.

Eközben a vadászat folytatódott. John, Q. és Julián szinte minden este kivonult, és üres kézzel tért vissza. Egyszer megláttak egy áje-ájét, és Julián, hihetetlen sebességével és ügyességével felkúszott a fára, és elkapta az állat farkát. Egyáltalán nem meglepő, hogy az áje-áje felháborodott ezen a méltóságát ért támadáson: megfordult, és szörnyeteg fogait Julián kezébe mélyesztette. Szerencsére, mielőtt amputálhatta volna, Julián eleresztette – de a fogak nyoma ott maradt. Mondanom sem kell, hogy amikor visszaértek, a tábor visszhangzott a kiáltásoktól: – Graham, hol a

ragtapasz? Graham, hol a penicillinkenőcs? – És Graham megnyugtató hangja úgy irányította kapkodásunkat, mint az asszisztenciát holmi nagynevű specialista a Harley Streetről.

Idővel belerázódtunk a táboréletbe. Marc mindennap megjelent, hozta Verity kókuszdió- és cukornádellátmányát. Bámész tekintetű, félénk gyerekek jöttek, csoportostul, elhízott pondrókkal, a faluból pedig felfogadtunk két begyes leányzót, hogy vizet hordjon, mosogasson, és mosson ránk. Ismeretlen okból, a főzés kollektív műveletté vált. Felfedeztük, hogy Bob kapitány valóságos varázslója a rizsnek. Mananarára is őt küldtük el bevásárolni, mert rájöttünk, hogy a kapitány nemcsak Rizskirály, de csalhatatlan ösztönnel szimatolja ki, mit hol kapni az álmos kisváros szerény boltocskáiban. Valóságos bűvészmutatvány volt, ahogy a legkülönlegesebb élelmiszereket varázsolta elő a legvalószínűtlenebb kis fűszerüzletekből. Vidáman kelt útra a kívánságlistánkkal, és meglepetésünkre többnyire meg is szerzett mindent. Frank meg én egyik nap összeesküvést szőttünk: olyasmiket írunk fel a listára, mint kaviár meg fürjtojás – aztán majd meglátjuk, mi lesz. Végül mégsem szántuk rá magunkat, alighanem részben holmi homályos aggodalomból, hogy Bob képes, és megszerzi. Mindenesetre javasoltuk, hogy nevét hivatalos engedéllyel változtassa Mr. Fortnum Masonra, de érthetetlen okból Bob tetszését nem nyerte meg indítványunk.

Azt is felfedeztük, hogy Tim, mielőtt a filmoperatőrség ábrándos útjára tért volna, konyhaséfi ambíciókat melengetett, aki majd rohammal veszi be a nagyvilág ízlelőbimbóit. Egy könnyelmű pillanatban célzást tett rá, hogy őstehetség a desszertek terén. Rögtön kórusban követeltük

valamennyien a legkülönlegesebb édességeket. A melasztortától a *Péche Melbá*-ig terjedő javaslatok közepette, akár egy ördöngös torreádor, hárította mohó támadásainkat, mondván, mi sem lenne egyszerűbb, mint feltálalnia mindezen ínyencségeket, az orosz krémtortáról meg a szilvapudingról nem is beszélve – de hol a hozzávaló?! Tudtára adtuk, miszerint van banán, van cukor, és van kondenzált tej, és ha ezekből az alkotóelemekből nem tud valamit előállítani, nincs joga gasztronómiai erényeket vindikálni magának, sőt élünk a gyanúperrel, hogy soha életében konyhát még belülről nem látott – mi több, még végszükség esetén sem lenne képes egy fazék vizet felforralni! Kollektív támadásunk annyira felbőszítette, hogy nekiesett a banánnak, a cukornak meg a tejnek, és nagy elragadtatásunkra e szerény kellékekből annyira bőséges és ízletes csemegéket produkált, hogy szemünk-szánk elállt bámulatunkban.

Ki tudja, miért (talán egy gyenge pillanatunkban sejteni engedtük, hogy szeretünk főzni), Frankre meg rám hárult a főfogás előállítása. A marhahúskonzerv és a rizzsel körített szardínia nem aratott osztatlan sikert. A pirítóson feltálalt szardíniát követő marhahúskonzervből készült vagdalt fagyos fogadtatásban részesült. A curryszósszal nyakon öntött, szardíniával elegyített konzerv marhahúst sem üdvözölte az az örömrivalgás, amelyet főztünk rendes körülmények között kiváltott. Kénytelen voltam egyetérteni Frank helyzetértékelésével, miszerint egy csorda műveletlen, civilizálatlan bunkóval van dolgunk, akik nem tudják megkülönböztetni a lebbencslevest a lángoló palacsintától.

Frank igazságtalan előnyhöz jutott velem szemben, ugyanis belógott a városba, és sikerült a piacon friss zebuhúst

elejtenie. Ez a csemege általában körülbelül akkora vonzóerőt gyakorol az ínyenc ízlésre, mint a francia gárda veterán gyalogosainak csizmatalpa, Frank azonban nem tagadta meg közép-európai őseit, és élvezetes gulyást varázsolt elénk, amelyben csodával határos módon porhanyós volt a hús. Eltökéltem, hogy nem hagyom lefőzni magamat, s ellátogattam a piacra, hátha találok valamit, amivel megcsiklandozhatnám a társaság ínyét.

A piac sarkában, a földön – ezen a piacon minden a földön hevert – igen sajátos, szürkés-rózsaszín tárgy vonta magára figyelmemet. Első pillantásra olyan volt, mint a nagyanyám korabeli főkötő, hosszú szalagokkal. Ha azt mondom, szürkés-rózsaszín, meglehetősen elszakadok a valóságtól. Ez a főkötő sohasem részesült a víz és a szappan jótéteményében, azonkívül oda-vissza átgördült rajta egy különlegesen súlyos gőzhenger, minekutána több hónapra dús és illatos trágyadombba temették, majd kihantolták, és élelmiszer gyanánt bocsátották áruba. E sajátos képződmény közeli és aprólékos szemrevételezése arra a következtetésre vezetett, hogy valójában – polip, amit ismeretlen eredetű katasztrófa sújtott, s immár nem is emlékeztet a szégyellős pillantású, tükörfényes polipra, gyermekkorom kedves ismerősére. Nem; ez világra olyan volt, hogy ha véletlenül fejbe kólintanak valakit vele, annak nemcsak a koponyája törik be, de minden bizonnyal végzetes agykárosodást is szenved. Az én kíváncsiságomat azonban könnyű felkelteni, s elvem, hogy egyszer mindent ki kell próbálni, megvettem hát a mumifikált lábasfejűt, és hazavittem a táborba.

Ott a legsúlyosabb titoktartás terhe mellett bemutattam Franknek. Amikor magához tért döbbenetéből, megkérdeztem, mi a véleménye, hogyan kellene elkészíteni.

– Mindenekelőtt fel kell éleszteni – mondta, hosszas megfontolás után.

– Rám ne számíts – jelentettem ki határozottan. – Nem fogok szájból szájba lélegeztetést alkalmazni egy kétszáz éve halott polipnál.

– Ugyan, hová gondolsz – mondta Frank. – Be kell áztatni. Teljesen kiszáradt. Fel kell dúsítani.

Beraktuk hát a szörnyet egy lavór vízbe. Ha lehet, még döglöttebbnek látszott. Hagytuk ázni vagy két óra hosszat, aztán megint vetettünk rá egy pillantást. Meglepetésünkre jócskán megszívta magát vízzel, és némi halvány hasonlatosságot mutatott az ismert és kedvelt polippal. Estére már egészen dundi, nyálkás és nyájas képet nyújtott. Feldaraboltuk, jól megforgattuk olajban, hozzáadtuk a rendelkezésünkre álló valamennyi fűszert, nemkülönben egy marék csípős, ízes, madagaszkári fekete borsot, és fedő alatt pároltuk, abban a reményben, hogy vacsorára mindenki annyira kimerül és megéhezik az egész napi munkától, hogy elragadtatottan esik neki az ínyenc falatoknak. Nem egészen így történt, de abban valamennyien egyetértettünk, hogy a végeredmény ehető – csak talán egy icipicit rágós. A rágós táplálék jót tesz az emésztésnek, mondtam, a fogakról nem is beszélve.

– Igen, beletörik valamennyi fogad, ami tiszta haszon, mert az emésztésedet egyidejűleg megszünteti – bólogatott Frank.

Egyik alkalommal nagy örömujjongás támadt, amikor Bob kapitány egy csokor csirkét hozott a városból. Csak akkor ért csalódás, amikor megkopasztottuk őket. Az a fajta malgas baromfi volt ugyanis, amelyik a hosszú lábú óangol harci

kakasra hasonlít; pompás színei vannak, a szeme ádáz, akár a kakadué, de foszd meg tollazatától: menten nyössz, hogy melle jóformán nincs, combja pedig egy kóros étvágytalanságban szenvedő balerináé. Bármennyi konyhaművészeti bravúrt pazaroltunk is rájuk, minden lepergett róluk – egyre szívósabbak és szívósabbak lettek.

Egy ilyen óriási, csillogó-villogó madár, amely úgy feszített, mint a madárvilág koronás királya, reggelente lejött a faluból, színtelen tyúkokból álló háremének kíséretében. Területének kellős közepén vertük fel sátrunkat, amit láthatólag módfelett helytelenített. Ahogy a folyóról felszállt a köd, és a sarkantyús kakukk rázendített gyönyörű, gyöngyöző, bugyborékoló dalára, ez a nagy kakas odapáváskodott sátrunk bejáratához, ránk szegezte aranyszemének vad pillantását, feje ide-oda rándult, ahogy előbb az egyik szemével mustrált végig bennünket, majd a másikkal, de láthatólag mindkét nézetből egyaránt undorítónak talált. Azután hátravetette fejét, és hosszan, fülsértően, zeneietlenül elkukorékolta magát. Minekutána úgy vélte, hogy megadásra kényszerített bennünket, bevonult a sátorba, és óriási lábával kapirgálni kezdett a holmink között, meggyőződése lévén, hogy felszerelésünk javarészt ehető. Egy jól célzott cipő hamarosan kiábrándította, mire sértett méltósággal kivonult, hogy haragját valamelyik alázatos nején töltse ki, bizonyítandó, micsoda karakán legény is őkakassága.

Marcona látogatása és dobhártyarepesztő üdvözlete elűzte az álmot. A sarkantyús kakukkok pórusa zavartalanul tovább dalolta hajnali himnuszát. A sátrunkra árnyat vető kenyérfa levelei csikorogva hullottak a tetőre, ahonnan titokzatos nesszel csúsztak le a földre. Mire a levél megszáradt, olyan

lett, mint valami köszvény zsugorította kéz, a lábam alatt pedig recsegett, akár az eltaposott kétszersült, miközben leballagtam, hogy felhörpintsem első csésze teámat, s eltűnődjem: vajon ma lesz-e a napja, amikor végre sikerül megszereznünk a varázsujjú makit.

A jós és segédei

Madagaszkáron hemzsegnek a mindenféle-fajta boszorkányok, varázslók, jövendőmondók – Frank tehát fejébe vette, hogy a filmünkben is szerepeltetnünk kell egyet. Marckal tudattuk, hogy jóshoz szeretnénk fordulni: ugyan közölné, szerény javadalmazás fejében, van-e esélyünk, hogy foghatunk áje-ájét, s hogy megfelelőképpen kezdtünk-e a dologhoz. Ismer egy pompás jóst, mondta Marc, és amint lehet, kapcsolatba lép vele. Csakhogy mi nem érjük be valami ócska kis tenyérjóssal, válaszoltam erre; nekünk olyasvalaki kell, aki az időjárás előrejelzéséhez hasonló módszerrel dolgozik, és többet ér, mint a Macbeth három vészbanyája együttvéve. Az illetőnek kiváló ajánlásai vannak, tudatta Marc, és igen nagy forgalmat bonyolít le. Üzent hát ennek a csodalénynek, és az üzenetre persze hiába vártuk a választ.

Közben éjjel-nappal folyt a haj tó vadászat, és Q, is, John is kezdett csüggedni. Rettenetesen sürgetett az idő. Már idestova négy hete kutattunk, és a tévéseknek csakhamar fel kell kerekedniük, és hazatérniük Jerseyre. Igaz, Verity a miénk, viszont nem vehetjük filmre az állat tényleges elfogásának izgalmas jeleneteit, márpedig ők éppen ezért vállalták ezt a nagy utat (a tekintélyes költségről nem is beszélve). Azért nincs veszve minden, közöltem velük unosuntalan (már rosszul voltak, ha hallották), hiszen megbízhatnak Lee-t meg engem a filmezéssel, és mi mindent megcsinálunk, amit csak mondanak – no de persze az áje-áje esetében ez nem ilyen egyszerű. Amitől senki sem volt

túlságosan boldog. Ingerlékenyek lettünk valamennyien, nemcsak a film miatt, ami már önmagában véve is elég fontos volt, hanem mert az áje-áje elfogása lenne az egész expedíció célja, az adná meg létjogosultságát, hiszen jómagam is, az Alapítvány is tekintélyes összeget öltünk a vállalkozásba. Étkezés közben valamennyien lógattuk a fejünket.

– Van valami újság a jós körül? – kérdezte Frank.

– Igen – válaszolt Lee. – Mármint hallani nem hallottunk semmit, de Marc pontosan tudja, mit akartok.

– Hát akkor noszogassátok egy kicsit – mondtam.

– Legalább a jóst filmre vehetjük.

– Mi lenne, ha bekormoznám az arcomat, és én alakítanám a szerepet? – kérdezte Frank.

– Pompás ötlet – helyeseltem. – És a malgas nyelvvel hogy állsz? Persze vehetjük rejtelmesre a figurát, és elég, ha elmormolsz néhány hatásos szót, mint például *A mbatondrazaka* vagy *misaotra tompoko*. No és hogyan festesz ágyékkötőben?

Frank elgondolkodott. v

– Csinosan – mondta némi megfontolás után.

Végül mégsem kellett ilyen elkeseredett eszközökhöz folyamodnunk, másnap reggel ugyanis Marc diadalmasan jelentette, hogy estére eljön a jós.

Amint besötétedett, már meg is jelent. Jól megtermett férfi volt, madagaszkári mértékkel mérve magas, arca érdekes, impozáns. Némileg meglepődtünk azon, hogy anyja, felesége és négy hónapos gyermeke is elkísérte. Ők a segédei, magyarázta. A kisbaba is?, tudakoltuk. Nem, csak az anya meg a feleség.

A kisbaba csak *néző*. Persze, gondoltuk, nem árt, ha már zsenge korában betekintést nyer a mesterség rejtelmeibe.

Valamennyien letelepedtek a földre, és mosolyogva, halkan beszélgettek. A feleség átadta a csecsemőt a nagyanyjának, és a kicsi békésen feküdt, mint valami csokoládébaba. A feleség ezután törökülésben a jós mögé telepedett. Az hanyatt dőlt, és tetőtől talpig betakarózott egy nagy, fehér *lambá-v*al. Drámai szünet következett, majd a jós nagy lélegzetet vett, ezután pedig egész teste, kivált a lába, vad rezgésbe kezdett, mintha súlyos áramütés érte volna emberünket. Nem ijedtünk meg, mert már tudtuk, hogy a jós most pusztán őseinek szócsöve. Levette magáról a lepedőt, felült, és udvariasan sört és cigarettát kért. A feleség sietve elmagyarázta, hogy a jövendőmondó nem dohányzik és nem is iszik, az az ős azonban, aki mindjárt tanácsaival lát el bennünket, mind a két szenvedélynek áldoz. E két kellemes bűn gyakorlása vélhetőleg lehetetlen az ős jelenlegi lakóhelyén, ám az első mámorító korty, majd nagyobb tétel füstnek kéjes tüdőre szívása után az ős kész volt a tárgyalásra.

Elsőnek természetesen azt kérdeztük meg, vajon becslése szerint szerencse fogja-e kísérni vadászatunkat. Az ős még egyet húzott a sörből, szívott egyet a cigarettán, majd hosszasan, és a Brit Nemzeti Színház vezető művészeit is megszégyenítő zengő hangon előadta, hogy természetesen szerencse kíséri lépteinket, ha szándékunk tiszta, és nem csupán holmi gyarmatosítási hadművelet álcázására szolgál.

Roppant mulatságosnak találtam ezt a politikai fogantatású szónoklatot, az ős azonban a legkomolyabb formában tudtunkra adta: Madagaszkár vidéki lakosai szüntelen félelemben élnek, hogy a *vazaha* visszatér, és megint elrabolja a földjét. Ezért sietve biztosítottuk, hogy eszünk ágában sincs lerohanni Madagaszkárt, csupán az

ország különleges állatai közül szeretnénk néhányat magunkkal vinni, és megmutatni a többi *vazahá*-nak, milyen csodálatos ország Madagaszkár, és micsoda pompás teremtmények lakják.

Az ős láthatólag elégedett volt a válasszal. Ezután rövid csend következett, míg ő újabb néhány korty sörrel és kéjes cigarettaszippantásokkal üdítette fel magát. Majd kijelentette, hogy mivel szándékunk tiszta, igyekezetünket minden bizonnyal siker fogja koronázni. Elég sokáig tartott, míg ezt az egyszerű jóslatot előadta, mert először is nagy hévvel, malgas nyelven nyilatkoztatta ki, márpedig a malgasok imádják a hosszú, bonyolult szónoklatokat, amelyeket színpadias gesztusokkal kísérnek, no és természetesen az ősnek közben jó néhányszor szünetet kellett tartania, újabb frissítők magához vétele céljából.

Nagy sokára elfogyott a sör, elnyomódott az utolsó csikk, az ős visszatért a *lamba* alá, és ismét előbukkant a jós. Megfizettük a szolgálataiért kért igen szerény bért, ő pedig, nagy meglepetésünkre, ragaszkodott hozzá, hogy megfizesse a sört. Ezután kíséretével együtt távozott az éjszakában.

Hogy sikerünk végül az ős közbenjárásának volt-e köszönhető, sohasem fogjuk megtudni – de annyi bizonyos, hogy nem sokkal a jós látogatása után erőfeszítéseinket siker koronázta. Távol álljon tőlem, hogy mindezen tréfálkozzam, mert a malgasok igen komolyan veszik az őseikkel való kommunikációt. Van, aki Jézus Krisztusban hisz, van, aki Mohamedben vagy Buddhában – miért ne hihetnének a malgasok az őseikben'? Ki mondhatja meg, melyik hit igaz, és melyik téves? Szerintem a világ vallásainak nagy része túlságosan dogmatikus. Szavakban az „élni és élni hagyni" filozófiáját hirdetik, de igen ritkán ültetik át a gyakorlatba.

Másnap este a helybéli tanító látogatott meg bennünket, és néhány pohár sör után elárasztott meséivel a különös, mitikus állatvilágról, amellyel a malgasok benépesítik a tájat. Az ember azt hinné, éppen elég fantasztikus jószág él itt a valóságban, minek azzal fáradni, hogy újabbakat találnak ki a tetejükbe. Márpedig a tanító mintha egy középkori bestiáriumból merítette volna történeteit. Az egyik teremtmény például külsőre olyan, mint valami óriási macska, s eltekintve félelmetes külsejétől, no meg attól a képességétől, hogy a pillantása öl – van még egy merőben sajátságos tulajdonsága: nem kevesebb, mint hét mája van. Ha annyira vad, igazán nem tudom elképzelni, hogyan tudta ezt bárki is megállapítani. De hát akárhogyan is: hét májnak a birtokosa. Azt persze mindenki tudja, hogy a macskának kilenc élete van – de hét máj akkor is enyhe túlzásnak tűnik. Vajon azért tett-e szert ennyire, merengtem, mert iszákos, és ha igen, nem kellene-e kapcsolatot létesítenie a Névtelen Alkoholistákkal?…

Nem kevésbé varázslatos teremtmény az a jókora, patkányforma bestia, amely, ha megpillant, máris maszturbálni kezd. Ilyenkor az a legokosabb, ha úgy teszel, mintha észre sem vennéd, és rezzenéstelen ábrázattal folytatod utadat. Bezzeg, ha megállsz és kineveted – márpedig egy maszturbáló patkány meglehetősen komikus látvány lehet –, irtózatos haragra gerjed, szörnyű vihart támaszt, te meg eltévedsz az erdőben, és az sem lehetetlen, hogy ott pusztulsz nyomorultul.

Egy másik történet hőse valóságos állat, a *Galidia* nevű szépséges, karcsú cibetmacskaféle. Ez az állatka nagyon szereti a csibehúst, és a falusiak nagy mérgére, ahol csirkét lát, leöli és felfalja. A *Galidiá*-nak, úgy hírlik, van egy roppant

csúnya jellemvonása. Ha jól megépített és sűrűn lakott tyúkólra bukkan, nem kíméli a fáradságot, hogy az ízletes baromfi közelébe jusson. Ha az építmény ellenáll gyilkos terveinek, elkeseredésében kibújik az igazi természete. Fogcsikorgatva nekihátrál a tyúkólnak, és nagyokat szellent a rácsok között. Amikor a gazda reggel kimegy a baromfiudvarba, azt kell tapasztalnia, hogy ez a gálád gaztett elgázosította valamennyi tyúkját, vagyis az ördögi tettnek két kárvallottja van – a gazda és maga a gonosztevő. Óvakodtam megkérdezni a tanítót, nem lehetne-e légkondicionálással ellátni a tyúkólakat, hogy ilyen természeti katasztrófa többet ne forduljon elő.

Tovább folyt az eredménytelen hajsza, és vészesen közeledett a tévéstáb távozásának ideje. Persze egész idő alatt filmeztünk, és jó sok métert felvettek arról, ahogyan Lee eteti Verityt. Mivel az egész filmet videokamerával készítettük, és nekünk volt egy minitévénk, amin rögtön megnézhettük a felvett anyagot, úgy véltük, jó ötlet lenne, ha elvinnénk a helybeli iskolába, és mutatnánk a gyerekeknek néhány felvételt Verityről. Ennek az akciónak háromszoros haszna lehetne. Először is, szórakoztató lenne filmre venni a gyerekek reagálását, hiszen sokuk még életében se látott televíziót. Másodszor, megláthatnák, mennyire szelíd és ártalmatlan Verity. Harmadszor pedig azt reméltük, hogy ha beszámolnak a dologról a szüleiknek, azok segíthetnek nekünk az áje-áje-vadászatban. A valóság azonban rácáfolt várakozásunkra.

Az iskola vagy egymérföldnyire volt az úton, és igen meredek, eső marta vörös agyag ösvény vezetett odáig. Még száraz időben is nehéz volt lekecmeregni rajta. El sem tudom képzelni, hogyan birkóznak meg vele a gyerekek az esős

évszakban, amikor az ösvény alighanem a legnehezebb és legveszedelmesebb lesiklópályához válik hasonlatossá.

Az iskola tekintélyes építmény volt, fából és téglából épült, hallgatóságunk pedig – vagy százötven, hat-tíz év közötti csemete – rendezett sorokban telepedett le, mintha az engedelmesség képéhez ülnének modellt. Néhány lopva elsuttogott szó, egykét köhintés, mezítlen talpak csusszanása hallatszott csak, amikor megjelentünk. A gyerekek óriási, fekete, bámuló szemmel meredtek ránk. Csupa hatalmas *vazaha* magasodott előttük, akik, ha dühbe jönnek, reggelire, ebédre, sőt uzsonnára is malgas gyerekeket esznek – okosabb hát, ha szépen meghúzzák magukat, és fegyelmezetten nézik, miféle csudákra vagyunk képesek.

Úgy állítottuk fel a tévékészüléket, hogy mindannyian lássák, majd rövid, egyszerű beszédben közöltem, hogy az áje-áje nem gonosz, és megeszi ugyan a cukornádat meg a kókuszdiót, de csak azért, mert az erdőt, ahol azelőtt élt, kiirtották – ami nagyon rossz dolog a malgasoknak is, a makiknak is –, és ezért kénytelen a termést megdézsmálni. Ezután elkezdtük a vetítést, és a gyerekek pillantása a képernyőre szegeződött. Felszisszentek, amikor Verity megjelent és előrejött a ketrecében, majd meglepett kiáltások hangzottak – ezeket aztán mindjárt el is fojtották –, amikor Lee keze tűnt fel, amint egy mézes gombócot tart, és hallhatták, ahogy halkan beszél Verity-hez. Verity elfogadta az ennivalót, és amikor elfogyasztotta, megint megjelent Lee keze, ezúttal egy kövér lárvával. Újabb felszisszenés. Hát ezért kellett annyi lárvát gyűjteni, hogy legyen az áje-ájének ennivalója! És ezért kaptak igazi pénzt, meg fura, finom édességet, hogy eledelt gyűjtsenek az áje-áje részére! A szemek csillogtak, a fogak villogtak, ahogy széles mosollyal

szemlélték, hogyan bánik el Verity a lárvával: leharapja a fejét, aztán a vonagló testből varázsujjával kikanalazza a tartalmát.

A film véget ért, de a gyerekek a helyükön maradtak – legszívesebben egész nap nézték volna. A tanító felszólította őket, énekkel köszönjék meg látogatásunkat, és ők lelkesen rázendítettek. De mi tartogattunk még egy meglepetést. Amíg lenyűgözve bámulták, hogyan eteti Lee Verityt, és amíg énekeltek, mi őket vettük filmre. És most ezt a filmet húztuk be a kamerába.

Egy pillanatnyi döbbent csönd, majd egyikük felismerte valamelyik társát. A hír futótűzként terjedt soraikban, kacagva, mutogatva, bámulva ismerték fel egymást, és – csudák csudája – saját magukat! Ez az igazi mulatság, nem is az az unalmas áje-áje! Ha azt mondom, sikerünk volt, meg sem közelítem a valóságot. *A muzsika hangja,* a *Mary Poppins* és a *Hófehérke és a hét törpe* összegyúrva nem kelthetett volna nagyobb elragadtatást. Ilyen sikerről álmodoznak a hollywoodi filmcsászárok – és persze soha el nem érik. Természetesen meg kellett ismételnünk az előadást, nem is egyszer. Ha hagyjuk, akár esztendőkig futott volna a műsor, még *Az egérfogó*-nál is tovább.

Ezután újabb furfanghoz folyamodtunk. A kamerát az osztályra irányítottuk, és a gyerekek láthatták magukat a képernyőn, egyszer premier plánban, máskor az osztálytársaikkal. Persze integettek maguknak, és dőltek a kacagástól, amikor a képmásuk visszaintegetett. Boldogok lettek volna, ha velük töltjük az egész napot, vagy akár a következő hónapot, és elragadtatva sütkéreztek volna csudavilágunkban. De sajnos ott kellett hagynunk őket;

visszatértünk a táborba, és magunkkal vittük a varázsdobozt meg a többi bűvészfelszerelést.

Még az Alaotra tó menti *hotely*-nkben eltűnődtem, vajon miért hagyják nyitva a televíziót akkor is, ha egy lélek sincs a bárban – míg csak rá nem jöttem, hogy a piacot látogatók közül vagy ötvenen tömörülnek a járdán, és tátott szájjal bámulják az ablakon át a rikító színekben pompázó és naturalistánál naturalistább jelenetekben bővelkedő francia teleregényt. A televíziónak bőséges a kínálata, de a hatása nemegyszer romboló. Szegény tanítónak alighanem nehezebb dolga lesz távozásunk után kordában tartani a nebulókat, mintha a hét májú macskát próbálná megregulázni.

Visszafelé menet egy zebucsorda mellett haladtunk el. A megtermett, békés, bársonyos bőrű állatoknak a tevééhez hasonló a púpja – zsebkiadásban. Madagaszkáron persze igen gyakori látvány a zebu, amely a társadalmi rang köztiszteletben álló jelképe. Gazdag ember temetésén sok zebuját leölik, és a sírt gyakran zebuszarvval díszítik. Ennek a csordának, amelyet most beértünk, az volt a különlegessége, hogy vagy tíz nagydarab állatból állt, és egy aggodalmas képű, icipici fiú terelte őket. Nem lehetett több hatévesnél, és egy nála magánál jóval nagyobb faággal volt felfegyverkezve. A zebuk persze tudomást sem vettek pásztorukról. A zebunak szent meggyőződése, hogy nemcsak az utat, de a világon mindent az ő kedvéért teremtettek.

Kanyarogtak, sóhajtoztak, fejüket összedörzsölték, megmegálltak kérőzni vagy legelészni. Egyik-másik néha megfordult, és visszaballagott arra, amerről jött, aztán meglepett és sértődött képet vágott, amikor a kisfiú odapenderült eléje és orrba vágta a faággal. De alig sikerült a

gyereknek jó útra térítenie a rendetlenkedőt, máris észrevette, hogy egy másik gyámoltja tért le az útról, és tévedt be egy kis gazdaságba, ahol a vérbeli ínyenc elégedett sóhajával üdvözölte az év első zsenge spárgahajtását, s menten neki is látott, míg csak a kisfiú vissza nem zavarta az útra – őzebusága nagy felháborodására.

A fiúcska úgy táncolta körül a csordát, mint valami apró, barna éjjeli lepke a jókora, nemtörődöm, álmos, ám veszedelmet rejtegető gyertyalángot. A közeledő Toyoták láttán a gyerek is, a zebuk is a kollektív idegösszeomlás tüneteit mutatták. Megálltunk ugyan, a zebuk mégis riadtan tolongtak, és megijedtünk, hogy valamelyik rá talál lépni a gyerekre, s eltapossa, de még csak észre sem veszi, hogy már nincs közöttük. Ekkor azonban szerencsére a kisfiú apja – aki útközben megállt néhány baráti szóra – közeledett futva, és vaskos botjával, mint dühös őrmester a gyakorlótéren lötyögő rekrutákat, móresre tanította a csordát. Elterelte mellettünk az állatokat, közben megemelte kalapját, és vidám mosolyt vetett ránk. A kisfiú mérgesnek látszott, pedig az imént legalább kétszer-háromszor fenyegette a szinte biztos halál, s úgy éreztem, inkább hálával tartozik apjának, amiért idejekorán közbelépett.

Ez idő szerint bukkantak fel John kétségbeejtő kiskacsái. Amíg még nagyon fiatalok voltak, nem mozdultak a mamájuk mellől, aki szigorúan a faluban tartotta őket. De most már félig-meddig felserdültek, és úgy érezték, ideje, hogy portyázni induljanak. Első alkalommal már messziről hallottuk izgatott hápogásukat, s csak azután láttuk meg őket, amint kacsasorban ereszkednek alá a faluból az ösvényen, izgatottan, mint a nyaralni induló gyerekek. Hárman voltak: a legnagyobbik barna, a következő

úgyszintén, a legkisebbik fehér. Ütemesen kacsáztak, szüntelen hápogás közepette. Lejöttek az ösvényen, majd eltűntek a dűnék mögött, a folyó irányában.

– Pecsenyének még kicsik – mondta bánatosan Frank. – De egész jó leves lenne belőlük.

John megkövülten bámult rá.

– Te meg bírnád enni őket? Ezeket az aranyos kis jószágokat? Imádom a kacsákat!

– Én is – bólintott Frank. – Ropogósra sütve.

Fél óra múlva, mire úsztak egy jót, megint felbukkantak a dűnék mögül, és értekezletet tartottak. Táborhelyünk szemmel láthatólag módfelett érdekelte őket, s miután röviden megtárgyalták, mi lenne a megközelítés legalkalmasabb módja, felsorakoztak, lerontottak a dűnéről, és harsány hápogással közénk kacsáztak, elgáncsolva Timet. Épp egy csésze teát vitt Mickeynek, aki pocsékul érezte magát, és sátrában őrizte az ágyat. Tim kis híján hasra esett; a tea repült.

– A fenébe – szitkozódott. – Nem elég, hogy a kakas a fülembe kukorékol hajnali négykor? Most meg tele vagyunk kacsával!

– Aranyos kis jószágok – gügyögött John. – Édes pici pelyhes kacsagyerekek!

– Úristen! – sóhajtott Frank. – Én bemegyek a sátramba. Ha vége lesz a Walt Disney-filmnek, szóljatok.

Az édes pici pelyhes kacsagyerekek eközben bámész szemekkel nézték szállásunkat, nagyjából úgy, mint a malgas embergyerekek. Legjobban a sarkokban felhalmozott üres, tisztára mosott konzervdobozok keltették fel az érdeklődésüket. Lassan közeledtek a halomhoz, közben halkan, kérdő hangsúllyal értekeztek. Majd egyikük

előrehajolt, és hősiesen igyekezett bekapni egy szardíniás dobozt.

– Éhesek szegénykék – vélte John. Előszedett egy másnapos cipót, és apró darabokra tördelve a kacsák elé szórta.

– Ne bátorítsd őket – mondtam, de már későn. Az édes kis kacsagyerekek még sohasem találkoztak kenyérrel, és eget verő volt a boldogságuk. Egyikük annyira beleszeretett ebbe az újfajta csemegébe, hogy amikor a kenyér elfogyott, megpillantott egy nagyobbfajta cigarettacsikket, és rávetette magát. Hetyke szögben csüggött a csőréből – olyan volt, mint egy korhely Donald kacsa.

– Nem, nem, kicsikém – intette John; felemelte a madarat, és kiszedte a csőréből a csúf csikket. – Johnny bácsi nem engedi.

– Nagyon helyes – mondtam. – Ilyen fiatalon ne dohányozzon!

– Johnny bácsi ad neked finom kenyérkét – gügyögött John.

Ezek után természetesen el voltunk veszve. A kacsák minden áldott reggel megjelentek, gyorsan megmártóztak a folyóban, aztán átkeltek a homokdűnéken, és ránk rontottak, mint az Egyesült Államok lovascsapata egy lázadó indián falura. Mindenhol ott voltak, és szentül eltökélték, hogy minden

felfalnak. Minduntalan kacsákba botlottunk, kacsákra léptünk. Csoda, hogy mind a három életben maradt. Oly szerves részévé váltak mindennapi életünknek, hogy amikor mi lepihentünk, ők is szieszt áztak egyet. Tábortársi minőségükben körülbelül annyira lármásak és bosszantóak

voltak, mint egy alom frissen elválasztott, fegyelmezetlen kutyakölyök.

És aztán felvirradt a sorsterhes nap, midőn kitört a Dörejláda Csatája.

Amikor a mananarai *hotely*-ben időztünk, meglátogattak régi barátaink, Renée és Dávid Winn. Renée még Párizsban segített az első áje-áje-trió gondozásában, és az ő révén ismertem meg a Humphrey nevű áje-áje-bébit, amelynek az egész expedíciót köszönhettük. Elutazásakor Renée roppant hasznos ajándékkal lepett meg. Fekete műanyag zsák volt, amelyhez zuhany csatlakozott. A zsákot meg kellett tölteni vízzel, kitenni a napra, és a víz úgy egy óra alatt fürdővíz hőfokúra melegedett. Ezután fel kellett rakni egy megfelelő fára, és kész volt a pompás, meleg vizes zuhany.

A bokrok között kitisztítottunk egy kis területet, és felruháztuk a tiszteletre méltó „fürdőszoba” névvel. Az egyik sarokban pálmalevéllel fedett kis viskó állt, benne pedig egy jókora lyuk, amely felett fenségesen trónolt a dörejláda, avagy Quentin Kuckója. Egy fáról lógott a zuhany, alá pedig gumilepedőt terítettünk – arra kellett ráállni. A zuhannyal azonban mindjárt probléma támadt. Ha elég magasra tettük ahhoz, hogy elférjek alatta, Lee nem érte el a gombot, amelynek elfordítása indította meg a zuhanyt. Egy-két napig morfondíroztunk a problémán, majd Lee-nek ragyogó ötlete támadt.

– Quentin Kuckója! – mondta diadalmasan. – Egyszerűen a zuhany alá állítjuk, és ráülsz.

Alig vártam, hogy gyakorlatba ültessük át az újszerű ideát, habár feleannyira sem lettem volna oly lelkes kísérleti alany, ha előre látom a végeredményt.

Másnap reggel annak rendje és módja szerint átköltöztettük Quentin Kuckóját. Rátelepedtem, és csakhamar tetőtől talpig sampon és szappanhab lepett. És éppen ekkor állítottak be a táborba a fürdőjüktől felfrissült édes kicsi kacsagyerekek. Nagy meglepetésükre azonban egy lelket se találtak a táborban. Egyetlenegy sem volt ott a kedves emberi lények közül, akik rendes körülmények között beléjük botlottak, rájuk tapostak, ordítoztak velük, és olykor-olykor vetettek nekik néhány falatot. És e pillanatban, szappan és víz által fellelkesülten, dalra fakadtam.

A kacsák menten tettre buzdultak. Körülszáguldották a sátrat, egymásba botlottak, majd hogy hanyatt nem buktak izgatott boldogságukban, hogy legalább egyetlen aranyos emberi lényt mégiscsak felfedeztek. Bekacsáztak a fürdőszobába, és megtorpantak. Meglepetten néztek körül. Még sohasem jártak itt – és nini: ott ül az egyik aranyos emberi lény, egy pocsolyában, akár egy kacsa! Legalábbis olyan lett volna, akár egy kacsa – két dolog kivételével. Az emberi lény egy ládán ült, a víz felszínét pedig fehér hab lepte.

– Hahó, kacsák – szóltam nyájasan, félbeszakítva a „Tengerek ura, Britannia” tolmácsolását. – Gyertek úszni egyet.

A kacsák fojtott hangon, gyorsan tanácskozni kezdtek. A víz színén az a fehér valami nyilván ehető

– amolyan habos kenyérféle talán. Akárhogyan is: megkóstolják. Egykacsaként előretotyogtak, csőrüket fürdővizembe mártották, és majszoltak egy kis habot. Igen, csakugyan ehetőnek bizonyult – amolyan levendulaízű szörbetnek. Istenesen nekiláttak. Én pedig megrémültem, hátha mérgező anyagot tartalmaz a hab, és még megárt

nekik. Körülnéztem, hol a botom – és bosszúsan észleltem, hogy ostoba módon egy faágra akasztottam, vagy hatméternyire. Egyszerűen nem tudtam elzavarni őket, ahogy a dörejláda alatt gyülekeztek.

A következő pillanatban azonban már nem az ő épségük foglalkoztatott, hanem a magamé. A dörejládán volt egy lyuk, amelyen át az ember – diszkréten persze – kénytelen volt kidugni testi felépítésének ama részeit, amelyek általában rejtve maradnak a közönség előtt. A legidősebb kacsa felfele pillantott, és érdeklődve hápogott. A másik kettő követte a pillantását, és ők is hápogtak. Ezek a fent látható érdekes falatok ehetők tán? Új tápot kap tapasztalataik világa? Egykacsaként eltökélték, hogy kipróbálják.

Úgy hírlik, fájdalmas és dühös ordításomat Antananarivóban is meghallották. Lee rohanvást közeledett, amikor azonban meglátta, mi történt, egy fának dőlt, és hisztérikus kacagórohamot kapott. Van olyan feleség, aki segítségére siet bajbajutott hitvesének, de vannak érzéketlen némberek, akiknek az életfelfogásához még de Sade márki is elérzékenyülve gratulált volna.

– Vidd innen ezeket a rohadt dögöket! Mit állsz ott és röhögsz! – üvöltöttem. – Mindjárt eunuchot csinálnak belőlem!

Lee nagy sokára úrrá lett zabolátlan temperamentumán, és elkergette a kacsákat, de azontúl mindig vigyáztam, hogy a kezem ügyében legyen a botom, valahányszor zuhanyozok. Az *Anas* nemzetséget azóta is heveny gyanakvással szemlélem, és nem tartoznak a kedvenceim közé. Szomorú és megalázó gondolat, hogy bezzeg nem mertek volna így bánni velem, ha én vagyok Sir Peter Scott, aki nemcsak hogy ornitológus volt, de mellesleg híres sportember.

Már említettem az édes pici kacsagyerekek kísérleteit a szardíniásdoboz elfogyasztására. Az üres konzervdobozokat gondosan összegyűjtöttük és elmostuk, mert olyan szegény országban, mint Madagaszkár, becses jószág minden doboz, legyen az anyaga fém, fa, avagy papír. Az üres üveg értéke vetekszik Shakespeare tulajdon kulacsáéval; a kartondobozt féltve óvják, mintha szantálfából és borostyánból készült, arannyal berakott teásszelence volna, a szardíniásdoboz pedig – vagy ami még annál is értékesebb: a marhahúskonzerv doboza többet ér, mint akárhány váza a Ming-dinaszüa korából. Elhatároztuk, hogy ezt a kincset annak idején majd két aranyos, szégyellős szolgálónk, Véronique és Armadine fogja szétosztani, s ők féltve őrizték az^egyre növekvő halmot.

Kiderült, hogy Véronique-nak közeledik a huszadik születésnapja, és egyik piaci kiruccanásunkon kétségbeesetten kerestünk valami ajándéknak valót. A város azonban sajnálatos módon szűkölködött minden olyasmiben, ami megörvendeztetheti a leányszívet – mint például a valódi aranynak látszó fülkarika vagy nyaklánc (ami persze gazdasági válság idején nem mentene meg az éhhaláltól). Végre, őszinte meglepetésünkre, sikerült felkutatnunk egy üveg kölnit, aminek a színe és hatásfoka már külsőleg alkalmazva is nyomban Mr. Hyde-dá változtatta volna dr. Jekyllt – hát még ha belekortyol. Véronique el volt tőle ragadtatva, én azonban némi bűntudatot éreztem, mert egészen bizonyos voltam benne, hogy a szer alkalmazása legalább ötven százalékkal csökkenti a leányzó házassági esélyeit, hacsak kérőjének nem defektes a szaglóérzéke.

Vészesen közeledett a forgatócsoport madagaszkári tartózkodásának lejárata, és még ekkor sem volt szerencsénk.

Persze lépten-nyomon hallottuk a történeteket óriási áje-áje-kolóniákról, csak ott, a sarkon túl – ám közelebbről megvizsgálva kiderült, hogy kétséges tulajdonviszonyú, ősrégi lakóhelyről van szó, és akárkié is, soha sincs odahaza. Fő gondunk ezúttal azonban Mickey volt. Már egy ideje

– az ő kifejezésével élve – rohadtul érezte magát, de azért csak dolgozott lelkiismeretesen, és napról napra kevésbé hasonlított ahhoz a Mickhez, akit ismertünk és szerettünk. Elhívtuk a helybéli doktort, adott is Micknek néhány injekciót (a mi tűinkkel és fecskendőnkkel), de nem bizonyultak hatásosnak. Mickey hűségesen beszedte mindama tablettákat, panaceákat, amelyeket a Madagaszkárra látogatóknak ajánl az orvostudomány – merő misztérium volt hát a nyavalyája. Hőmérséklete az egekbe szökött, és mi egyre jobban aggódtunk. Mananaráról (némi szerencsével) háromszor egy héten indul repülőgép, és elhatároztuk, hogy Micket visszaküldjük Tanára, ahol legalább tisztességes ápolásban lehet része. Nehéz megfelelő ápolásban részesíteni egy nagydarab férfit, egy két méter hosszú, kilencven centi magas sátorban. Mihelyt elhatározásra jutottunk, megnyíltak az ég csatornái. Hadd idézzem egykorú naplójegyzetemet, valamennyiünk hangulatának érzékeltetésére:

‚A felhőszakadás elöntötte a sátrat. Mick állapota romlik. Csípőm szörnyű, a nedvesség miatt, orrüregem úgyszintén. Mozogni se bírok. Legtöbb hasznomat akkor venné az expedíció, ha feldobnám a talpam.”

Mick hőmérséklete megközelítette a negyven fokot, és a fiú már-már félrebeszélt. Nem hagyhattuk egyedül utazni. Ha pedig ketten hiányoznak a stábból, vége a filmezésnek. Hát fogták magukat, és elmentek valamennyien. Amikor kikísértük őket, szegény Tianán annyira erőt vett a fájdalom,

amiért elhagy bennünket, hogy könnyekben tört ki, és csak közös erővel tudtuk valamelyest megvigasztalni.

Üresnek, sivárnak látszott a tábor, hogy elhagyták a televíziósok. Csodálatos emberek, pompás volt velük dolgozni, és mélységesen fájlaltuk, hogy nem volt sikeresebb az expedíció. Szerencsére Roland Pas de Probléme megmentette a helyzetet azzal, hogy elfogta Verityt, különben az egész expedíció maga lett volna a csőd. Szomorú vacsorát költöttünk el aznap este, még a gyertyák is bánatosan pislákoltak kis homokos tálkájukban, a cigarettacsikkek temetőjének közepette.

A tábor közelében fészkelő hét kócsag messze járt, a tengeren halásztak. De most felszálltak a folyó menti alvófájukhoz. Lélegzetelállítóan fehérek voltak, ahogy némán szárnyaltak csillagként ragyogva a sötétlő folyó fölött, a fekete fák közén.

Maki megérkezik

Másnap ebéd után Q. elment szemügyre venni néhány fészket, amelyek, jósolta borúsan, alkalmasint úgyis patkányfészeknek bizonyulnak. John a városban intézte bevásárlásait, Lee az állatházban ténykedett. Én naplót írtam – pótlandó az előző néhány nap mulasztását-, majd elhatároztam, hogy engedélyezek magamnak egy kis szieszt́át. Kikergettem a kakast és háremét, akik az ágyam körül rendeztek bogárvadászatot, lehevertem, és megpróbáltam átadni magamat gyönyörű gondolatoknak – ami nem volt könnyű, mert a kiűzetésén kesergő kakas elhatározta, hogy bevezet a kukorékolás rejtelmeibe. Miután a harmadszorra is elhajított bottal végre sikerült eltalálnom, őkakassága elértette a célzást, és eltakarodott a dombtetőre.

Épp álomba szenderültem volna, amikor arra riadtam, hogy Lee hív. Fektemben kikandikáltam a sátorból, és megláttam, amint futva közeledik a dombról, karjában valami ócska zsákot meg holmi drótháló́féleséget szorongatva. Csakugyan annak bizonyult: a drótháló́ból ugyanis hevenyészett kalickát eszkábáltak, és biztonság kedvéért begyömöszölték a zsákba.

– Nézd, mit hoztak! Nézd, mit hoztak! – kiabált Lee, boldogan és izgatottan, mint a gyerek, aki minden várakozását felülmúlóan csudálatos karácsonyi ajándékot kapott. Odanéztem, és mindjárt láttam, minek örül.

A drótkalitkában egy kifejlett nőstény áje-áje ült, mellette pedig a kölyke – akkorka, hogy talán még el sem választotta.

Az anya láthatólag félt, de a kölyök az élet dús szövedéke egy érdekes szálának tekintette az egész élményt, és óriási szemével érdeklődve nézelődött, a félelem legcsekélyebb jele nélkül. Hát igen. Huszonnégy órával a forgatócsoport eltávozása után megszereztük első véznaujjú makinkat, méghozzá nem is egyet, hanem mindjárt két pompás példányt.

– Na gyerünk – kászálódtam fel némi nehézséggel. – Telepítsük őket tisztességes ketrecbe, ahol fészekdoboz is van.

– Láttál már ilyen édeset, mint ez a picike? – kérdezte Lee.

– Láttam-e vagy sem, most nincs itt az ideje a gügyögésnek. Majd ha rendesen megágyaztunk neki.

Felmentünk a domboldalon az állatházhoz, ahol ragyogó ábrázattal várt ránk a két gazda, akik az áje-ájékat fogták. Ragyogásuknak természetesen nemcsak az volt az oka, hogy tanyájukat megszabadították két él ósditól, hanem ráadásul tisztes jutalom ütötte a markukat. Mire a ketrec vendégfogadásra készen állt, és némi nehézséggel sikerült rávennünk az áje-ájét, hogy ideiglenes szállásáról költözzön át a tágas hotelbe, már láttam, nagy megkönnyebbülésemre, hogy mind a két állat sértetlen. Meglepetésemre az anya nem ugrott fejest a fészekdobozba (ahol pedig minden frissiben fogott vad teremtmény menedéket keres), hanem melléje heveredett, mintegy hipnotizáltam A bébi szívesen indult volna felfedező útra, de nemigen mert eltávolodni anyjától.

– Gondolod, hogy valami baja van? – kérdezte aggodalmasan Lee.

– Nem, csak érzékeli, hogy a helyzet veszedelmes lehet, és mert nem tudhatja, nem akarjuk-e bántani, valami transzfélébe esett. A kis hülye gyerek meg azt hiszi, vidám

kalandba csöppent, viszont már megtanulta, hogy nem szabad eltávolodni anyukától. Sose lehet tudni, hogyan fog viselkedni egy állat. Volt olyan, amelyik tíz perccel a foglyul ejtése után már a tenyeremből evett, egy másik meg három napig egy falatot sem volt hajlandó elfogadni, és már azt gondoltam, kénytelen leszek szabadon ereszteni. Aztán egyszer csak megjött az étvágya, és kievett mindenemből.

– Nem kellene őket is megetetni? – kérdezte Lee.

– Nem, anyuka most még nem enne. Vizet kapott, a kis hülye gyereket pedig megeteti az anyja. Békén kell hagyni őket, az a legjobb.

Letakartuk hát a ketrecet, és otthagytuk őket. Szálláshelyünkön leültettük a két áje-áje-vadászt, megkínáltuk őket cigarettával, azután kifizettük a jutalomdíjat. A legnagyobb részletességgel, hétszer-nyolcszor egymás után elmesélték, hogyan sikerült elfogniuk a makikat; minden alkalommal egyre cifrább lett a történet, egyre színpadiasabbak a gesztusok. A mese következő mozzanata az volt, hogyan fogadtuk mi az állatokat, mintha nem is lettünk volna tényleges szereplői a jelenetnek. Roppant szórakoztató volt. Ilyesmi gyakran előfordul velem, amikor valaki olvasta valamelyik könyvemet, és beszámol róla. Hosszasan ismerteti a cselekményt, ki nem hagyna egyetlen epizódot sem, és ha történetesen valami vicceshez ér az elbeszélésben, többször is elismétli, ha netán nem értettem volna a csattanót. Néha már-már indíttatva érzem magam, hogy felkiáltsak: – Ej, de jópofa könyv lehet! Megyek is, és megveszem!

Nagy volt az örvendezés, amikor John és Q. hazatért. A sok kudarc, a rengeteg erőfeszítés után mintha elvonult volna fejünk fölül a felhő, és megint kisütött a nap. Egyetlen

panaszos szó el nem hangzott, amiért már második este marhahúskonzerv és szardínia a vacsora. Érzelmeink annyira túlhabzottak, jóindulatunk oly magas hőfokot ért el, hogy megengedtük Johnnak, énekeljen el egy strófát a „Honom zöld dombjai”-ból – persze hangfogóval, nehogy felborítsa új vendégeink lelki egyensúlyát.

Lee elkészítette a jövevények vacsoráját, aztán felmentünk hozzájuk látogatóba. Az anya már elmozdult valamicskét, de még most is azzal a kifejezéssel nézett bennünket, amit kórházi betegek arcán láttam, mikor elérkezik a látogatási idő, és undorral várják szőlővel, füzetes regényekkel, csokoládéval és rossz hírekkel megrakodott családtagjaikat. A kicsi ellenben az est fénypontjának tekintette látogatásunkat, és nagy érdeklődéssel figyelte, amikor Lee cukornádat, kókuszdiót, mézes gombócokat, egy tálka vegyes gyümölcsöt meg egy másik tálka lárvát rakott be a ketrecbe. Még utána is nyúlt egy darab banánnak, és megpróbált belekóstolni. Eközben a szomszéd villa lakója, Verity, úgy falt, akár a disznó, de a mennyiség tekintetében jó példával járt elöl.

Az első lépcsőfokra feljutottunk. Vállon veregettük magunkat, annak tudatában, hogy más dolgunk sincs, mint még négy véznaujjú makit fogni, arányos nemek szerinti eloszlásban. Minthogy aznap este már nem tehettünk egyebet, elmentünk lefeküdni, s az igazak álmát aludtuk.

Nyugodalmas éjszaka után hajnalban ébredtem. Menetrendszerű kócsagjaink szelíden szárnyaltak a folyó fölött, a tenger felé, opálosan villant a víz fölött lebegő párában egy jégmadár. A sarkantyús kakukk is rákezdte gyöngyöző, bugyborékoló dalát. Majd a folyó túlsó partjáról fejszecsapások hangja dongott, mintha koporsófedelet

szögeznének le, s utána felzokogott a kidöntött fa. Engem pedig újból és újból ráébresztett, mennyire fontos a küldetésünk, hiszen minden fejszecsapás, a *coup-coup* minden egyes villanása gyilkolja az ember ökológiáját, s egyben lemetsz egy-egy darabkát az áje-áje birodalmából.

Felmentünk az állatházhoz, megnézni, mit ettek új szerzeményeink. Drámai pillanat ez mindig, mert ha az állat azonnal elkezd táplálkozni, az ember megkönnyebbülten felsóhajthat. Bezzeg, ha nem eszik, törheted a fejedet, hogyan bírd rá, hogy mégis magához vegyen némi táplálékot. Most abban reménykedtünk, hogy Verity közelsége (aki úgy eszik, mint a disznó, hogy megint keverjem a fajokat) talán felgerjeszti az új nőstény étvágyát. Csalódottan kellett azonban tapasztalnunk, hogy nem így áll a helyzet. Mindössze egyetlen darabka cukornádat rágcsált meg, azt is csak éppen hogy, és változatlan gyanakvással tekintett ránk, mint holmi élemedett hajadon, aki egy gitárral felszerelkezett hippit talál az ágya alatt. A kicsi már engedékenyebbnek mutatkozott, és most is boldogan üdvözölte a vándorcirkusz érkezését. Egy kisebb banándarab mutatta csócsálás nyomait, és gyanítottuk, hogy ő lehetett a tettes, nem az anyukája.

Ha két állat van egy ketrecben, csak úgy lehetne pontosan megállapítani, melyik mennyit eszik, ha éjjel-nappal figyelnénk őket. Ezúttal azonban nyugodtak lehettünk a bébi felől, hiszen ő még mindig az anyja kosztján él. Nem tehetünk mást: gondosan figyeljük, és reménykedünk, hogy hamarosan működésbe hozza az étvágyát a pazar kínálat – különben kénytelenek leszünk a (számunkra) szívszaggató feladatra, hogy visszavigyük mindkettejüket oda, ahol elfogták őket, és szabadon bocsássuk anyát és gyermekét. Volt egypár keresetlen szavunk Verity-hez, amiért nem jár elöl kellően

ösztönző példával. Nem tehettünk egyebet: vártunk. Az anya jó kondícióban volt, s még ha táplálja is érdeklődő természetű kicsinyét, akkor sem lesz semmi baja, ha negyvennyolc óra hosszat nem vesz magához eledelt.

Aznap este árgus szemmel figyeltük, amint Verity jól belakik mézes gombóccal meg lárvákkal, miközben a kókuszdiót meg a cukornádat is méregeti, s úgy véltük, némi érdeklődés támadt a szomszéd lakásban – de aztán elhessegettük ezt a vágyálmot.

Másnap reggel kiderült, hogy mégsem volt vágyálom. A nőstény megevett három lárvát, és belekóstolt a mézes gombócba. Feszültsége láthatólag felengedett, de még most sem tanúsított érdeklődést a fészekdoboz iránt. Egy malgas barátnénk után Minának kereszteltük, a fia nevét illetően azonban nem tudtunk megegyezésre jutni. Aznap este Mina megpróbálkozott a cukornáddal is, ami igen jó jelnek számított.

Q., John és Julian, mint rendesen, sötétedés után felkerekedett. Jó hangulatban, mert Minának és fiának érkezése jobb kedvre derített mindnyájunkat. Éjfél felé diadalmenetben tértek vissza. Julián sugárzott és röhögött, Q. és John igyekezett olyan képet vágni, mintha a hét minden áldott napján fogtak volna egy áje-ájét. Ez a példány szép, fiatal, sima bundájú nőstény volt – röviden összefoglalva: gyönyörű. Minden lehető szögből szemügyre vettem, és leltárba foglaltam valamennyi elbűvölő tulajdonságát, majd minden különösebb nehézség nélkül sikerült betessékelnünk egy szállítóketrecbe.

– Nehéz volt megfogni? – kérdeztem.

– Nem – válaszolt Q. – Aránylag könnyű volt felmászni a fára. És a maki ott maradt a fészekben, amíg Julián el nem kapta. Persze a bébi elég bosszantó.

– Micsoda bébi? – kérdeztem rémülten.

– Hát ott volt vele a kicsinye is, de amíg őt elfogtuk, a kicsi elszökött.

– És ti otthagytátok?!

– Kénytelenek voltunk. Persze kerestük mindenhol, de nyugtalan voltam az anya miatt. Minél hamarabb haza akartam hozni, és elhelyezni egy rendes ketrecben. Julián egyébként azt mondja, a kicsi ott fog lézengeni a fészek körül, úgyhogy reggel mindjárt odamegyünk és elfogjuk.

– Őszintén remélem, hogy Juliannak igaza van – ingattam a fejemet. – Nem szívesen gondolok rá, hogy egy bébi csak úgy magára hagyva szaladgál az erdőben. Talán még el sincs választva.

– Egész biztosan elfogjuk – vigasztalt John. – Julián meg van róla győződve.

Mordultam erre egyet. Nem voltam egy cseppet sem nyugodt.

– Hát, ha pedig Julián téved, visszaviszitek ezt a nőstényt, és szabadon engeditek, ott, ahol elfogtátok, hogy megtalálja a kölykét.

– Jó, jó – csillapított Q. – Visszavisszük, ne izgulj.

Roppant nyugtalan voltam a bébi miatt, még az sem vigasztalt, hogy Mina közben alaposan belakott. Lelki szemeim előtt megjelent a magányosan kószáló, tanulatlan, buta kis kölyök, amint felháborodott malgasok veszik űzőbe, élesre fent, villogó *coup-coup-v*al, szentül elszánva, hogy elkapják a kis jószágot, felkötik, kerékbe törik és felnégyelik. Elképzeltem, amint szemközt találja magát egy ravasz,

pumaforma *Fosával*, akinek a létezéséről még csak nem is tud, és aki bársonyos talpának egyetlen csapásával leteríti, s egy falásra bekapja. Vagy rémségek rémsége! – találkozik a hét májú szörnymacskával, aki gyomorsavhiányban szenved, és azt a tippet kapta, hogy egy áje-áje-bébi, éhgyomorra, megszabadítja minden bajától. Vagy csak egyszerűen ott ül az a kicsi makikölyök a fán, és elkeseredetten zokog, amiért anyja rútul elhagyta. Más szóval, abba a merőben emberszabású és érzelgős állapotba hergeltem magam, amit másokban oly zordul elítélek, amikor állatokról van szó.

Q., John és Julian reggel megint felcihelődött.

– El ne felejtsétek! – kötöttem a lelkűkre vagy tizedszer. – Kutassátok fel azt a területet, nem egyszer, de százszor, amíg csak meg nem találjátok azt a kis kölyköt.

– Jó, jó – legyintett türelmetlenül Q. – Bízd ránk.

– És ha nem találjátok, azonnal gyertek vissza az anyáért, és vigyétek el a fészekbe.

– Jól van, jól van, értem. Engem pont annyira nyugtalanít az a kölyök, mint téged – mondta gondterhelten Q,

Ránéztem. Szilárd, akár Gibraltár sziklája. Benne nyilván nem mocorog az én képzelőerőm.

– Hát, tegyetek meg mindent, ami telik tőletek – sóhajtottam.

– Ej, hagyd már ezt a sok faksznit – szólt rám Lee.

– Q. legalább annyira izgatja magát a kölyök miatt, mint te. Úgy viselkedsz, mint valami anya.

– Nem viselkedek úgy – jelentettem ki komoran.

– Csak nem szeretem a gondolatot, hogy egy bármely nembeli serdületlen áje-áje gardedám nélkül kószál éjszaka

az erdőben. Nézz csak bele bármelyik bulvárlapba, elolvashatod a tulajdon szemeddel, mi minden történhet vele.

– Gyere reggelizni – hangzott erre Lee válasza.

A szokásosnál jóval tovább tartott, míg elkészült az első csésze tea, és amíg meg is ittuk. Évszázadokba telt, mire a reggeli az asztalra került. Még azoknak a gyerekeknek az érkezése sem derített fel, akik kövér, szürkésfehér kukacokkal teli műanyag tállal állítottak be. Majd hirtelen kiáltás harsant: Q.,John, Julián és segédei közeledtek rohanvást az úton. Q. óvatosan, két kézzel hozott egy nagy, fehér, puha gyűjtőzsákot.

– Megvan! Megvan! – kiáltott diadalmasan Q. – Megvan a gyerek – pontosan ott találtuk, ahol Julián mondta!

Felvonszoltam magam az állatházig; szinte el sem akartam hinni, milyen szerencsénk van.

– Sértetlen? – kérdeztem.

– Hogyne, és könnyű volt megfogni – mondta John. Kinyitottam az anya ketrecét, Q. pedig óvatosan kioldozta a zsákot, és a nyílását a ketrec ajtajához tartotta. Nem tudom, mire számítottam – de arra, ami történt, egész biztosan nem. A kis maki feje megjelent a zsák szájában, nagy füle minden hang irányába fordult, szeme nyugodt érdeklődést tükrözött. Egy pillanatra megállt, fejedelmileg végigmért bennünket, majd kecsesen kilépett a zsákból, be a ketrecbe, oly gőgösen, mint a jogos örökét elfoglaló királyi sarj. Annyira tökéletesen megrendezett jelenet volt, s a kismaki oly arisztokratikus és oly hihetetlenül gyönyörű, hogy megkönnyebbülésemben egészen hülye módon eleredtek a könnyeim.

– Gondoltam, hogy örülni fogsz – mondta Q., aki helyettem is zavarban volt. – De azért ne bőgj.

– Örülök is – mondtam, és kifújtam az orrom. – És nem bőgök. Csak az áje-ájétól mindig szénanáthát kapok, kivált a kiskorúaktól.

– Aha – bólintott Q. – Roppant kellemetlen.

Figyeltük, ahogy a kölyök találkozik az anyjával.

Viszontlátásuk alkalmából semmiféle érzelmet nem tanúsítottak. Mintha soha el sem váltak volna. A kicsi röviden megszemlélte a ketrecet, majd komoly igyekezettel nekilátott, hogy csillapítsa szomját, ami igen tekintélyes lehetett, az oltására fordított időből ítélve. Mi pedig másodszor is megreggeliztünk, ezúttal lényegesen jobb hangulatban, s elhatároztuk, hogy Julián tiszteletére, aki elfogta, Juliannának kereszteljük a nőstényt.

Mint rendesen, most is kis híja volt, hogy ölre nem mentünk a trónörökös elkeresztelésének tárgyában, s csupán az egyöntetű rosszallás teremtett közöttünk összhangot, amikor Q. azt javasolta, hogy nevezzük el Sir Bloxamnek.

Hatfőnyi kvótánkból immár négy állatra sikerült szert tennünk. Verityt nem számítottuk közéjük, mert ő Roland-é, aki a szigetén akarja tartani. Mindegyik állat jól táplálkozott, a kölykök pedig úgy viselkedtek, mintha csak fogságban látták volna meg a napvilágot. Most, hogy ennyi egyedre tettünk szert, lenyűgöző volt figyelni a viselkedésüket, kivált azt a hihetetlenül ügyes módot, ahogyan karcsú középső, avagy varázsujjukat használták. Amikor az állat mozog, ez az érzékeny szerv szüntelenül használatban van: a környezetét kopogtatja.

Sandwith már 1859-ben részletesen leírja ezt a viselkedést:

> …fülét előrehajtja, orrát a kéreghez illeszti, és sietősen kopogtatja a felületet különös második (!) ujjával, miként a harkály a fát, ámbár sokkal kisebb zajjal, s karcsú ujját olykor a kukacok által fúrt lyukba illeszti, mint sebész a szondát… Elénk érdeklődéssel figyeltem ezt az eljárást, és igen nagy hatással volt reám, mily csodálatosan alkalmazkodik lakóhelyéhez ez a teremtmény: erre vall éles hallása, melynek révén avatottan megkülönbözteti a fából a gyengéd kopogtatás által keltett hangokat; nyilvánvalóan kiváló szaglása, amely segítségére van a kutatásban; …a sajátos karcsú ujj, amely semmi más állatéhoz nem hasonló, s amelyet felváltva alkalmaz mint kopogtató műszert, mint szondát avagy kaparókanalat.

Renée Winn barátnőnk, aki Vincennes-ben megismertetett bennünket a véznaujjú makival, elmesélte, hogy észrevette, amint az állat megkopogtatja a kapott kókuszdiót, vélhetőleg a benne rejlő „tej” szintjének megállapítására – így dönti azután el, hogy hol lékelje meg a diót. Renée még valami igen érdekes dolgot mutatott nekünk. Az áje-áje egyebek között sűrű, meglehetősen nehezen emészthető puding-félét is kapott, közönséges lapos műanyag tányérról. Mit csinált erre az állat? Felfordította a tányért, lyukat rágott az aljába, s azon keresztül húzta ki az ujjával a pudingot. Nem volt képes közvetlenül a tányérról megenni – muszáj volt lyukon át kihúznia, hogy eleget tegyen gasztronómiai ösztönének.

A már említett amerikai Duke Egyetem kis kolóniája nemrégiben részt vett az Erickson professzor által megtervezett lenyűgöző kísérletsorozatban, annak megállapítására, hogyan találja meg rovarprédáját az áje-áje. Erickson kísérletsorozata, leegyszerűsítve, abból állt, hogy az

áje-ájék számára egy sor lyukat fúrtak egy fatuskóba. Némelyik üres volt, némelyik tele volt apróra vágott lisztkukacokkal, mások élő kukacokkal. A lyukak különböző formájúak voltak. Némelyiküket úgy alakították, hogy az állat nem láthatta és nem is szagolhatta meg, melyik lyukban van lisztkukac. A lyukakat különböző mélységben fúrták a tuskó felszíne alatt. Erickson a kísérletek alapján a következő konklúzióra jut:

> Bár látási és szaglási utalások hozzájárulhatnak a bogárlárváknak a fás forrásban való lokalizálásához, majd a kihúzásukhoz, ezek a tanulmányok azt sugallják, hogy az áje-áje elsősorban kopogtatás útján állapítja meg e lárvák búvóhelyét… Az áje-áje fülkagylója nagyobb, mint bármelyik más makiszerű félmajomé, és igen valószínű, hogy ennek a fajnak különleges a hallási érzékenysége a rovarlárvák mozgásának hangjára, és a kopogtatásra válaszul adott különféle hangokra… Az itt közölt tanulmányok nagymértékben arra utalnak, hogy egyes denevérfajokhoz hasonlóan ez a főemlős is a hangvisszaverődés segítségével tájékozódva szerzi meg zsákmányát. Mindazonáltal a kopogtató magatartás a táplálékszerzés szolgálatában állhat, mert nem csupán hallható jeleket közvetít. Mint Sandwith rámutat, a kopogtató magatartás meglepően szelíd.
>
> Lehetséges, hogy a harmadik ujj kivételes tapintóérzéke lehetővé teszi a felszíni rezgések szokatlan felfedezését és a közöttük való különbségtételt. Lehetséges, hogy a középső ujj, csekély tömege révén, komolyabb tompítás nélkül rezonálhat a felszíni rezgésre.

A kopogtatás ösztönözheti is a zsákmányt, hogy hallható mozgást végezzen.

Erickson aranyos elnevezést alkalmazott az áje-áje kopogtató magatartására: „ütőhangszeres táplálékszerzés”.

Sokat kell még tanulnunk erről a döbbenetes állatról. Ki tudja, micsoda különleges titkokról hullik még le a lepel az áje-áje varázsujjával kapcsolatban. Esetleg az is kiderülhet, hogy varázslatosabb még annál is, amilyennek a boszorkánymesterek vélik, és ha valóban alkalmasnak bizonyul a visszhang lokalizálására vagy a különlegesen fejlett tapintási érzékelésre, megint csak bebizonyosodik, menynyivel előbbre tart a természet, mint az ember.

Q., John és Julian másnap elment felkutatni a reményteljes fészkeket. Meglepően hamar vissza is tértek, és hoztak magukkal egy roppant harciasnak mutatkozó hím áje-ájét. Nem csoda, ha mérges volt, hiszen a szieszt́ját zavarták meg. Ingerült horkanások közepette, az emberi nem mélységes megvetésével lépett be a ketrecbe. Második vadászunk után Patrice névre kereszteltük, magaviselete azonban csakhamar elnyerte számára a „Bunyós” becenevet.

Este, még mielőtt enni kapott volna, nagy szimmantások, horkantások kíséretében apróra megvizsgálta ketrecét: ugyan állja-e az idők viharát. Ketrecének valamennyi drótját megpendítette: vajon hogyan ízlik; fészekdoboza fájának minőségét sűrű ropogtatással tette próbára. Etetés után a tálkák tüzetes vizsgálata következett, majd körbehajigálta őket a ketrecben, vajon mennyire ütésállók. Ötcsillagos szállodák étterméből menten kipenderítették volna, olyan zajosan étkezett, kivált, ha cukornád vagy kókuszdió

szerepelt az étlapon. Úgy véltük, nem azért ennyire harcias, mert szabadulni szeretne – egyszerűen ilyen a természete, mint némely emberi lényé, aki csak akkor hisz a kommunikációban, ha ököllel veri az asztalt és ordibál. Bunyós túltengő temperamentuma mindenesetre úgy megrémítette rokonait, hogy az állatház legtávolabbi csücskébe kellett költöztetnünk, ahol túlkapásai kevésbé zavarták a környezetet. Ilyennek született vajon, töprengtem, vagy a korral változott-e meg? Annyira zajosan igyekezett magára vonni a figyelmet, hogy csak azon csodálkoztam, hogyan sikerült eddig nem vonzania holmi jól irányzott *coup-coup*-t. Ahol a túlélés záloga a csend, az ő figyelemfelkeltő zajongása határozottan öngyilkos jellegűnek volt mondható.

Az engedélyezett hat főből immár ötöt sikerült begyűjtenünk. Ha szerzünk még egy kifejlett hímet, elvégeztük a feladatunkat. Szinte el sem akartam hinni, hogy már-már célhoz értünk, mi több, a magunknak kiszabott időhatáron belül. Immár elérkezett az ideje, hogy haditanácsot tartsunk.

Amikor a velőtrázó autózás után Mananarára érkeztünk, egyhangúlag megállapodtunk, hogy ha egyáltalán fogunk is áje-ájét, csak baj származhat belőle, ha ilyen dögletes úton próbáljuk Tanára szállítani. Ezen kívül viszont csak a légi út kínálkozott.

Mananarának van egy apró felszállópályája, és szerencsés esetben hetente háromszor egy szál repülőgép közlekedik Tanára és vissza. „Repülőgép”, mondom, holott ez merő eufemizmus – hiszen a szerkentyű minthogyha az első világháborúból visszamaradt ereklye volna, és csak az a csoda, hogy még mindig fel bír szállni, és nem a pokolbéli ördög a pilótája.

Kedves olvasóim, ti, akik állatkertbe jártok, és nézitek, amint mindenféle egzotikus állat ugrándozik a ketrecben – álljatok meg egy percre, és tűnődjetek el, vajon miféle bonyolult úton-módon jutottak el oda. Amikor például elindultunk Jerseyről, halvány fogalmunk sem volt róla, megszerezzük-e álmaink teremtményeit, vagy üres kézzel leszünk kénytelenek hazatérni. Abban a tétova reményben, hogy sikerül áje-ájét szereznünk, átalakíttattuk a vesztegzár-területünkön álló ketrecet, hogy olyan állat befogadására is alkalmas legyen, amelyik kirágná magát akár a Sing Singből is. Ezt a munkát óhatatlanul el kellett végezni, hiszen ha sikerül varázsujjú makikkal megrakodva hazatérnünk, minél előbb Jerseyn akartuk tudni őket, nem pedig megvárni, amíg megfelelő ketrec nem áll a szállítmány rendelkezésére.

Most azonban legelőször is Mananaráról Tanára kell juttatni az állatokat, Jerseyt pedig értesíteni sikerünkről. Szállítóketreceink nem fértek fel az özönvíz előtti repülőgépre, márpedig nem óhajtottunk a kereskedelmi járatok szeszélyes menetrendjére hagyatkozni. Mit tehettünk hát: elhatároztuk, hogy Lee meg én Tanára repülünk, értesítjük Jerseyt, és bérelünk egy repülőgépet.

Eljött az indulás ideje. Lee is, én is sajnáltuk, én különösen, mert nagyon a szívemhez nőtt ez a gyönyörű tábor, amit csak a helyhez kötöttségem árnyékolt be. Mind a kettőnknek hiányozni fog az itteni élet rendje: a révész szóbeli újságjának elképedt vagy hisztériás fogadtatása; a vödörfejű lány éneke; a nagymosást végző, kiegyensúlyozott hölgyek, akik egyre közelebb húzódtak a pucéran fürdőző csapathoz, mert valószínűleg meg akartak bizonyosodni felőle, hogy az ő emberük anatómiája is felveszi a versenyt akármelyik *vazahá*-val; a sarkantyús kakukk gyöngyöző dala, az új nap

előhírnöke; a becses állatainknak ünnepélyes képpel kukacokat szállító gyerekek, akiknek aprópénz vagy édesség a jutalma. Megmarad emlékezetünkben az a kisfiú, aki négyesztendős húgával együtt egy szál, mikroszkopikus méretű kukacot hozott, gondosan levélbe bugyolálva. Kapott érte egy jókora, rikító színű cukorkát, amit nagy gondosan kettéharapott, és a felét a húgának adta; az a kis csapat gyerek meg, amelyik egy fél üveg limonádéban részesült, gondosan kézről kézre adta a palackot, s ahelyett, hogy alaposan meghúzták volna, mindegyikük csak aprócskát hörpintett belőle, míg ki nem ürült a palack. Mindezek részeseivé váltak életünknek, s még a kiskakas és háreme, meg a százszor elátkozott édes kicsi kacsagyerekek is barátaink lettek, s ha rövid idő^e is, de bearanyozták napjainkat.

Hűséges Marcunk könnyekre fakadt, akárcsak két aranyos, szelíd takarítóhölgyünk. Bánatukat nem enyhítette a konzervdobozok, palackok, skatulyák egyre növekvő halmaza sem, amit pedig idővel szerencsések lesznek szeretteik között szétoszthatni. Áthajtottunk a falun, kölcsönösen integettünk, utoljára szívtuk mélyen tüdőre az egzotikus illategyveleget, a szegfűszeg fűszeres szagát, a vanília édes illatát, a konyhai tüzek ínycsiklandozó aromáit, és azt a finom, meghatározhatatlan leheletet, amelyet a napfény csal elő a zöld levelekből. A gyümölcstől viruló licsi-fa árnyékában három zebu hevert; „árnyékoztak”, Bob kapitány szavával élve, s egyikük selymes, meleg oldalának dőlve aludt hatesztendős pásztoruk; faága, a hősi Excalibur, ernyedten csüngött leeresztett kezéből.

A városba érkezve egyenesen a *hotely*-be tartottunk, hogy igyunk valamit, és elköszönjünk Madame-tól. Hallottuk a kristálykalapácsok kitartó „trink, trink, trink”-jét, s miközben a repülőtérre indultunk, felszedtem egy félmaréknyi kristályt. Aznap reggel, akárcsak holmi szerelmi bánatban szenvedő múlt századbeli leányzó (akihez a legcsekélyebb mértékben sem hasonlítok), a sátrunk körül zöldellő növényekről leszedtem néhány fura formájú levelet, és lepréseltem hevenyészett naplómba. Az már nem különösebben érdekes, hogy a repülőúton hazafelé mind kipotyogott és elveszett.

Épp akkor értünk a füves felszállópályára, amikor a repülőgép landolt. Beszálltunk, és azon nyomban az a képzetem támadt, hogy ezt a szállítóeszközt, pillanatnyi elmezavarában Hófehérke tervezte hét törpéje számára. A parányi ülések annyira közel voltak egymáshoz, hogy a térdem az előttem levő ülés hátához préselődött, enyhén szólva igen kényelmetlen pozitúrában. A repülőgépet tizenhat személy szállítására szánták, és nem túlzás, ha maximális térkihasználású szardíniásdobozhoz hasonlítom.

Felszállás előtt azzal ütöttem el az időt, hogy a légitársaságnak a lenyűgöző *Fepetre Rahatra Doza* (Az Ön Biztonságáért) címet viselő ismertetőfüzetét olvastam. Címlapján a repülőgép képe volt látható, rajta feltüntetve valamennyi vészkijárat, amelyek egyikéhez sem férhetnénk vélhetőleg hozzá, jelenlegi összepréselt helyzetünkben. Ezután következett annak lebilincselő ábrázolása, mi a teendőnk vészhelyzetben: előrehajolni, és fejünket a térdünk közé szorítani. Ez is lehetetlennek látszott, még szakképzett gumiemberek számára is.

A java azonban még csak ezután következett. A kiadvány tájékoztatott, hogy minden ülés alatt mentőmellény található.

Gondosan szemügyre vettem valamennyi ülést, ameddig csak elláttam, a magamét is beleértve – mentőmellény egy szál se. További tüzetes vizsgálódás során sikerült rábukkannom: az előttem levő ülés hátára volt szerelve, műanyag zsákba ágyazva, amelyből azonban csak csákánnyal lehetett volna kifejteni. Az ismertetőfüzetben a karcsú, derűs és romantikus dáma nemcsak hogy kiszedte, de láthatólag rekordidő alatt magára is öltötte, hogy elegáns fejessel legott az Indiai-óceánba vethesse magát, mihelyt a gép a vízbe csapódik.

A forgatókönyv gondos áttanulmányozása után arra a következtetésre voltam kénytelen jutni, hogy nem felel meg a célszerűség követelményeinek. Vészhelyzetben mindannyian kötelességtudóan megpróbálnánk fejünket a térdünk közé ékelni, amit azután szilárdan rögzítene az előttünk levő ülés háta. Kinek-kinek a koponyamérete döntően befolyásolná ezt a folyamatot, s a fájdalomkiáltások intenzitásából pontosan meg lehetne állapítani, melyik utasnak nagyobb az agyi kapacitása (a neandervölgyi egyedekből mindössze elégedetlen morgás törne elő).

Minekutána fejünket a megfelelő pozitúrába helyeztük, tegyük fel, hogy a pilóta közli: hamarosan a tengerbe csapódunk, ahelyett, hogy földet érnénk. Kétségtelenül azonnal kitörne a pánik. Kénytelenek lennénk felkászálódni magzati helyzetünkből, és magunkra ölteni a mentőmellényt. A gyengébb megfigyelőképességgel rendelkező utasok természetesen hiába keresnék a magukét az ülés alatt, ezáltal is fokozva a szörnyű, sorsterhes hangulatot. Feltéve hogy sikerül kinek-kinek meghatároznia mentőmellénye helyét, s egymástól kölcsönzött patent zsebkésekkel szétmetélni a műanyag burkolatot – nem lesz elegendő hely, hogy a mellényt mindannyian egyidejűleg magunkra is öltsük.

Egyenként kell belebújnunk, elsőnek természetesen a nők és a gyermekek.

Mire mindezt megvalósítottuk, tartok tőle, hogy a gép már ötcsomónyi mélységben nyugodnék a cápák között, mielőtt annyit mondhatnánk, hogy Fepetra Rahatra Doza. Lehunytam szememet, és igyekeztem elterelni gondolataimat a műszaki hibákról, mialatt a gép rebbenő pilleszárnyon a magasba emelkedett.

Repül a Maki

Szerencsésen megérkeztünk Tanára, és hogy ellensúlyozzuk a táborban elfogyasztott szardínia- és marhahúskonzervmennyiséget, istenien megvacsoráztunk a Colbert Szállóban. A lakoma fejenként két tucat osztrigával kezdődött, és habos fánkon át kitűnő helybeli sajttal végződött. Teli bendővel, mint a kígyó, amelyik felfalt egy egész pigmeus falut, visszavonultunk hálószobánkba, ahol is Lee nekivágott a keserves telefon- és faxkálváriának, előkészítendő utunk végső stációját. Ha állatkertben jársz, és nézed az állatokat, annak is szánj egy gondolatot, aki idesegítette őket. A feladat nagy része Lee-re hárult, lévén hogy kitűnően beszél franciául, míg az én gall nyelvismeretemet francia barátaim nagyjából egy spanyol tehén szókincséhez mérik – ennél nagyobb sértéssel nem is illethetnék a becsületes angol embert, akinek szívbéli meggyőződése, hogy jól beszéli a *frangais*-t.

No de hadd soroljam fel a teendőket. Először is hosszú faxot kellett küldenünk, Jeremy Mallinson-nak, a zoológiái igazgatónknak, elhencegve sikerünkkel, apróra részletezve, mit szeret és mit utál minden egyes áje-áje külön-külön, továbbá mit szeret és mit utál együttvéve az egész kollekció, a szürke félmakiktól az ugrópatkányokig. Másodszor, mintegy tízezer telefonhívást kellett lebonyolítani, hogy megtudjuk, van-e kisebbfajta, bérelhető teherszállító repülőgép. Természetesen nem óhajtottunk olyan böhöm jószágra

költeni, mint a Concorde, még ha, teszem azt, le tudna is szállni akkora repülőtérre, mint egy gyerekzsebkendő.

Meglepetésünkre sikerült különösebb gond nélkül megfelelő gépre bukkannunk. Ekkor lépett be a dologba a matematika: malgas frankban kellett kialkudnunk az árat, folyamatosan szem előtt tartva, mennyi angol fontunk maradt; meg kellett adnunk továbbá a szállítóketrecek kilóban, illetve centiméterben kifejezett adatait (amit előzőleg gondosan leírtunk fontban és hüvelykben). Rendíthetetlen meggyőződésem, hogy egy matematikai lángész veszett el bennem, amióta csak nyolcéves koromban öthöz négyet hozzáadva, sikerült huszonnyolcban meghatároznom a végeredményt. Lee félresöpörve nyilatkozatomat, hogy valójában rangrejtett Einstein vagyok, kiküldött a *zoviá*-ra, hogy ott mulassam magam, míg ő azzal a mozgékony, angolnaszerűen sikamlós női eszével kiókumlálta mind e problémák megoldását.

Gondjaink ezután a repülőgép menetrendjére koncentrálódtak. Minthogy a licsi-szezon derekán jártunk, és mindenki mindenfelé licsit szállított repülőn, a dolog nem volt egyszerű. A Q.-t és becses jószágainkat szállító gép Tanára érkezését úgy kellett időzíteni, hogy csatlakozzék a nemzetközi járathoz. A meglehetősen bonyolult szervezést tetézendő, sofőrt is kellett szereznünk, mert még a sokoldalú John sem vezethet vissza egyszerre *két* Toyotát azon a fertelmes úton. Ismét belépett életünkbe az egykor imádott, de most egyszeriben megutált licsi. A legjobb gépkocsivezetők eszeveszetten rohangáltak ide-oda számtalan kocsirakomány ízes és kényes gyümölccsel. Végül nagy sokára sikerült előkerítenünk az egyetlen sofőrt, aki ráért elvállalni megbízatásunkat.

Ekkor azonban újabb probléma ütötte fel rút fejét. Úgy kellett Johnt és Q.-t értesítenünk a gép bérelésében és a Mananarára érkezése időzítésében elért sikerünkről, hogy az áje-ájéket (amelyek mind ez ideig tágas ketrecükben tanyáztak) felkészíthessék rá, hogy elfoglalják szállítóketrecüket a tanai rendeltetésű repülőútra. Ehhez kellett némi idő, tehát Johnnak és Q.-nak minél hamarabb értesülnie kell a dologról. Három módon juthat el hozzájuk a hír: a helybeli postaszolgálat útján, Roland hivatali rádióján vagy szóbelileg, olyasvalakivel, aki épp Mananarára repül, és akire rábízhatjuk az üzenetet. Minthogy a telefon-összeköttetést a szép emlékű Mao Ce-tung létesítette, körülbelül olyan precíziósán működött, mint a *hotely* szobáinak a zára. Nem vállaltuk a kockázatot – elküldtük az üzenetet mindhárom módon.

Aznap este megkíséreltem kimerült feleségemet (aki reggel nyolc óta lógott a telefonon) újabb osztrigalakomával életre kelteni. Az egyikben gyöngyszemet vélt találni, és ezt mindaddig kedvező előjelnek tekintettük, amíg ki nem köpte, és kiderült, hogy a gyöngyszem valójában egy kissé megviselt szegfűszeg. Amikor a pincér figyelmét felhívtam erre az enyhén meglepő szimbiózisra, ő bólintott, ragyogó, gratuláló mosolyt vetett rám, – *aha, monsieur* – mondta, teletöltötte a poharamat, és távozott. Kinek-kinek szerencséje szerint, érzékeltette a filozófiája.

Mindezek közepette ért a váratlan csapás: idősebbik bátyám halálhíre. Mindig is mentorom volt, s neki köszönhetem, hogy magam is felcsaptam írónak.

Az adott körülmények között nemigen szolgálhattam egyéb vigasztalással özvegyének, számos exfeleségének és egyetlen életben maradt leányának, mint hogy tudattam

velük Jerseyre érkezésünk valószínű időpontját. Gyászomban az az értesülés volt az egyetlen halvány vigasz, hogy Mickey, miután nagy keservesen diagnosztizált agyi malária következtében szörnyű állapotban volt Tanán, végül hazarepült Jerseyre, és azóta igen sokat javult.

Megtudtuk, hogy mire a forgatócsoport visszavitte Mickeyt Tanára, már nem volt magánál. Vérátömlesztést kapott, és jó darabig infúziót. A malgas ápolónők nem bírtak vele; minduntalan kitépte vénájából a fecskendőt. Bob kapitány és Tini volt kénytelen átvenni az ápolását; amikor erőszakoskodni kezdett, lefogták, és megakadályozták, hogy szétráncigálja az életmentő felszerelést, amely gúzsba kötötte. Nagyszerű hír volt, hogy kedves, szeretetre méltó barátunk a javulás útjára lépett. Minden egyébtől eltekintve úgy éreztük, ez elegendő ok, hogy kinyissunk egy üveg pezsgőt, és elfogyasszuk bátyám emlékére – aki nyilván méltányolta volna ezt a gesztust –, valamint Mick gyógyulására.

Az iram felgyorsult. Miután megtaláltuk a repülőgépet is, a sofőrt is, Lee kénytelen volt belevetni magát a bürokrácia sötét posványába – mindennél fontosabb exportengedélyeinket ugyanis a megfelelő minisztériumtól kellett beszereznünk. Az úriember, akinek hatáskörébe állítólag a dolog tartozik, permanensen házon kívül tartózkodott. Amikor kinyomoztuk, hol az odúja, azt észleltük, hogy telefonját sűrű porréteg fedi, s ez bizonyítani látszott: úgy lett úrrá ezen a zavaró irodai tényezőn, hogy egyszerűen nem vette tudomásul, ha megszólalt. (Bár az sem lehetetlen, hogy csak a hatás kedvéért állt ott a telefonkészülék. Argentínában és Paraguayban például nem tisztviselő az a tisztviselő, akinek az íróasztalán nem áll egy

olyan muris kis ringlispíl, amiről legalább huszonöt impozáns bélyegző lóg. Soha egyiket sem használja, de álmodozva pörgeti a herkentyűt, miközben az aktatologatás új meg új módszereit latolgatja.)

Minekutána megszereztük valamennyi exportengedélyt, sor került a létfontosságú C. I. T. E. S. – engedély aláíratására. A számtalan kiskapu ellenére a C. I. T. E. S. (Convention-on Trade in Endangered Species – a veszélyeztetett fajok kereskedelmét szabályozó megállapodás) nagy lépés a vadállatok, növények és termékek illegális kereskedelmének megszüntetéséhez. A Műkereskedelem évente dollármilliárdokra tehető: és a *wildlife*-ban orchideáktól elefántokig minden bentfoglaltatik. Ennek a kereskedelemnek a nagy része illegális, mert az érintett állatokat és növényeket a kipusztulás veszélye fenyegeti. Azok az „állatbarátok", akik az állatkertek miatt nyavalyognak, és be akarják rekeszteni a ritka fajok tenyésztésének ott folytatott fontos programját, jobban tennék, ha figyelmüket a valós kérdések felé fordítanák. 1980-81-ben több mint 33 000 vadon befogott papagájt szállítottak át az amszterdami repülőtéren. Ezeknek nagy része vagy még az út során elpusztul, vagy röviddel utána, mert a költségek kímélése érdekében úgy összezsúfolják őket, mint annak idején a rabszolgákat. Ha túlélik az utat, „madárrajongóknak" adják el őket a világ legkülönbözőbb részein.

Japán és Hongkong folyamatosan pusztítja az utolsó elefántokat, agyarukat (pedig mennyivel elegánsabb, ha ott marad az elefánton) művészi faragványokká alakítva. Hasonlóképpen a párduc, a jaguár, a hópárduc, a ködfoltos párduc meg a többiek, rendszerint üresfejű és többnyire rút

nőszemélyek idomtalan testének burkolatául szolgálnak. Kíváncsi vagyok, hányán vásárolnának közülük szőrmét, ha tudnák, hogy testükön annak az állatnak a bőrét viselik, amelyet miután foglyul ejtették – azzal a középkori kínzómódszerrel ölnek meg, hogy vörösre izzított rudat dugnak fel a végbelébe, nehogy a bőre megsérüljön.

Abbéli elkeseredett igyekezetükben, hogy a kaktusztól a krokodilusig, megmentsenek számos fajt, a mai napig száztizenhárom ország írta alá a C. I. T. E. S. – t. Az egyezmény aláírása pillanatnyilag mindössze szándéknyilatkozat, és ha az ország nem hajlandó tudomásul venni, nincs törvényes súlya. De a C. I. T. E. S. még így is figyelemre méltó kezdeményezés. Nagyobb akadály az egyezmény hatékonyságának útjában az a tény, hogy a szegény vámtisztviselő nem biológus, és nem lehet elvárni tőle, hogy megkülönböztesse a zöld alapon sárga pettyes békát (amelynek a kereskedelmét engedi a törvény) attól, amelyik lila alapon visel sárga pettyeket (és illegális a kereskedelme) . Kissé ingatag állat- és növénytani ismereteik ellenére a vámosoknak már volt néhány figyelemre méltó fogásuk (köztük például vagy hetven sugaras teknős, amelyek a mi hüllőházunkban kötöttek ki, míg otthont nem találtunk nekik). Remélhető, hogy a C. I. T. E. S., hibái ellenére, ígéretes kezdet az élő szervezetek kegyetlen és katasztrofális kereskedelmének korlátozására és idővel kiküszöbölésére.

Végre túljutottunk a bürokrácia útvesztőin, és várhattuk Q. érkezését Tanára az áje-ájék társaságában. Ahogy a leszállópálya mentén várakoztunk, lelki szemeink előtt felrémlett valamennyi végzetszerű lehetőség: John és Q. nem kapták meg az üzenetünket, és csak most, ebben a szent pillanatban próbálják a méltatlankodó áje-ájéket a

szállítóketrecekbe gyömöszölni; a repülőgép meg sem érkezett; vagy ha megérkezett, üresen indul vissza felénk, vagy, ami még ennél is rosszabb, tele gyönyörű állatkáinkkal, de valahol, Madagaszkár közepén lezuhan. De még ha ezek a szörnyű jóslatok valótlannak bizonyulnak is, vajon idejében érkezik-e meg a gép, hogy elérje a csatlakozást? Aznap reggel értesültünk róla elszörnyedve, hogy az Air Madagascar teherszállító részlegében nincs nyomáskiegyenlítés, és a hőmérséklet 4 °C-ra zuhan. Fejvesztve rohantunk ki *zomá*-ra, és tucatszám vásároltunk olcsó pokrócokat, hogy bebugyoláljuk a ketreceket – mire a repülőtéren kiderült, hogy bennünket alaposan félretájékoztattak, minek következtében a Tanán található legnagyobb fölösleges pokróctömeg büszke tulajdonosának mondhattuk magunkat.

Nem csoda, ha foszlányokban voltak az idegeink, amikor figyeltük, hogyan száll le és közeledik felénk bérelt repülőgépünk. Amikor Q. előbukkant, arcán szokásos kifürkészhetetlen kifejezésével, lélekben már felkészültünk rá, hogy az éjszaka folyamán valamennyi véznaujjú maki megszökött. Ehelyett azonban Q. pompás újságot közölt velünk: miután Lee meg én eltávoztunk, még két áje-ájét fogtak, egy nőstényt meg egy hímet. Ez azt jelentette, hogy immár nemcsak megmentőnket, Roland-t láthatjuk el párral Verity számára, hanem kimerítettük a kormány által engedélyezett teljes kvótát. De nem volt idő hátbaveregetésre, tósztokra, mert az állatokat át kellett vinnünk a vámhoz.

A dolgok ezután még jobban összekuszálódtak, és bizony volt néhány pillanat, amikor megállt bennünk az ütő. Rémületünkre kiderült, hogy Q. elvesztette az összes pénzét és a tetejébe az úticsekkjeit. Ez nem csekélység, a

madagaszkári hatóságok ugyanis gondosan feljegyzik, mennyi készpénzt visz be az ember az országba, és távozáskor megint ellenőrzik, mert meg akarnak győződni róla, hogy a fontjaiért nem vásárolt-e illegálisan malgas frankot alacsonyabb árfolyamon a feketepiacon. Isten kegyelméből régi barátunk, Benjámin Andriamahaja Tanán volt, és nem szabadságon. Őrjöngő telefon a Felsőoktatási Minisztériumba – és Benjámin egy perc alatt a repülőtéren termett. Becslésünk szerint ő az az ember Madagaszkáron, aki mindent elintéz. Alig egy óra múlva Q. neve tisztázódott, és nem kellett életfogytiglan börtönbe vonulnia.

Bár egész gyűjteményünk felbecsülhetetlenül értékes, a listát az áje-ájék vezették, és mindennél fontosabbnak tartottuk, hogy a lehető leggyorsabban Jerseyre kerüljenek. A cimbazazai állatkert, ahová gyűjteményünk többi tagját beszállásoltuk, nem tudott a véznaujjú makik megfelelő elhelyezéséről gondoskodni, az volt tehát a terv, hogy *Q.* Mauritiusra kíséri és megeteti őket, ott tartja éjszakára, majd másnap felteszi a londoni járatra. Londonban már várja őket Jeremy és stábja, Q. pedig, aki Mauritiusig szárazdajkaként működött, visszatér Madagaszkárra, és segít nekünk felpakolni a többi állatot. Ennek érdekében visszatérő vízumra volt szüksége. Elnyűtt útlevele megtekintésekor kiderült, hogy már nincs benne üres oldal, ahová a visszatérő vízumot beüthetnék. Nyomban kitört – ismét – a pánik, *Q.* meg Benjámin taxiba vágta magát, és fejvesztett iramban az angol nagykövetségre vágtatott, új oldalt szerezni. A nagykövetség, amely mind ez ideig udvariasnak és segítőkésznek bizonyult, ezúttal övön aluli csapást mért ránk. Nem adhatnak ki egyes oldalakat, csak teljes útlevelet, amiből viszont pillanatnyilag nincs egy darab sem. Csupán

abban reménykedhettünk tehát, hogy Q. tud majd új útlevelet szerezni a mauritiusi főmegbízottól, aztán az ottani malgas konzulátuson kapja meg a visszatérő vízumot.

Az események végül kedvezően alakultak, de amikor az ember ilyen értékes vadállatrakományt szállít a világ egyik végéről a másikra, már az is éveket vesz el az életéből, ha a bürokrácia csak egyet csuklik.

Q. aznap este felhívott, és közölte, hogy az út első szakasza zökkenő nélkül lebonyolódott. Az áje-ájék megkapták a vacsorájukat, ágyba kerültek, neki pedig megengedték, hogy személyesen helyezze el őket a londoni gép csomagterében. Másnap megnyugtató faxot kaptunk Jeremytől: chartergépet bérelt az állatok szállítására, Londonból Jerseyre, ahol már nagy rakás finomnál finomabb csemege várja őket, kérésünk szerint. Később Q. telefonált: sikerült beraknia az állatokat a londoni járatba, és mindegyik roppant életvidámnak látszott. Ezek után nem maradt más dolgunk, mint hő fohászt rebegni.

Másnap a brit nagykövet, Dennis Amy, megint a segítségünkre sietett. Barátainknak annyi barátja segített már nekünk, hogy lehetetlenség volt valamennyiüket külön-külön megvendégelni. Nem maradt más hátra: partit kellett adnunk mindannyiuk tiszteletére.

– Remek ötlet – mondta Dennis. – Hozzátok át az egész bandát a kuckómba, ott mindenki elfér a padlón.

Roppant elegáns volt a kuckó is, a padlója is. Szinte valamennyi ismerősünk eljött: az aranyos madame Berthe a Benjámin minisztériumából, akit már több mint tíz éve ismertünk; maga Benjámin; Raymond és Georges urak, valamint madame Célestine az *Eaux et Forets* minisztériumból, akiknek a kezdeti engedélyt és bátorítást

köszönhette expedíciónk; Barthélémi és szépséges felesége, Colette; Martin, Lucienne és Olivier a World Wide Fund for Nature-től (Természet Világalapítvány); és Mihanta, az örök vigyorával. Pompásan sikerült a parti, és a hab a tortán az volt, hogy a zsebemben ott lapult Jeremy faxa a következő szöveggel:

„Örömmel közlöm, hogy mind a hat áje-áje épségben megérkezett a J. W. P. T. – be, s ki-ki szállására tért. Mina és gyermeke banánt és cukornádat fogyasztott Londontól idáig a repülőúton, Alain fészekdoboza biztonságából szemlélte a világot. Julianna összegömbölyödött gyermeke társaságában, példájukat Patrice is követte. Mina és gyermeke már kijöttek a dobozukból, a tágas »denevérkaranténba«, és rendesen esznek.

El vagyunk ragadtatva a Durrell-expedíció teljesítményétől. Gratulálunk mindenkinek, akit illet."

Szívszaggató volt elválni Madagaszkártól – a szigettől, ahol annyi a különleges életforma, s amelyet olyan nagyon szeretünk, és remélhetőleg a jövőben még többet tudunk rajta segíteni. Lee és Q. vállalta, hogy dobozolja szürke félmakijainkat és a többi állatot az útra, és nem is történt semmi baj. (Az ember beleőszül, ha az utolsó pillanatban megszökik valamelyik állat.) Amíg ezen munkálkodtak, John meg én kiszállítottuk felszerelésünket a repülőtérre, a mauritiusi géphez.

Borús, esős nap lévén, belebújtam abba a könnyű, francia halászkabátba, amelyet egész expedíciónk során viseltem. Amíg vártuk, hogy szólítsák a járatunkat, két papírt találtam a zsebemben. Az egyik az az űrlap volt, amelyet a morandavai *hotely*-ben kellett kitölteni. Ezt a bürokratikus lehetetlenséget persze az egész világon megkívánják, és

valahol nyilván van egy óriási épület (bizonyára Kafka tervezte), amelyben szelíden hamvadnak és enyésznek ezek a semmire se jó papírfecnik, mint az emberiség önmaga ellen elkövetett ostobaságának megannyi bizonyítéka. Ezt a példányt azért tartottam meg, mert az egyik kérdésén sehogy se tudtam eligazodni. Az űrlap a következő rubrikákat tartalmazta:

1) *Préciser bien s 'il ágit de Mr, Mme ou Mlle*
(Megállapítani, hogy Mr., Mrs. vagy Miss-e)
2) *Passeport. Permis de conduire*
(Útlevél. Vezetői engedély)
3) *Rayer les mentions inutiles*
(Huzagolni a haszontalan osztályzatokat)

Tartok tőle, úgy kell sírba szállítom, hogy sohasem fogom megtudni: melyek a haszontalan osztályzatok, és hogyan kell őket huzagolni.

A másik papír lezuhant repülőgépet ábrázolt, amelynek az ajtajából csúszda vezetett, azon pedig egy mosolygós hölgy csusszant le annak a személynek a *sangfroid*-jával, akivel unott rendszerességgel történik meg az ilyesmi. A francia szöveg alatt a rejtelmes fordítás:

„Ül magát a csuszka és csúsz láb elöl."

Eszembe jutott: azért tartottam meg, hogy megmutassam a Madártani Társaságnak, és megkérdezzem, mi a véleményük a csuszka *(Sitta europaea)* eddig ismeretlen tulajdonságairól. Miközben beszálltunk a gépbe, és Madagaszkárról Mauritius felé röppentünk, elgondolkodtam: ez a két kis papírfecni illő emléktárgy erről a különleges útról.

Lee meg én úgy határoztunk, néhány napig Mauritiuson maradunk, és megszemléljük egyik, immár tizenötödik sikeres esztendejét élő nagyobb szabású természetvédő projektünket. Mauritiusi megbízottunk, a langaléta Carl Jones jött elénk: kócos, barna haja akár valami bozontos tengeri növény, szeme szikrát szór, széles, meleg vigyora akár holmi kedvesebb fajta hasbeszélő bábué, hangja pedig a legmélyebb basszusfekvésből az újszülött denevér cincogásáig ível.

– Hát végre idetoltátok a képeteket, hogy lássatok is valamit, mi? – kérdezte. – Otthagytátok a sok rühes makit, és megnézitek a takaros madarakat? Rátok fér, a sok ronda maki után… Pfuj! Láttam azokat a véznaujjú szörnyetegeket. Hogy minek nektek az ilyen, amikor lehetne akárhány igazi mauritiusi vörös vércsétek? Meg vagytok húzatva.

– Ha így gyalázod a makikat – mondta határozottan Lee –, elkérem Gerry botját, és úgy eltángállak, hogy valódi kontratenor lesz belőled, nem csak ilyen félig sikerült.

Carl ideje nagy részét azzal tölti, hogy megpróbál különcöt faragni magából. Nagy haladást tett már, de még sok tanulnivalója van zoológus elődeitől. Buckland például pástétomot készített egy elhullott orrszarvúból a londoni állatkertben, és magával hurcolta, hogy észak-angliai előadókörútján szétossza a „munkásosztály” között. Waterton makacs és fájdalmas „kukac”-lábfertőzést szedett össze Guyanában, de nem tett ellene semmit, hogy hazafelé a hosszú, lassú hajóúton *in situ* figyelhesse meg, a csökkenő hőmérséklet mikor végez az élősdiekkel. Igaz, amikor az ember kinyitja Carl hűtőszekrényét, sohasem tudhatja, delfinbébi potyog-e ki belőle, vagy döglött manguszták sokadalma. De ez még semmi Bucklandhez képest, aki az

utcáról kötéllel és csigasorral húzott fel londoni háza padlására egy döglött bengáli tigrist, hogy felboncolja.

Tizenöt esztendős kapcsolatunk a Mascarenhas-szigetekkel még abból az időből datálódik, amikor vakációzni utaztam Mauritiusra. Végtére is a fantasztikus dodót választottuk emblémánknak, mivel ezt a madarat Mauritiuson 1599-ben fedezték fel, és 1693-ra már el is tűnt – ezzel akartuk summázni, mit művel az ember úgy nagy általánosságban a világgal. Aztán a szigeten rádöbbentem, hogy mást is fenyeget a kihalás veszedelme, nem csak a dodót. A mauritiusi vörös vércsét például erdei otthonának kipusztítása veszélyezteti, valamint a nagyarányú permetezés rovarirtószerekkel. Már csak négy ismert példány maradt ebből a madárból az egész világon. A szépséges rózsaszínű galambok száma is alig húszra apadt. A közeli Rodriguez-szigeten az őshonos gyönyörű aranydenevérből már csak százhúsz maradt. A Mauritiushoz közeli parányi Kerekszigeten az egyedülálló hüllő- és növényi népességet a tizenkilencedik század kezdetén ostoba módon betelepített nyulaknak és kecskéknek köszönhető ökológiai káosz fenyegeti.

Napnál is világosabb volt, hogy a Mascarenhas-szigetek növény- és állatvilágának sürgős szüksége van a segítő kézre. Az I. C. B. P. (Nemzetközi Madárvédelmi Tanács) megpróbált tenyészkolóniát létesíteni fogságban tartott vörös vércséknek és a galamboknak, kísérletük azonban sajnos sikertelen maradt. A rodriguezi aranydenevérnek vagy a Kereksziget különös hüllőinek az érdekében pedig a kisujját se mozdította senki. Munkás vakációm kerekedett.

A mauritiusi kormány beleegyezésével és segítségével befogtunk egy kis denevérkolóniát és három csoport kerek-

szigeti hüllőt, hogy Jerseyre vigyük, tenyészet létesítésére. Közben a kormány is, mi is, igen nagy erőfeszítéssel igyekeztünk megszabadítani a szigetet az átkos nyúl- és kecskenépességtől. Ez végre sikerült is az új-zélandi Vadvédelmi Szolgálat segítségével – ők ugyanis nagy jártasságra tettek szert a szigeteknek kellemetlen betolakodóktól való megszabadítása terén, és (akár hiszik, akár nem) segítségünkre volt az ausztrál flotta: kölcsönadtak egy helikoptert, amivel átszállíthattuk csapatunkat és felszerelésünket a szigetre. Közben megállapodtunk az I. C. B. P.-vel, hogy magukra vállalják a galamb meg a vörös vércse gondját, habár egyik faj megmentésére sem mutatkozott sok remény.

A megóvásban a jelszó: „Amíg élünk, remélünk." Befogtak egy kis csoport galambot: a fele ott maradt a kormány tenyészállomásán a mauritiusi Feketefolyó mentén, a többit elküldtük Jerseyre. Rengeteget vesződtünk a galambokkal, de végre rájöttünk, hogy mi a gusztusuk, és lassan sikert értünk el. Jelenleg a fogságban való szaporításra Mauritiuson és Jerseyn egyidejűleg folytatott erőfeszítés révén a galambnépesség az eredetileg talált húsz vad madárról százötven, fogságban élő példányra szaporodott. Bár a legnagyobb tenyészkolóniák Mauritiuson és Jerseyn vannak, további biztosítékként kisebb kolóniákat létesítettünk angol és amerikai állatkertekben. Munkánk természetesen még nincs befejezve, mert a génállomány kicsi, és ez a jövőben problémákat okozhat. De legalább elmondhatjuk, hogy megnöveltük a madarak létszámát, és van elegendő kísérleti alanyunk. Életveszélyes természetvédelmi kötéltánc, amikor az ember megpróbál megmenteni egy madárfajt, amelynek a létszáma húsz egyedre csökkent.

A vörös vércséknek még rosszabb volt a helyzete, mert ismereteink szerint közülük mindössze négy madár maradt meg. Carl türelmesen kivárt, és mihelyt egy madárpár fészket rakott, Carl összeszedte a tojásokat, és elvitte a Fekete-folyó menti madárrezervátumba. (Ha így veszik el a tojásokat, szinte bizonyos, hogy a madarak újakat tojnak, az akció tehát nem annyira felelőtlen, mint amilyennek látszik.) A Fekete-folyó mentén európai vörös vércséket tartottak készenlétben, hogy felcsapjanak nevelőszülőnek, mihelyt a becses tojásokból kikelnek a fiókák, és Carl is kész volt beállni szárazdajkának, ha a szükség úgy hozza. Így kezdődött Carl ragyogó munkája a vörös vércsékkel, amelyet nagyban segített az egyesült államokbeli Peregrine Alapítvány is. Ha bárkiről elmondható, hogy a feledés szakadékának széléről ragadott vissza egy fajt, bízvást elmondható ez Cáriról meg erről a parányi héjaféléről. A hajdani solymászok technikájával szállított vissza Carl 1990-ig a vadonba száztizenkét fiatal vörös vércsét – fantasztikus teljesítmény.

Amikor Madagaszkárról Mauritiusra érkeztünk, már Jerseyn és Mauritiuson is sikeresen működtek rózsaszín galamb-, vörös vércse- és aranydenevér-tenyészkolóniáink. Jerseyi hüllőházunk ketreceiből jóformán túlcsordultak a gekkók, szkinkek és boák. Megoldódott a Kerek-szigeten elszaporodott kártevők problémája. Ideje volt, hogy értesüléseimet a hadművelet mauritiusi oldalán is felfrissítsem.

Carl vitt fel bennünket kocsin a Macchabe/Brise Fer-i erdőbe. Az utóbbi időben itt engedték szabadon a fogságban tenyésztett galambokat. Némelyikük a mi jerseyi madártelepünkről származott. Mauritius elbűvölő sziget, különös, kifacsart hegyei mintha valami film Dali tervezte

díszletei volnának. Ahova csak néz az ember, a zöld ezerféle dús, trópusi árnyalatát látja. Közelebbről szemlélve azonban kiderül, hogy a növényzet kilencven százaléka a világ más részeiről hatolt be ide, és lassan kiszorítja és kipusztítja az őshonos növényeket. A turisták avatatlan szemét gyönyörködteti a látvány, mert a ragyogó növényorgiából, a lenyugvó nap vörösében pompázó, tányér nagyságú hibiszkusz-virágok, a hanyagul odavetett rózsa- és lazacszín virágköpenyek közül bármelyik pillanatban előbukkanhat Tarzan és Jane, kezük egymásba kulcsolva, kíséretükben hű csimpánzaik. Valójában Mauritius szerencsére még nem süllyedt idáig.

Macchabe a mauritiusi őshonos erdők egyik utolsó megmaradt területe, s azért szemelték ki éppen ezt a galambok szabadon eresztésére, mert itt rengeteg a hely, és sok a természetes élelemforrás. Kis táborhoz érkeztünk; a galambok őrei és megfigyelői takaros kis sátrak bokrában laknak. Minden egyes madarat azonosítani lehet a bokáján viselt színes gyűrű alapján, és némelyikükre rádiót is szereltek, hogy könnyebb legyen nyomon követni a sűrű erdőben. A galambokat természetesen állandóan szemmel tartják, hogy tudjuk, melyik melyikkel párosodik, melyik mit eszik, és hogy mindez az erdő melyik részén megy végbe.

Annak ellenére, hogy egy Carl-féle szent őrült a vezetőjük és hogy meglehetősen kezdetleges körülmények között élnek, a csapat elégedettnek látszott, és szemmel láthatólag élvezi munkáját. Mindannyiszor elképedek, hogy ezek az emberek, akik azon igyekeznek, hogy megismerjék és megértsék a bennünket környező világot, mielőtt még a buldózerek eltörölnék a föld színéről, kénytelenek szánalmasan alacsony fizetésért vagy csurranó-cseppenő apró alapítványi

juttatásokért dolgozni, miközben a világ egyik legfontosabb munkáját végzik. Mert csak ha megismerjük bolygónk működését, akkor láthatjuk, mit csinálunk rosszul, és akkor van lehetőségünk, hogy megmentsük – és vele együtt önmagunkat.

Miközben ott üldögéltünk, beszélgettünk, és első kézből kaptuk a projekt híreit, valami aranyos dolog történt. Hirtelen szárnyak rebbenését hallottuk, és a hat méterrel fölöttünk magasodó fára egy rózsaszínű galamb szállt le. Ráadásul, meglepetésünkre, egyike volt azoknak a madaraknak, amelyeket Jerseyn keltettünk, és a visszatelepítési terv keretében küldtük ki. Mindez a gyűrűjéről volt leolvasható. Tollászkodott egy kicsit, aztán ott ült, telt kebellel, gyönyörűségesen, minden rózsaszínű galambok üres kifejezésével – szakasztott mint a múlt századbeli állatkitömők egy kevésbé sikerült remekműve. Persze mindjárt elmeséltük neki, hogy vannak a rokonai, ő azonban egykedvűen hallgatta, és hamarosan el is szállt az erdőbe.

Amikor Cárit azzal vádoltam, hogy ő rendezte az egész produkciót, megesküdött Lloyd George-nak, a neves galambkedvelőnek a sírjára, hogy nem így van. Szívet melengető látvány volt, ahogy egy Jerseyn született madár szigethazájának fáján tollászkodik: erre valók a – jó – állatkertek.

Másnap egy kormányhelikopter szállított bennünket a Kerek-szigetre. Alacsonyan szállt a ragyogó zöld cukornádmezők fölött, amelyek mindegyikét mozdíthatatlanul nagy vulkáni kövek halmai dekorálták, mint megannyi óriás elefántürülék-rakás. Amikor elhagytuk Mauritiusi és a szikrázó kék víz

fölött repültünk, úgy hevert előttünk a Kerek-sziget, mint egy ferdére sikerült teknőspáncél felső fele. Csak 1986-ra lehettünk bizonyosak afelől, hogy a sziget nyúlproblémáját megoldottuk, és a kártevők utolját is kiküszöbölték. Most már visszaszállíthattuk jogos hazájába azt a két ritka pálmafajt, amelyeket a pamplemousses-i növénykertben helyeztek biztonságba, és a sziget maradék növényi élete békességben nőhetett, gyarapodhatott, megszabadulva mind a nyulak, mind a kecskék ínyenc figyelmétől.

Hatalmas porfelhő közepette landoltunk az erős túlzással helikopterkikötőnek nevezett területen, azaz a szigetnek egyetlen lapos darabkáján, amelyen helikopter egyáltalán le tud szállni. Az avatatlan szem a szigetet még mindig jókora adag terrakotta és szürke agyag keverékének látja, amelyet gigászi habverővel jól megkavartak, aztán a tenger színére öntötték – a terep, kicsiben, olyan, ahogyan Dóré örökíti meg Dante Poklának egy szeletét. Az értő szem viszont már megfigyelte a völgyek peremén meg a laposokon kiütköző zöld foltokat – mi vígan lobogó zászlónak láttuk. A legyezőpálmák alatt, amelyek elhányták magvaikat, sarjaik pici régiménké zsendült, büszkén emelve megannyi apró zöld pengéjét, mint holmi növényi pretoriánus gárda, menetkészen, hogy gyarmatosítsa a tufa sivár, forró földrészét. Ez a friss sarjadzás csodálatos láncreakciót keltett, mert felpezsdült a rovarélet, minek következtében több eleséghez jutottak a gekkók meg a gyíkok, meghíztak, szőrük-bőrük kifényesedett, s idővel maguk is bőségesebb táplálékkal szolgáltak a ritka boának. Vagyis sikerült visszafordítanunk az emberi ostobaság által támasztott folyamatot.

A valaha pálmával és keményfával – például ébennel – sűrűn benőtt szigetet lecsupaszította a zöld növények

számára legártalmasabb két állat meghonosítása. Valósággal letarolták a szigetet, a maradék tufát pedig lemarta és a tengerbe hordta a szél meg az eső. Most pedig, a mi segítségünkkel, megvan a remény a gyógyulásra. Visszahozhatjuk a kis pálmaszavannát, és remélhetőleg keményfaerdőket ültethetünk, amelyek belepik a sziget miniatűr hegyláncát. Gondos gyámkodás hosszú éveibe telik, mire a sziget visszatér eredeti állapotába, de az alkotóelemek már megvannak és működnek. Joggal elmondhatjuk hát, hogy a mauritiusi kormány és világszerte sok más ember segítségével a mi jerseyi alapítványunk megmentette az egyedülálló Kerekszigetet – a halálra ítélt szigetet. Erre igazán büszkék lehetünk, és ha ötven év múlva, mire mindez megvalósul, mi már nem leszünk, remélem, számtalan ember leli örömét teljesítményünkben.

Carl megígérte, hogy távozásunk előestéjén megláthatom a fogságban tenyésztett vörös vércséket, amelyeket visszavittek a vadonba. Kihajtottunk a számos terület egyikére, amelyeken ismét meghonosította ezt a parányi héját. Nagy, lapos térség volt, egy cukornádmező darabja, részben pedig a learatott kukorica tarlója. A háttér: erdős dombok gyönyörű sora, mely úgy hullámzott a látóhatáron, mint valami zöld tenger. A lágy kék eget itt-ott rózsaszínű felhők foltjai pettyezték.

– Na most – szólalt meg Carl, és a kezembe nyomott egy nyeszlett, döglött egeret, amit a zsebéből húzott elő. – Eredj, állj oda, tartsd magasra az egeret, én meg majd hívom őket.

Megálltam a kukoricatarlón, és engedelmesen a magasba emeltem az egeret, mint holmi gyászos és pocakos Szabadság-szobor. Carl pedig elkezdett turbékolni, amiben hangjának

szopránfekvése kellően érvényesült. Ez így ment egy darabig, és a karom már megfájdult.

– Jönnek! – kiáltott fel hirtelen Carl.

Angyalszárnyak suhantak a levegőben, barna test villant, szem csillant, és a legszelídebb karomlegyintés vette ki ügyesen ujjaim közül az egeret, és már szállt is el vele a héja. Döbbenetes élmény volt, ahogy ez a madár – amelyből már csak négy maradt meg vadon, és amely most, a fogságban való tenyésztés segítségével, legjobb úton van az újjáéledés felé – lecsap az égből, akár a nyíl, és kiragadja kezemből az egeret. Carl széles vigyora, csillogó szeme tanúsította, hogy szakasztott annyira méltányolja a maga kemény munkáját és sikerét, mint én.

Másnap elutaztunk Londonba, és én még az óriási repülőgépen is éreztem a vörös vércse kannának simogatását az ujjam bütykein.

Jerseyn csontig ható hideg fogadott, és holmi elnézés folytán még trópusi ruhánkat hordtuk. Végigvacogtuk az utat a repülőgéptől az Udvarházig, ahol bőséges adag malátapálinka és teljes meleg ruhatárunk segítségével sikerült testhőmérsékletünket valamivel zéró fölé emelni. Majd elkövetkezett a dicsőséges pillanat, amire már annyira vártunk – meglátni a Madagaszkáron gyűjtött szépséges teremtményeket.

Megcsodáltuk a gyönyörű laposfarkú teknősöket – páncéljuk fénylett, csudálatos krémszínű bajszuk olyan volt, mintha épp most kerültek volna ki egy tudós borbély értő keze alól. És a mi gyönyörűséges kígyóink – simák és melegek, mint a tenger csiszolta kavics, az egyik pedig dundi, mint a hárem kedvenc hurija, ami arra a feltételezésre

indított, hogy sikeres viszonyt folytathatott egy másik boával, mielőtt megkaparintottuk. Q.-val felidéztük emlékeinket: hogy amikor a táborhely kérdését vitattuk (egymillió esztendeje!), egy ilyen sikkes kígyó siklott át rajta, ezáltal biztosítva babonaságra nem hajlamos elménket a sikerről. Majd, mivel ruházatunknak és a hüllőház hőmérsékletének együttes hatására gyors iramban cseppfolyóssá váltunk, elmentünk meglátogatni az ugrópatkányokat.

Ezek a különleges teremtmények olyan sikeresen alkalmazkodtak, mintha egy nemrégiben tartott gyűlésen egyhangúan megszavazták volna, hogy valamennyi óriás ugrópatkány vándoroljon ki Jerseyre, ahol a munka- és ugrólehetőségek, a lakáshelyzet, az élelmiszerárak meg a többi messze meghaladják Morandava lehetőségeit, azonkívül – így hallották – ott kevesebb a légy. Csodálatosan megtelepedtek, s mindeddig nem akadt velük semmiféle olyan gondunk, amitől legtöbb frissen befogott állattal kapcsolatban rendszerint megáll bennünk az ütő. Éltem a gyanúperrel, hogy ezekbe a jószágokba sokkal nagyobb intelligencia szorult, mint némelyik makiba, és megérdemlik, hogy figyelemmel kísérjük őket.

Ezután a bájos tavi teremtményeket, a szürke félmakikat látogattuk meg – végre tágas ketrecekben laktak karanténrészlegünkben. Mindannyian jól néztek ki. Bundájuk – közérzetük hasznos fokmérője – kitelt. Edward sokat nőtt, és már kezdett harcias magatartást ölteni. Araminta is jó formában volt, szőrméje bolyhos, magatartása pedig szakasztott olyan fensőbbséges, mint a druszájáé.

Végezetül pedig elérkeztünk a mesebeli lényekhez, amelyekért elmentünk a világ végére, hogy megvédelmezzük őket – varázsujjú jószágaink kicsiny törzséhez. A legelső,

amelyikkel valaha találkoztam, valóságos sokkot keltett bennem, idegeim különösen felborzolódtak, s olyan döbbenetet éreztem, mint még soha semmiféle állat láttán. Pedig találkoztam én kardszárnyú delfintől pihenagyságú kolibriig mindennel, zsiráftól kacsacsőrű emlősig a legkülönösebb állatokkal. És most itt látni végre az áje-ájét Jerseyn, amint a ketrecét vizslatja, a többi makiéhoz egyáltalán nem hasonlító koncentrált tekintettel, mintha éles elme rejtőznék mögötte; értesülni, hogy megszokták itt az életet, és jól táplálkoznak – óriási megkönnyebbülés volt. Az ember fantasztikus vállalkozás peremén érezte magát.

Emlőseink kurátora, Bryan Carroll, kinyitott egy ketrecet, és egy véznaujjú maki odafutott hozzá. Bryan kiemelte, és a kezembe adta. Az a kis királyfi volt, amelyet Q. fogott – óriási fülű, fenséges; higgadt, de érdeklődő szeme csodálatos színű; különös, fekete és puha a keze, varázslatos ujja pedig hurkot formál, mint holmi múlt századbeli cipőgomboló. Emlékezetem végigfutott a Mauritiuson csak az imént látott állatok során, meg azon, amit értük tettünk. Ha ugyanezt megtehetnénk e különös teremtmények rakományáért, amelyet hazaszállítottunk! Ha – mások segítségével – megmenthetnénk Madagaszkár csodaszigetének maradványait, és a királyfi sarjait visszajuttathatnánk hónukba – az talán mentségére szolgálna az embernek mindazért, amit a természet ellen elkövetett.

A királyfi rám vetette fénylő szemét, füle ide-oda mozgott. Megszaglászta a szakállamat, aztán szelíden kifésülte. Majd végtelenül gondosan beleillesztette varázsujját a fülembe.

Teljes kört írtunk le, és mint valamennyien tudjuk – a kör; végtelen.

Zárszó

Aki elolvasta ezt a könyvet, remélhetőleg többet is szeretne tudni szépséges áje-ájénk, szürke félmakink, óriás ugrópatkányunk és ekevas-teknősünk további sorsáról. Igen: remélem, hogy ez a könyv mindenkit tudatára ébreszt, és mindenkiben nyugtalanságot kelt, hogy mennyi apró, alig ismert fajt fenyeget a kipusztulás, hacsak nem történik sürgősen valami a megmentésükre.

Sok levelet kapok a világ minden részéből: íróik elmondják, mennyire nyugtalanítja őket a szörnyűséges bánásmód, amelyben bolygónk részesül, és én nekik is azt tanácsolom, amit mindig mindenkinek: lépjenek be a helyi természetvédő társaságba, és hallassák hangjukat; ne hagyják békén parlamenti képviselőjüket, szenátorukat, vagy aki képviseli őket, kergessék idegösszeomlásba azzal, hogy szüntelenül a fülébe rágják, mit csinál rosszul – és csatlakozzanak hozzánk.

Részletes beszámolót küldhetünk mindenkinek sokoldalú tevékenységünkről, többek között egyedülálló alapítványi vállalkozásunkról, a S. A. F. E.-ről (Savé Animals From Extinction – Mentsük meg az állatokat a kipusztulástól).

Nemcsak itt, Jersey szigetén létesítünk ritka fajok számára tenyészkolóniákat – hanem a tengerentúlon is. A világ minden részéről származó embereket képezünk ki a fogságban való tenyésztés módjára, hogy segítsék az őrző-védő munkát, a fogságban tenyésztett állatokat pedig, amikor eljön az ideje, szabadon engedjük a vad környezetben.

Létfontosságúnak tartjuk ezt a munkát, és boldogok lennénk, ha sokan csatlakoznának hozzánk. Írjanak nekem az alábbi címre:

Jersey Wildlife Preservation Trust,
Les Augrés Manor,
Trinity,
Jersey JE3 5BF.

Legtöbb fajnak, amellyel foglalkozunk, már igen kevés az ideje. Minden lehető segítségre szükségünk van.

Végezetül pedig az expedíció tagjai és a magam nevében szeretném hálás köszönetemet kifejezni a Channel Television Inc.-nek (Jersey, Channel-szigetek), valamint a Jersey Wildlife Preservation Trustnak, amiért nagy anyagi segítséget nyújtottak az expedíció támogatására, a Wildlife Preservation Trust Internationalnek és a Toyota Motor Corporationnek, amelyek egy-egy Toyota terepjáróval ajándékoztak meg, valamint az Air Mauritiusnak, amely fedezte az expedíció tagjainak, a Channel Televízió forgatócsoportjának, az állatoknak és a poggyásznak a nemzetközi légiszállítási költségét.

Nagyrabecsülésünket fejezzük ki a madagaszkári kormányzatnak, amely engedélyezte az expedíciót, kiváltképpen a *Direction des Eaux et Forets*-nek, valamint a cimbazazai botanikus- és állatkert igazgatójának és személyzetének azért a kitűnő gondoskodásért, amelyben az állatokat a jerseyre szállítást megelőzően részesítették.

Sok madagaszkári barátunk nagylelkű segítsége, szakismerete és bátorítása nélkül nem lehetett volna expedíciónk ennyire sikeres. Hálás köszönetünk illeti a

következőket: Roland Albignac, Dennis és Helen Amy, Benjámin Andriamahaja, Mina Andriamasimanana, Alán Hickling, Olivier Langrand, Martin Nicoll, Julián Rabesoa, Mihanta Rakotoarinosy, Georges Rakotonarivo, Raymond Rakotonindrina, Victor-Solo Rakotonirina, Edmond Rakotovao, Guy Ramangason, Joseph Randrianaivoravelona, Célestine Ravaoarinoromanga, Don Reid, Licia Roger, monsieur és madame Roland, Eleanor Stirling, Barthélémi Vaohita, Edward és Araminta Whitley, Fran Woods, Lucienne Wilmé, valamint Antanambaobe falu teljes lakossága, kiváltképpen Marc és Mariin Marcel.

Végezetül pedig valamennyien nagy hálával tartozunk a Channel Televízió forgatócsoportjának, kemény munkájukért, lelkesedésükért és jókedvükért, amely annyira emlékezetes élménnyé avatta expedíciónk mananarai szakaszát. A csapat tagjai: Bob Evans „kapitány”, Tim Ringsdore, Mickey Tostevin, Graham Tidy, Frank Cvitanovitch, és két remek gépkocsivezetőnk: Tiana és Bruno.

Európa Könyvkiadó, Budapest
Felelős kiadó Barna Imre igazgató
Tördelte a JEL Kft.
Nyomta a Szekszárdi Nyomda

Felelős vezető Vadász Katalin igazgató

Készült Szekszárdon, 2012-ben

Felelős szerkesztő Gy. Horváth László

Művészeti vezető Gerhes Gábor
A kötetet tervezte Kállay Judit.
Készült 11,94 (A/5) ív terjedelemben
ISBN 978 963 07 9449 7
www.europakiado.hu

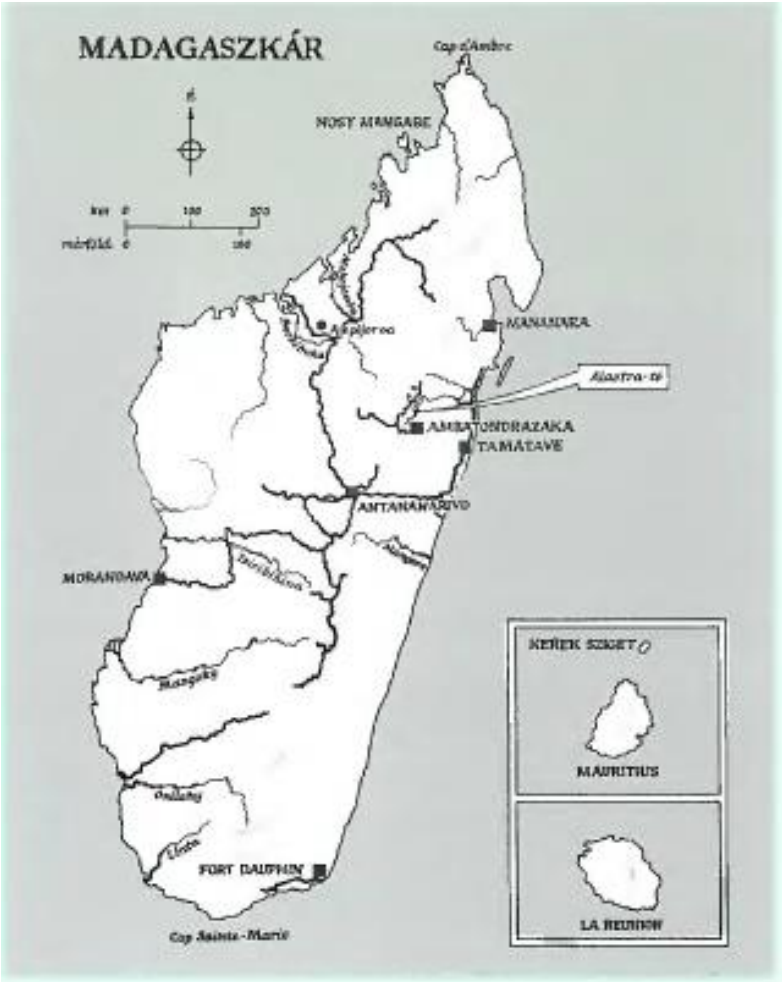

www.europakiado.